

Lapszámunkat Bogdan Tzigan festményeivel illusztráltuk. A művész bemutatása a 31. oldalon.

Farkas Wellmann Endre
Lucius Domitius
lázbeszéde

et ressurexit... – mesélte Seneca.
s míg az öntudat új kikötőjébe érne
háborgó elmével a rettegő ember
hihetőbb Istent keresve,
alulírott én, Lucius Domitius közhivatalnok
tisztá tudattal nézem a lángokat, a tüzet
s az örületet, ahogyan egyre nő.

mert emlékezni többé nem lehet
s persze, többé felejteni se.
így záródnak az ajtók, ablakok
s ekképpen nyílnak mind a semmibe.
tógám, a vörös égbolt Rómát eltakarja
csak szám ha látszik, a Circus Maximus
lépcsőjén még egy-két szót elhadarna

(Folytatása a 13. oldalon)

Budapesten született, 1951-től 1974-ig – amikor úgy döntött, hogy csak az írásnak él – volt könyvelő, népművelő, művelődési előadó, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett magyar–történelem szakos tanári diplomával, általános iskolai és gimnáziumi tanár. 1986–1989 között az Írószövetség alelnöke, 1989-től elnökségi tagja, 1990-ben első szabadon választott elnöke 1992-ig, amikor már nem vállalta a megbízatást. „Szabad emberré akkor váltam”, mondta később, noha aligha vádolható azzal, hogy műveiben ne lett volna kezdetül szabad ember. Díjait, elismeréseit (József Attila- Kossuth-, Magyar Örökség-, Az Év Könyve-díj, érdemrendek, érdemérmek, díszpolgárságok stb.) hosszan lehetne sorolni, harmincnál több könyvét – kilenc regényét, novelláit, esszéit, verseit – szeretettel fogadták az olvasók, mert a szeretetet hirdetik, az azt gyakran nélkülöző világban. Meggyőződését, irodalommal, művészettel kapcsolatos véleményét soha nem rejtette véka alá, életfelfogásáról, műveiről – a fáradságot is vállalva – gyakran beszélget olvasóival.

– Közel másfél évtizedig volt gyakorló pedagógus, és bevallása szerint nagyon szerette hivatását. Íróként is foglalkoztatta a téma, a tanítás lehetőségei és értelme, műveiben gyakran jelennek meg pedagógusok. Ha mégis elhagyta a tanári pályát, ez azt jelenti, az irodalom hívása erősebbnek bizonyult.

Irodalmi Jelen

VIII. évfolyam

83. szám

2008. szeptember

Örökös munkatársak: Faludy György, Méhes György

www.irodalmijelen.hu 498 Ft; 2,77 RON; 2 €

Létrává válni ég és föld között

Beszélgetés Jókai Annával

– Sűrűsödtek a feladatok, két hivatást nehéz lett volna vállalni. Tanárként sok helyre mentem, hívtak, sok élményanyagot kaptam az iskolától, ezek a regényeimben benne vannak. Úgy szoktam mondani: pedagógiai perben állok, szolgálékú tanár csak szolgálékú diákot nevelhet, akármilyen iskolában a tanár személyisége marad mindörökké az első és a döntő. És ezt mai napig vállalom, íróként is.

– Jókai Anna a rendszerváltás folyamatában fontos közéleti szereplő volt, nagyon sok társadalmi tisztséget viselt-visel, bár közvetlenül politikusi szerepet nem vállalt. Úgy véli, hogy ezt az írónak nem kell, nem szabad megtennie? Esetleg a mindenkori politika gátolná, korlátozná az író munkásságát, vagy irányt szab(hat)na neki? Vagy ez egyszerűen alkati kérdés?

– Az írónak el kell mondania az életről azt, amit helyesnek tart. A jó politika segítségével lehet a jó irodalom. Baudelaire

Tóth Krisztina: *A világ minden országa – az idei Quasimodoverspályázat emlékdíjasa*

Gömöri György:
A személynevek változásairól

Danyi Zoltán:
Álmaink végén

Magyar Csaba:
Vasárnapi ebéd

Gángoly Attila:
Szent Antal árnyéka

Hartay Csaba: *A pingvin*

Kőrösi Zoltán: *Hájas tészta*

Czegő Zoltán: *Isten malmái*

Roberto Ruspanti:
Agrigentói sétány

Kertész Dániel: *Aranytigris*

Józsa Péter:
Vineta – a legendás város

Dimény Lóránt:
4-5 évente jövök

Csibra István:
Mi lehet még a fiókokban?

Varga Anikó: *POSzT-roll*

Kávéházunk

● Szegeden a *Grand Café*
(Deák Ferenc utca 18., második emelet)
Minden szerdán 18 órától
szerkesztőségi órát tart munkatársunk:
Weiner Sennyey Tibor.

● Kolozsváron a *Bulgakov*
Minden csütörtökön 14 órától szerkesztőségi
órát tartanak munkatársaink: *Gáll Attila,*
Karácsonyi Zsolt, Orbán János Dénes.

albatroszát csodálják, amikor a vizek fölött szárnyal, esetlen, „röhejre kész” azonban, amikor rabul ejtve a hajó fedélzetén csak totyogni tud, megbotlik saját szárnyában, a részeg matrózok körülveszik és kiröhögik. „A költő is ilyen”, ha nincs saját vizein, gyakran azt a munkát sem tudná csinálni, amit a politikus, viszont elveszítené azt, ami feltétlenül szükséges. Ettől függetlenül az én magatartásom nyilvánvaló volt: soha nem titkoltam, mit tartok helyesnek, kit támogatok, és kívül szemben vannak fenntartások. De gondolom, hogy ezt minden korban, minden magyar író is megtehetné, ez nem egy újdonság, akkor sem, ha ma nagyon sokan kivonulnak ebből. Úgy gondolom, a jó irodalom avatási szertartás. Aki részt vesz benne, aki hagyja, hogy hasson benne a mű, és miután valóban befogadta ezt a művet, valamivel több lesz, mindenképp több, mint azelőtt volt. Tehát beavat abba, hogy megismerést jelent, nem pusztán szórakoztatást. De mindennek az esztétika erejével kell történnie, ha nem, akkor abból csak elcsépezt frázistömeg lesz.

– Önmagáról vallja, előadásain hangoztatja, hogy „szakrális érintettségű”, és mélyen hívő ember. Mennyiben befolyásolja ez az alkotást? Mi a véleménye egy magát ateistának tekintő íróról: az nem lehet – elvileg jó író, nem állhat ugyanolyan magas erkölcsi magaslaton?

JÁMBOR GYULA
(Folytatása a 18. oldalon)

TÓTH KRISZTINA

A világ minden országa

Forgott a nyárfavatta, nem volt kitáblázva az égető,
aztán feltűnt a műút végén a csavart kéményű pléhtető
és tudtam, hogy az az, valaki mobilozott az udvaron,
a kapu tárva-nyitva állt, köszöntem, gondoltam, úgy hagyom,
megállított egy férfi, kérdeztem, hogy jutok az irodába,
szóval maga jött egyre, akkor a maga nagymamája,
éppen időben, mondta, már be van kezelve a néni,
nem mertem rákérdezni, hogy ezt pontosan hogy is érti,
de még igazolnom kellett, hogy a magyar állam polgára,
s az elhunyt ily módon jogosult a hamvasztásra.
A papírokat az asztalra tettem, egy nő meg a gépen
babrált: az útleveél a füzésnél, pont közepén
kinyílt a levegőtlen szobában, mint egy ablak,
pecséttel tanúsítva, hogy birtokosa
a világ minden országába utazhat.

A világ minden országának csarnokában
egy szürke, zúgó monitor előtt álltam,
és figyeltem a nagyanyám útra felöltött arcát,
ahogy a sínen lehunyt szemmel haladt át,
és még hasonlított magára, csak hegyesebb volt az orra,
de már jobban hasonlított az összes földi halottra,
májfoltos, sárga tokká változott, pusztá testté,
ez hamis világ timnüce belől menté,
amikor becsúsztatták, hirtelen elnéztem máshová,
és odutta vala neki paradicsumut hazoá,
és széket toltak alám, üljön le, ha kivárja,
de menni kellett a gyerekért az iskolába,
nyomogatták a gombokat, zúgni kezdett az áram,
egy óra negyvenhat volt. Nem hiszek
az örvénylő test feltámadásában.

Nyár turbinája, száraz esőt hadart az égbolt,
hunyorogtam, odakint meleg szél volt,
karcos felhőt kavart, vitte, besodorta középre,
nem őt sirattam, nem beszélünk már vagy öt éve,
nem azt az arcot, kezét, nem a sápadt gyerekkort,
hanem a testet, a testet, a testet, hogy csak ez volt,
hogy ennyi az egész, leváló bőr, lila körmök, hogy ennyi,
hogy üres test vagyok és hogy nem bírlak nem szeretni,
hogy a világ minden országa egyetlen test maga,
hogy mégsincs otthona, hogy másban sohase ér a test haza,
autók dudáltak és jött egy biciklis, kikerült,
a por a bőrön át lassan a szikkadt szívre ült,
két óra múlhatott, mikor tudtam, még mindig égett –
mentem valahol az Auchan mögött,
hogy megtaláljam a HÉV-et.

BARNA T. ATTILA

Lehajtott fejfel ült tovább

Nagy Gáspár emlékére

A félhomályos, üres kórházfolyosó
végében ült, a kávéautomata
mellett, kissé előrehajolva.
A földre bámult.
Csak akkor
pillantott föl, mikor odaértem
elé s ráköszöntem –
az arcán
öröm és meglepetés,
utóbbi
fehér köpenyem láttán,
nem tudta,
én is ott dolgozom.
Régen találkoztunk, utoljára
talán valamelyik
szerkesztőségben.
Nem beszélt
bajáról. Valami
papírért jött be csak.
Pár szó után elköszöntünk.
Hívtam a liftet. Mikor az
ajtó összezárult, intettünk
egymásnak. Mosolygott. Még
láttam, feje mellére
bukik újra,
válla meggörnyed.
Várt. Kint, az ablakon túl
kemény decembersötét.

Salvatore Quasimodo Nobel-díjas olasz költő (1901–1968) 1961-ben járt Balatonfüreden Szabó György író társaságában. Láta a híres indiai költő, Rabindranath Tagore emlékfáját és olvasta verseit. Tagoréhoz hasonlóan ő is a füredi szívkórházban gyógyíttatta szívét.

A Quasimodo-verspályázat ötlete Franco Cajani milánói költő és művészettörténész fejéből pattant ki, aki 1992 tavaszán megkereste Balatonfüreden akkori polgármesterét. Cajani már az első találkozáson kész pályázati anyaggal fogadta a város vezetőit. A költőverseny kiírása a kezdetek óta változatlan, bármely országban élő magyar költő pályázhat két magyar nyelvű, addig sehol sem publikált verssel. A beérkezett pályaművek közül minden évben a legjobb 12 verset olasz nyelvre is lefordítják. A pályázaton első díjas költemény elnyeri az Emlékdíjat, valamint 400 000 Ft összegű ösztöndíjat.

A pályaműveket minden évben egy héttagú zsűri bírálja el, amelynek két olasz és öt magyar tagja van.

A díjkiosztót a 2008. szeptember 6-án rendezendő nemzetközi költőtálalkozó keretében, az este 6 órakor kezdődő gálaesten – a zsűri jelenlétében – tartják meg.

Balatonfüred Város Önkormányzata 16. alkalommal hirdette meg verspályázatát a Salvatore Quasimodo Emlékdíj elnyerésére.

Az idei díjazottak:

Emlékdíjas: Tóth Krisztina
Különdíjas: Barna T. Attila

Oklevélben részesül:

Tóth Erzsébet
Oláh András
Pósa Zoltán
Végh Attila
Szedes Katalin
Sztanó László
Marno János
J. Kovács Iván
Kálnay Adél
Beck Tamás

J. KOVÁCS IVÁN

Akarattya – Szemesi requiem

– A Rákóczi-fától Latinovits két sírkövég –
Korzenszky Richárdnak

I. KYRIE – Jól szabott közöny

Egyik sem áll sugárban.
Állnak aszfalt-özönben
füstben nem Bencés-dombon:
gödrös rémült magányban.
Szemes és Akarattya...
Öböl-kék délután van
meddőhányó a szívben
a jól szabott közönyben,
Levegő sincs közöttük
mert elszigetelt nyár van.

KYRIE – Szilfák. Szellem.
Könyörgés férgék ellen
ahol felfordult bágyadt
tavasz ül az arcokon
s a meztelen ős bazalt
mellé vernek csövézat.
Uram! Adj több honvágyat
hogy megértsük mit akar
pusztult rönkben a rovar
s a Magaspartra hogy nem jut
áldott borostyán-gyalogút.
Ömlik a szél még él a part
itt úgy áll meg az este
mint Bartók mély-zöld csöndje
s felordít sín-haragon
rianás-énekhangon.

korál KÉSŐ A SANCTUS SANCTUS
KÉSŐ VALAHOGY-FÉLNI
DALLAMOS SZÉP HALÁLNAK
NINCS KEDVE FÖLDHÖZ ÉRNI

II. BENEDICTUS – Magaspart verőfényben

Akarattya – ott szemben
fényben és szerelemben.
Magaspart verőfényben
nem éget sír-keményen.
De a tó Asztalfőjén
korhadás lesz a törvény
s aki így törvényt mondhat:
gerincet sínre dobhat.

BENEDICTUS – Szomj vakít
nem láthat el a vízig.
Sírok rönkök vajúdnak
mint szép emlékhez illik
de felkészül a részvét
hogy fázzon mint a márvány.

Fejedelem! Fogy a hit
sólmod keresi fészkét
remegve billeg szárnyán
már ő sem ismer téged.
A szárnya: két szívárvány
minket kísér a sárga ...

Szemét-vajúdó partunk
már omlik... keddre szerda
a sineket is tépi
fákkal és gyerekekkel.
Betonkoloncot látunk
hol tegnap még keresztfa.

korál KÉSŐ A SANCTUS SANCTUS
KÉSŐ A KÉZ GAZDÁTLAN
ÉS CSAK A FÜRÉSZ SÍRHA
ISTEN SEM – OTT A FÁKBAN

III. DIES IRAE – Amikor sebre öntik

Koccint a kerekkel
a halál hetvenhatban
s a Tihanyi-kút tükrén
amputált mellű Hold van.
Iszap-idegen lények
jönnek az áldott tóban
és kárászok dolgoznak
angolnák lelki üdvén.

Acél acélon reccsen
megalvadt hazug nyár van.
DIES IRAE – a csendben
hol vidám pondrók jártak
s átrémült löszfalakban
rajzanak megfojtottak.
Az omláshoz egy légy kell
s többé Romeo sincsen.

TUBA MIRUM – itt bontott
az új idő barlangot
a történelem csontján
mely állt feszület-árván
de állt beteljesülten
nemzetté egészülten.
Most aki törvényt mondhat
gerincet sínre dobhat –
mert nem látják – s a többit:
ifjúságot és nyelvet...
Törvénye mindent elfed
maga is belerothad!

INGEMISCO! – sikoltja...
fulladás hullafoltja...
Zoltán! Ne hallgasd! Rázzad!
Rozsdás térdmagas korlát
lefolyástalan holtág!
Ó... a Huszadik Század!...
bár fertőz még a nyála
amikor sebre öntik.

korál KÉSŐ A SANCTUS SANCTUS
KÉSŐ FEGYVEREK – ÉRVÜL
S RESZKET A GYARLÓ ÉLET
MERT FELTÁMADÁS KÉSZÜL

IV. LUX AETERNA – Hangyák! Tegyetek rendet!

Indulat – Requiemben...
Sírkő rönk... a mégis férgék!
Borostyánod: beléndek.
Európa temet téged:
prizmán át LUX AETERNA
csontod színekre bontja
vakult aminosavval
bomlasz a ravatallal.

Körbe sem zár az este –
Badacsony–CONFUTATIS
Szentgyörgyhegy–LACRIMOSA–
csak Napodat elejtse!
Végtelen szívdobogásod
a hajnalt nem is várja.
Vihogások-közt-csendben
döglégy hág művirágot.
Alkony. Színpadon földben
Apátság s harang közben.

Hangyák! Tegyetek rendet!
Gyökér is szó is felszakad
ha az embernek enged.
Ösvényed – magaspart alatt
Az AGNUS DEI-t sem sejtí.
Homok issza fel szavadat.
s az irigy görcsös akarát.
vipera görbén lejt ki

korál KÉSŐ A SANCTUS SANCTUS
KÉSŐ ÓZONLYUK TÁRUL
NE BESZÉLJ A HAZÁRÓL
VAGY JÓZSEF ATILÁRÓL

ZÁRÓKÓRUS

LIBERA – LUX AETERNA
de Tiszaháton köd van!
Rodostó. Jobb a ködnél.

REQUIEM – DIES ILLA...
s Isten feltámaszt Szindbád
hogy velőscsontot főzzél.

SZTANÓ LÁSZLÓ

Az út emléke

Az egykori fennsíkot homály borítja,
alig emlékszem a levegő csípős ízére,
a mélyzöld rétekre, a kristályvizű,
mosolygó tengerszemekre: mindezt falánk
köd emészti immár. De az út,
az út, mely odáig vezetett, ma is
tisztán áll előttem: a szakadék,
melynek peremén megcsúsztam nemegyszer,
a meredek kaptató, az izzasztó csapás,
a pihenés nélküli, tárt szemű éjszakák,
mikor a csillagok is megtagadtak.
Ez az út minden ködszítaláson átsugárzik,
oltalmazó, kitörölhetetlen emlék,
ahogy az lettem, ami voltam azután.

PÓSA ZOLTÁN

A fehér bohóc halála

Pierrot utolsó monológja

Múlt és jövő
Metszéspontján
Végtelenre nyújtott
És soha jelenként
Nem észlelt pillanat
Örvényében élünk

A halál kezdete
Ama öröklétnék
Melyben múltat jövőt
Legyőz örök jelen
Leállított folyam
Maga a végtelen

Végigjászottam közepes iramban
Majd minden jelenést kettőzött alakban
Szeretném most végre arcomra formálni
Szerepeimet és nem csak idomulni
De egyre halványabb ez a készítés is.
Tűrhető alakban színpadra vajúdom
Amit egykor talán reám írt valaki
Ártatlanságommal együtt elvesztettem
Pályám delelőjén s nem leltem föl újra

Köszönts legalább te
Biztos révnék vált vég-kikötő
Fanfárok nélkül csöndben
Még mielőtt megszólalnak
A finálét jelző gongok
És fölállnának mögém a társak
A tapsrendhez, ami után már
Nem vár rám többé új premier

Keresztre feszült kocsik az úton
Menekülők, kik maguk előtt
Futnak az éjbe a gyorsasággal
Vélik legyűrni most a halált és később újra, meg újra
Fölékerkedni a harcban
Melyben csak ideig-óraig győzhetsz
Előbb, vagy utóbb rádtör a végső nagy vereség

Közeledj hozzám legalább álomban
Kertemen inneni hársfasétány
Emberen túli ősi tiszta táj
Nyárvégi tengerpart, örökeltű magány
Rámzuhan a magas égbolt
Tó tükrét és mennyek ívét összekötő naparanyhíd
Tovatónt a nyárral együtt vagy talán sohasem volt
Pedig várom és vágyom a békét
Isten nyugalmát, békéjét hozza reám
A siető surranó földi halál
Napról napra közelít hozzám szorongva várom
Hogy új örök éltem birodalmának
Kapujában kopogjon majd velem együtt
Evilági létem utolsó csónakosa
Ki átevez velem Charon ladikján a másik világba
Ahol már most is les reám a végső védelmező
És biztonságot adó kikötő

Kör alakú völgyek zárnak
Össze rájuk szabott hegyet
Holt tavat rejt bércek öble
Fagyos vízben falu kékül
Jégpokollá terebélyül
Látogatják kísértetek
Előlük a havasokba rejtőzhetek
Szent bérce csúcán
Nem lel rám
A sátán ökle
Isten elhív
Mindörökre

TÓTH ERZSÉBET

Katyn földjén

Nézd, virágok nőnek itt is, a fák hűvösében.
Pici kéket, sárgát kaptak a színek angyalától,
Tudják, ennyivel kell gazdálkodniuk.
Édes gombán, párolgó avaron csigák lakomáznak,

Míg szét nem roppantja őket vaddisznó, emberi láb,
Ki nem szippantja őket házukból egy éhes rigó.
Ennyi az élet, tudnod kell, noha ember vagy,
A föld megsüllyedhet alattad bármely pillanatban.

Itt, hol a föld lengyel tiszték vérével keveredett,
Arcukat, szemük fényét, utolsó följegyzéseiket író,
Simogatásról álmódó kezüket adták a földnek,
Tekintetük nem hitte el, hogy velük ez megtörténhet.

Nem szökhet el, aki Lengyelországnak tett esküt.
Hallották a feleségek, az anyák, a gyermekek.
Hallották húsz, harminc, ötven éven át.
És bocsáss meg az ellenünk vétkezőknek – szólt az ima.

Imádság szavára dörrentek a tarkón lövések.
Odabuktak a gödörbe, társaik mellé,
Egymásra dobált, még meleg férfitetemek vártak,
Utolsó nyöszörgő szájak: Jaj, Istenem, édesanyám.

Csuklóra tekert rózsafüzérek.
Mennyi föld kell eltakarni huszonötezer halottat?
Nem volt gyertya, virág, imádság fölöttük,
A mécses a távoli kedvesek szemében égett,

Végtelen imádság lett az életük.
Csöndmérgezte hónapok, évek, elszáradt remény.
A halált ők nem élték meg, a halál nem része az
Életnek. A gyalázat is az élőkre várt, a szégyen, élni tovább.

És jó a béke, a hazugságot hazugságra halmozó.
A tömeggyilkosnak nincs arca, hogy felelhetne.
A föld nem válogat. Új virágot növeszt bűnösök
És ártatlanok vére. Az óra örökre lengyel időt mutat.

MARNO JÁNOS

Búcsúzóban

„Leejtettem.
Felejtettem.”
(Metafizika – Isaac Newton emlékének)

Nárcisznál a Szellem, mely hol benne,
hol egy képmásában öltött testet,
vagy nyíltabban szólva: kétségbeesett,
s most visszavonulna. Neheztelésre
mégse gondoljon az ember, gondoljon
azonban újabb esélyre, melyben
a zuhanása értelmet nyerhet.
Egy szoborra, mely nem jelent több' terhet,
ha helyét átszakítva már a nyelvén
termett; lemondóban a behatolás
kivételes örömről, s felejtven
palackját, mielőtt összeroppanna.

BECK TAMÁS

Fogság után

Megszelídített zsákmánya voltam, akin
több évi fogság után megkönyörült: az
erdő egy eldugott pontján, csalánnal
benőtt láp közepén – ahol az emberi

szó ritkább az isteninél – eleresztett.
Olyan érzés volt, mint amikor idegen
konyhán izlelgetem a különös ízű,
ismeretlen fűszereket, de nem tehetem

meg a vendéglátó miatt, hogy egyszerűen
kiköpjem az ételt és felálljak
az asztaltól. Kitartóan loholtam

autója után, alighogy gázt adott.
Darabig fej-fej mellett haladtunk. Időbe telt,
hogy végképp megelőzzön, mint okozatát az ok.

SZEDER KATALIN

Egészhangok a néhai Kossuth hídon

Vagy mégis te vagy a hülye,
amiért itt a régi mód
facsargatod a rádiót,
s nem távkapcsolód nyaggatod?

Idejutottál. Messzire.
Büzlesz, harmadnapos halott.
Negyvennégy és negyvennyolc után
más is vetett ötvenhatot.

A tizedesvessző se szám.
Nulla tized, nullább egész.
Nyúzvétí nulla heherész
a semmi pudvás kupacán.

Középütt kezdett híd, ma már
nem kopácsol rajt' senki sem.
Örvényt fakaszt a volt vizen,
De partot itt sem, ott sem ér –

KÁLNAY ADÉL

Tükör

Mivé lettem, kérdezem
a barnuló tükörtől, mívé lett
arcom, szép szemem, hová
tűnt fénye, csillogása, hajam
sötétje merre van?
Nem válaszolt, csak fűrkészett
némán, vigasztalt volna, meglehet,
régóta ismer, tudhatta, félek,
akármit csak nem felelhetett.
Fordultam félre, ne lássam többé,
dühömben törtem volna szét,
megmoccant akkor, homálya
tisztult, s lehelte szinte, úgy beszélt:
Ne bánd az évek múlását arcodon,
ne a ráncokat lásd, s őszülő hajad,
mélyebbre nézz, láss el lelkedig,
mert ott élnek mind, kik fontosak.
Őszinte tükröd ott találsz,
az mutatja meg végül, ki vagy,
mit én adhatok, csak látszat.
A mulandóság vagyok, a feledés,
ám lelked tükre örökkévaló,
mindent őriz és mindent jegyez,
amit benne látsz, az a valódi,
igazi arcod ő mutatja meg!
Döbbenet álltam, hittem is,
nem is, mit rám lehelt, de
azóta néha látni vélek benne
homályon túli fényeket,
valami tisztát, múlhatatlant,
talán az én arcom lehet.

VÉGH ATTILA

Múzsák halála

*Nem hiszem, hogy az emlékezet bírja tovább,
és tudom, hogy nem is a hit,
a tudásról pedig csak emlékeink vannak.*

Nem hiszem, hogy az emlékezet bírja tovább,
pattog a kő a hűlő éjszakában,
maguk elé merednek a szirtek,
minden, ami fennállt, szakadékba hull,
elmerül puhán az ég alatt,
utána gondolsz az elsüllyedt napnak,
de képekbe menekülni késő,
vádol, gyűlöl, kérlel a vadon,
innen nincs hová, ne menj tovább,
csak hallgassd a legutolsó mítoszt:
tölgyavar ropog, égő szemed előtt,
szenilis múzsák vonulnak át a tájon,
leroskadnak a szent ligetben,
ledőlnek sárgán az itatós füvek közé,
elalszanak, reggelre széttépik őket a kutyák,
de szívüket meghagyják, nem tudni miért,
véres múzsaszívek a csontok kazlaiban,
érthetetlen, miért nem kellett a dögöknek,
pedig koponyájukat is lerágták,
ordas szőrükre hajcsomók tapadtak,
csarnokvíz csorgott pofájukon,
majd megtértek ólaikba, mint a hajnali csillagok,
senki nem érti, minek maradtak szívek,
az öreg hajléktalan mégsem mondja csodának,
aki nejlonsátorba lakik a liget szélén,
és aki az egészet elmeséli a hajnali
szürkületben állongó rendőröknek,
csak széttárja kezét, nem tudom, nem tudom,
mit kerestek ezek a nők a sápadt, szent fák között,
de érzem, hogy nem kalandvágy hozta őket,
és tudom, hogy nem is a hit,
valamit motyog még az öreg, de
múzsaemlékezet óta nincsenek rá szavak,
hogy továbbírjam, amit a vén csont megértett,
hogy a világ végén beszélni kezdjek,
és ide már hiába jönnek a nyombiztosítók,
mert nincsenek tények, csak összetúrt sár van,
az otthontalan remegő ujjakkal
cigit vesz elő, füstölni kezd a
borzalom és a végső csönd között,
a zavart tisztáson nyomozók futkosnak
telefonnal, rendőrautók gyűrűjében,
koffein szimatol koszorúereikben,
a tapasztalat nem tanul meg látni,
a tudásról pedig csak emlékeink vannak,
kéken-vörösen villog az erdő.

OLÁH ANDRÁS

Születésnap dohogás

Negyvennyolc éves múltam épp,
kínnal írt vers ez – hordalék –,
amit
avított

sorokba szedve szór felém
– korrodált életem delén –
egy kóc-
bohóc.

Negyvennyolc évem füstbe ment,
lelkem csupaszt lett, annyi szent,
és rest
a test.

Hamis hunyor az Úr szemén,
rossz bőrben van itt hit, remény:
túlnó
a góg.

Versenyfut vélem az idő,
megcsalt múltam lyukas cipő
– kevés
a rés:

mint kötél – lóg a nyakamon –,
nem tudok rajta s magamon
lazí-
tani.

Igazam mit se változott.
Próbára tesz az átkozott
alom-
vadon.

Hetero vagyok – s nem menő,
toleranciát szenvedő
kajla
fajta.

Gyilkolnak üres szavakkal.
és már semmi se marasztal.
Cudar
ugar

növi be bolond lelkemet,
ha eltemet, ki eltemet.
Szerény
erény:

félelem s Isten nem gyötör,
magába gyűr egy vak gödör,
s lapít
a hit...

A géniusz

A géniuszt két órája faggatta egy olajbarnára sült, dinamikus termékmenedzser. Mindenfélét kérdezett tőle habzsról és zölderről, hófokról és makacs szennyezésekről. A zsenit Kalmár Jánosnének hívták, és még azzal sem volt tisztában, hogy valójában lángész.

Csak annyit tudott, hogy amióta megkapta az ügynökségnél az állást, mindenki a véleményére kíváncsi. Kalmárné titokban azon csodálkozott a legjobban, vajon miért kap ennyi pénzt azért, amit eddig a szomszédnőjével osztott meg. A termékmenedzser szót is csak néhány hete sikerült megjegyeznie, és néha még most is összetévesztette a marketingigazgatóval. Hiába, negyvenöt évesen egy géniusznak is nehezebb, ráadásul Kalmárné világéletében közepes tanuló volt.

Nem csoda, hogy alig akarta elhinni, amikor kiderült, több ezer jelentkező közül pont őt választották ki a nemzetközi reklámcégnél meghirdetett munkakörre. Négyyszer hívták be interjúra, és a kérdőívekre adott válaszait szabatos statisztikai módszerekkel elemezték ki. Ekkor derült ki, hogy Kalmárné lángész.

Habár képtelen volt az absztrakt fogalomalkotásra, véleménye mindenkor hajszálpontosan a többségét tükrözte, legyen szó életbiztosításról vagy baromfivirsliről.

– Marika, maga egy kincsesbánya! Ilyen lángészt még nem hordott hátán a föld – lelkesedett neki a cég vezetője.

– Az sem lepne meg, ha egyszer felfogadnák miniszterelnöki tanácsadónak.

– Meglehet – mosolygott a géniusz barna, műszálas pulóverben. Már régen megszokta, hogy semmit sem ért az egészsből.

Vasárnapi ebéd

A konyhát még a sült krumpli szaga járja át, amint asztalhoz ül a család. Húsleves, rántott hús, uborkasaláta, mint már oly sokszor. Az asszony meri a levest, zöldséget, répát, zellert és egy darab marhahúst tesz az urának. Az erős paprikát és az üveg sört előre a tányér mellé készítette. Kapnak a gyerekek is, végül maga is leül. Arádióból könnyűzene szól, csak a tányérhoz verődő kanalak zaja töri meg a csendet. Az asszony fejezi be elsőként, letakarítja a maradékot és hozza a második fogást, egyik tálban a rántott húst, másikban a sístergő krumplit. A kezeire szegeződő tekintetektől kísérve ismét kiporciózza az adagokat. Férje kapja a legnagyobb szeletet, rak mellé a krumpliból is rendesen. Az uborkasalátát tál felé nyúlva véletlenül meglöki az egyik poharat.

MAGYAR CSABA

Karcolatok

– A kurva anyád, hát nem tudsz vigyázni! – mordul rá az ura, aztán falatoznak tovább.

Superman lépést téveszt

Superman enyhe szorítást érzett a mellkasában, majd elöntötte a veríték. Mióta csökkenni kezdett a tetszési indexe, többször is előfordult ez vele, különösen, ha legnagyobb riválisa, Pókember újabb hőstetteiről hallott. Hiába tépelődött már hónapok óta, nem találta az okát, hiszen a korábbi gyakorisággal kerített kézre önjelölt diktátorokat és életveszélyes pszichopatákat, vagy éppen háritott el kisebb-nagyobb katasztrófákat. Ám még a múlt hónapi ötös erősségű hurrikán elterelése sem javított a mutatóin.

Superman annyira elbizonytalanodott, hogy elhatározta, az Image Consulting Ügynökséghez fordul segítségért. Az a szóbeszéd járta róluk, hogy több leáldozófélben levő rock sztár, színész és politikus pályáját is újból sínretették. De foglalkoztak műzlivel és mosóporral is.

Superman csak öt héttel későbbre kapott időpontot, egy 35 év körüli, kopaszra borotvált, napszemüveges és harisnyás menedzser fogadta. A tarkójára körben egy babérkoszorút tetováltatott latin felirattal, ám ettől eltekintve nem volt semmi kivetnivaló a viselkedésében. Miközben a folyosón követte, Superman megpróbálta kislabizálni a feliratot, a menedzser azonban a kellenél hamarabb fordult be az irodájába.

– Lássuk csak! Superman, Superman... – nyitotta fel a laptopját. – Igen, megvan. Nézze, azt hiszem, hogy akcióhős lévén egyenesen beszélhetek Önnel. Úgy látom, hogy egy ideje lépést tévesztett, nem tartja a ritmust a többiekkel. Ha azt szeretné, hogy ismét minden megmozdulására odafigyeljenek, akkor a valós helyett a virtuális térben kell domborítania, ott, ahol minden

második felhasználó amúgyis akcióhősnek adja ki magát. Riválisa, a technofil Pókember sokkal jobban ráértett erre, ott nyomul minden ismertebb portálon. Azt is hozzá kell tennem, hogy már a megjelenése is rengeteg kívánnivalót hagy maga után. Ez a kék-piros lasztexruha a száználmas kis logóval leginkább egy vándorcirkuszi erőművészre emlékezteti az embert. Ha a jövőre gondolva a fiatalabb korosztályra akarja pozicionálni magát, akkor az érzékeny emó figuráját érdemes felvennie. Igen, azt hiszem, hogy ez lesz a nyerő!

– Emó? Ezt meg hogy érti? Azt sem tudom, mi az.

– Ez a macsó, megmentem a világot a gonoszoktól stílus egyre kevésbé jön be. Ha férfiasnak és menőnek akar látszani, mutassa ki az érzelmeit! Teljesen felesleges villámként cikázni a levegőben, legyen inkább megértő. Az sem baj, ha lead valamit az izmaiból, és bátran sminkeljen. Feketével kiemelve sokkal igézőbb lesz a tekintete. A kétértelmű vonzó. És elég a katasztrófaelhárításból, inkább készítsen podcastot a méhek jogairól! Halkan, alig hallhatóan adja elő a mondandóját, mintha csak egyedül lenne egy katakombában.

– De hát ez nem én vagyok! – fakadt ki Superman.

– Vissza akarja szerezni a népszerűségét, vagy nem? – kérdezte az imázstervező és levette a szemüvegét. Egyik szemén fehér, a másikon arany kontaktlencsét viselt. – Amúgy szereti a jégtáncot?

– Miért? – kérdezte Superman ijedten.

– Tudja mit? Ha még nem szánta rá magát a váltásra, gondolkozzon és jöjjön vissza másfél hónap múlva. Addig pedig növelje a haját az arcába és óvakodjon a napfénytől.

Superman éppen olyan szerencsétlenül érezte magát, mint a találkozó előtt, néhány nap múlva mégis úgy döntött, hogy megfogadja tanácsadója intelmeit. Habár közérzete csak tovább romlott, miután a munkaruháját is szögre akasztotta és felhagyott a hőstettekkel, azért a legközelebbi találkozóra lenőtt haját a bal szemébe fésülte, amitől érezhetően romlott a látása. Az imázstervező most piros kontaktlencsét választott, és harisnyáját is combközépig érő párdúcintás csizmára cserélte.

– Alakul, alakul! – mustrálgatta Superman fizimiskáját. – Persze én sem tétlenkedtem, azóta megterveztem az új cuccát. Meglátja, levakarni sem tudja majd a rajongóit. Teljesen fekete, testhezsimuló, kevlárszálakkal átszőtt nadrágkosztüm, mintás „Érezni jó!” feliratokkal, melyek a régi „S” helyett együttesen egy kérdőjelet formáznak.

– Na, hogy tetszik? – kérdezte az új kosztümben zavartan és félénken toporgó néhai akcióhőstől.

Superman elszontyolodva nézett a tükörbe, majd életében először elpityeredett.

– Igen, ez az! – biztatta a piros szemű imázstervező, és néhányszor bátorítólag megveregette a vállát.

Dr. Dundre

Kedden jönnek beszerelni a vonatot. Nagyon várom, mindig a kedd az a nap, amelyik alig akar eljönni. A múlt héten is egyből ott volt a szerda, hopp, rá meg a csütörtök, de a kedd, az valahogy mindig várat magára. Különösen bosszantó, ha pénteken értesülök róla, hogy a héten már volt kedd, ráadásul pár nappal ezelőtt. Ha tudtam volna, biztosan mindent máshogy szervezek. Ma csütörtök van, és kedden jönnek beszerelni a vonatot. Hány év utánajárás, szervezés, papírmunka, telefonok, előszobázás, nem is akarok belemenni, mert elfog a bánat. De megérte. Kedden jönnek beszerelni végre a vonatot. Lehet, hogy ezt már mondtam, de annyira örülök, alig tértem magamhoz, amikor felhívtak a MÁV-tól, hogy minden oké. Jön a nyár, ilyenkor mindenki légkondíra spórol, a szerényebbek nyolc ventilátort vesznek. Nekem nemesebb céljaim vannak, olyanok, amelyek ha lassan is, de teljesülnek. Vonat lesz a nappalomban. Egy vasúti kocsi, nemdohányzó. Nincs több kérés, örökké megérkezem, s ezt az érzést ráadásul a saját otthonomban élhetem át. Kalauz? Ugyan. Én vagyok az. Kalauz, utas, idegen bácsi hosszú kabátban. Mindenki vagyok egyben. A táj sem fog felzaklatni. Nem lesznek böszme hegyek, akadékoskodó dombok, mindvégig kiszámítható és megbízható színvonallal szolgál majd a kilátás. Már látom magamat, ahogy ülök a vasúti kocsiban, a saját lakásomban, száguldozom sehová, és bárhol is járjak, ha megunom, vagy elfelejtettem megetetni a macskát, csak kiszállok, s enni adok dr. Dundrének. Ja, ezt még nem is mondtam, tavaly ledoktoráltattam a macskámat, dr. Dundre lett a neve, mert kell egy orvos a családban.

Helyzet

Putyin az. Az elején nem tudtam, ki dudál esténként, de egyre biztosabb vagyok benne, hogy Putyin az. Ide jár egy csajhoz a Damjanich utcába, pár hete találkozgatnak, teljes titokban, illetve most már csak majdnem teljes titokban. Kíváncsi vagyok, hova viszi Putyin a lányt esténként, elképzelem, ahogy kinyitja az Arborétumot, éjszakai séta, tők romantikus. Erre kellett Medvegyev, hogy Putyin nyugodtan átjárhasson Szarvasra csajozni. A lány apukája nagyon büszke lehet, hogy lám, megérte elüldözni azt a senkiházi Groktilcs Gergőt, mostantól gyakorlatilag atombombával rendelkezik a családjuk, mert ez a Putyin tényleg egy nagyágyú. Szóval, ő az, ő dudál. Az apa már nagyon várhatja a pillanatot, amikor Putyin becsöngtet egy nagy csokor orosz virággal, ahogy illik,

HARTAY CSABA

meg persze egy üveg márkás vodka is méltó ajándék lenne, de csak semmi kapkodás, mindennek eljön az ideje, nem olyan nagy baj az, hogy kissé régimódi a fazon, manapság már minden férfi olyan gyors és erőszakos, Putyin nem siet sehová, megadja a módját, igazi úriember. Ha jól hallom, megint dudál valaki, hú, de izgi, Putyin lesz az, és pont most nincs itt a fényképezőgépem. Kiszáll az autóból, de a vodkát és a virágcsokrot nem látom. A lány nagyon boldog, az apa titkon még inkább, s amikor az anya felkapcsolja a folyosón a villanyt, nagyot nyelek, ez nem lehet igaz, végig elnéztem, az udvarló nem más, mint maga Groktilcs Gergő, nem pedig Putyin. De amikor az anyuka arca is kirajzolódik a lámpa szórt fényében, megáll bennem az ütő. Hillary Clinton az. Tutira. A nemzetközi helyzet mégiscsak fokozódik.

Állati

Ez a lúd tartotta rettegésben a várost. De nem kell aggódni, bezártam a sufniába, ott már csak magában tehet kárt. Húzó időszak volt, az ember nem is gondolná, hogy egy lúd lesz a következő veszélyforrás. És akkor még finoman fogalmaztam, mert ez a lúd maga volt a végítélet, de szerencsére elcsitultak a hullámok, újra beköszöntött a béke és a szeretet. Pár éve, amikor az a csiga csinálta a fesztivált a környéken, azt mondtuk Bugyánszki Erzsike nénivel, hogy kész, ennél már csak jobb jöhet, ez a csiga mindent visz, itt kő kövön nem marad. Erre pár év kell csak, és a lúd rálicitál a csiga emberiség ellen elkövetett rémtetteire, nem sorolom fel részletesen, milyen bűnök terhelik a lúd lelkét, mert újra felzaklatom magam. Már ha egyáltalán van lelke ennek a lúdnak, mert szerintem nincs az a lelkiismeret, amely elbírná azt a rengeteg szárnyúséget,

amit a lúd képes volt ellenünk, a civil lakosság ellen elkövetni. Bugyánszki Erzsike néniéknél szerdán lomtalanítás volt, és a padlásról lehordott iratok között találtunk egy múlt századi feljegyzést a vérszomjas sündisznóról, ami a harmincas években tartotta rettegésben az itt élőket. Bugyánszki Erzsike néni volt férje részegen gagyogott valami brutális sümiről, de senki nem hitt neki, egyrészt, mert szeretett hazudozni, másrészt meg napjában többször is berúgott. Bugyánszki Erzsike néni megsúgta nekem, hogy nem a pia miatt váltak el, hanem egyszerűen kihunyt kettejük közt a szerelem. Már mondtam is volna Erzsike néninek, hogy a szerelem idővel átlényegül szeretetté, ezért még nem kellett volna elválni, de a felhígult lúd abban a pillanatban belülről kidöntötte a sufni ajtaját, és elszabadult a pokol.

A pingvin

A múltkor nem volt időm elmondani, hol is laknak pontosan Bugyánszki Erzsike néniék, aki egyedül nevelte fel a fiát, most meg összeköltözött egy volt évfolyamtársával, a Gembölyő Bandi bácsival. Szóval Bugyánszki Erzsike néniék a Durgel Leó utcában laknak, túl a Werterner-féle halbolton, a nemrég lebontott gumitüdő-üzemtől pár házzal lejjebb. Hangulatos kis parasztház, udvarán néhány kerti törpével, hátul disznók, olajos halak egy kis medencében, és a pingvin. Bugyánszki Erzsike néniék még a nyolcvanas években szerválták a pingvint, nem volt nagy ügy, Erzsike néni volt férje intézte, a sarki Még egy kör kocsmában sikerült lezsírozni a bizniszt. Pár hét telt csak el, és a pingvint egy hűtőkocsival leszállították a megbeszélt helyre, Erzsike néni volt férje pedig kiürítette a családi kasszát. A válásukban állítólag ez a félresikerült üzleti manőver is közrejátszott, de Erzsike néni még mindig ragaszkodik a kihűlt szerelem verzióhoz. Mít reméltek a pingvintől? Először is a legnagyobb kánikulában érkezett meg hozzájuk a sarkvidéki szárnyas, s a disznóól mögötti fűkamrárt hűtőkamrává alakították, kölcsönökből, persze. Erzsike néni volt férje az Alpokból hozatott pár köbméter havat, de mire a hó a Durgel Leó utcába ért, már csak latyakban totyoghatott a durcás pingvin. Hogy mostanában nem megy a sertés, az hagyján, de a pingvin ezen a hálátlan vidéken mindenkor bukta, így hát maradt Bugyánszki Erzsike néniék udvarában. Ráadásul azóta eltelt huszonegynéhány év, s egy kivénhedt, rigolyás pingvint nagyon nehéz elsózni, itt az Alföld kellős közepén pedig pláne.

FWE Most térjünk vissza a fődokumentumhoz, a kisebbségi világszervezet elképzeléséhez. A szöveget te fogalmaztad?

SzG Én fogalmaztam.

– És eljuttattad Tudorannak és Királynak, akik akkor ismert ellenzékiek voltak, és ezzel nemcsak egy szervezett fellépés, egy közös politikai akció valósult meg, hanem ráadásul egy román–magyar közös demonstráció... Hogyan történt?

– Nem eljuttattam, hanem elvittem. Személyesen. Elég kalandos história. Kezdve onnan, hogy Kolozsváron először is le kellett ráznom az engem megfigyelő kommandót. Chelu Iván segített ebben. Azután eljutni Bukarestig és Bukarestben bejutni Tudorannak. Ez még bonyolultabb volt. Adonyi Mari megszervezte, hogy összefussak egy utcáson, mintha véletlenül történne a dolog, Mircea Dinescuval. Tőle megtudtam, hogy hol lakik Dorin Tudoran. Azt is elmondta, hogy a panelházat, amelynek – negyedik? már nem emlékszem – emeletén Tudoran lakik, totális zár alatt tartja a szeku, idegen nem juthat be...

– Beszéljünk arról is, hogy miért.

– Akkor, a nyolcvanas évek közepén Tudoran, mint ismert költő, rendszerkritikusként lépett fel. Érdekes, hogy arra már nem emlékszem: bírálta-e a rendszer ideológiai és politikai alapjait is, vagy pedig csak a rendszer romániai válfaját. Mindenesetre fellépése bombaként hatott, s az ő esetében is bebizonyosodott, hogy a név, az ismertség életmentő lehet, ha az ember a romániai viszonyokat bírálja. Egy másik bukaresti költő, Gheorghe Ursu nem volt nemzetközileg ismert, és a szeku eltüntette. 1990 után derült ki, hogy halálra kínozták. Ami Tudorant illeti, meglehetősen a rendőri felügyeletet, meg ami ezzel járt és kivándorló útlevélért folyamodott. Ezt megtagadták tőle, amire ő éhségsztrájkba kezdett. Újságírók érkeztek külföldről, hogy beszéljenek vele, de már a lépcsőház bejáratánál megállították: igazoltatták, ellenőrizték és bevitték vagy visszaküldték őket oda, ahonnan jöttek. De Mircea pontos helyzetleírással szolgált: ebből kiderült, hogy Tudorannak a lakását magát külön nem őrzik, el sem férnének azon a szűk lépcsőfordulón, amelyről az ajtaja nyílik. Szóval, az ellenőrzés a földszinten történik. Erre építettem azután a tervemet.

– És működött? A terved.

– Vettem az Obor-piacon egy óriási csokor virágot, valamilyen festett sóvirág vagy homokvirág lehetett, azt hiszem – és azt lóbálva léptem be a lépcsőházba. Öt-hat ballonkabátos alak ácsorgott a lépcsőnél, lehet, hogy csak három-négy, nem számoltam meg őket, rájuk sem néztem, hanem nagyon céltudatosan megindultam fölfelé az első emeleti lakás fele, amely még a látómezejükben volt, és becsengtem. Arra számítottam, hogy ha a titkosrendőrök látják, hogy úgy mond a házhoz tartozom, többet már nem fognak törődni velem, és így is történt.

Az ajtót egy középkorú nagysága nyitotta ki, ahogyan románul mondják: egy czacza, s még mielőtt a száját kithathatta volna, magam előtt tolvaj a virágot benyomultam, egy odalent is hallható kezicsókókolommal. Előadtam egy mesét arról, hogy tíz évvel ezelőtt itt, ebben a lakásban lakott egy Kornélia (Cornelia) nevű lány, és őt jöttem most megkeresni. Hosszas egyeztetések után arra jutottunk, hogy talán egy másik lépcsőházban lakhatott albréletben, de nincs kizárva, hogy ugyanitt, egy emelettel följebb. Akárhogy is, de ma már nem lakik itt.

– És?

– Megköszöntem a segítséget, elnézést kértem, hogy zavartam, és felajánlottam cserében a virágcsokrot, amit szemérmesen el is fogadott. Végül megkértem, hogy kísérsen föl a felső szomszédasszonyhoz, „hátha az mégis emlékszik

valamire”. Úgyhogy együtt léptünk ki a lakásajtón és slattyogtunk föl egy emelettel fennebb, amire lehet, hogy már nem is volt szükség: a komppal odalent csak a kívülről érkező mozgásokra figyelt. Pár perc múlva otthagytam a hölgyeket s felmentem két-három emeletnyit, s nem vett észre senki.

– De mi történt Tudorannál?

– Pillanatok alatt összebarátkoztunk. Vannak helyzetek, amikor azonnal tisztában vagy azzal, hogy a másik kicsoda és mit akar. Dorin elég sokat tudott rólam, gratulált az Ellenpontokhoz, illetve ahhoz, hogy az erdélyi magyarok képesek – ő így látta, hogy képesek vagyunk – szervezett ellenállásra. Megmutattam neki a tervezetet, egy szó, kommentár, kérdés vagy változtatás nélkül aláírta.

– És még miről beszéltek?

– Próbáltam meggyőzni, hogy ne koplalja magát teljesen halálra, mert élve nagyobb szükség van rá. Akkor már legalább

Amikor fordul az ezred

Részlet

Farkas Wellmann Endre és Szócs Géza

beszélgetőkönyvből

két hete éhségsztrájkolt, igaz, egyvalamit azért fogyasztott, s ez megnyugtatót valamennyire.

– Mi volt az, amit mégis evett?

– Ivott. Felhígított paradicsomlevet, azt sem sokat. De rossz bõrben volt; eleve sovány alkat, nem lehetett több ötven kilónál. És akkor megkért valamire, ami pokoli nehéz volt.

– De megtetted?

– Elmondta, hogy a felesége mennyire szenved minden falás miatt, amit ő, mármint Cora lenyel, mert úgy érzi, hogy ez árulás, hiszen ha a férje nem eszik, akkor neki sem lenne szabad. De hát ott a kislányuk, azt mégse lehet, hogy egyszer csak két csontvázalattal találja magát együtt, akik a szülei lennének ugyebár...

– És?

– És hogy mindig erőltetni kell a feleségét, hogy legyen szíves enni, persze, nehezen megy a dolog... Úgyhogy ő most engem arra kér, hogy szépen üljek le velük az asztalhoz, s hogy Corának nagyobb kedve legyen enni, én is vacsorázzam meg a társaságukban. Namostmár. Ott van egy kiváló költő, egy bátor ellenzéki, egy szeretetre méltó ember, aki már hetek óta nem evett, és éppen fogy el, mint a gyertya... és akkor te vacsorázzál jóízűen, miközben ott ül melletted és nézi... tiszta Mrozek... Mondtam, hogy ez lehetetlen, de én is odaülök velük, amíg a felesége vacsorázik. Így is történt, aztán Cora fogta magát és kettéosztotta, ami a tányérján volt... valamilyen vastagabb spagetti-féle, vagy vékonyabb makaróni volt... és felét odatette

elém, és akkor ketten rávettek, hogy én is egyem. Hát életemben olyan nehezen ételt nem nyeltem le, mint azt a makarónit.

– Tudoran aztán nemsokára távozhatott az országból.

– Így van, két év múlva, nyolcvanhétben Amerikában találkoztunk. Eleinte nyomorgott, aztán megindította az Agora című folyóiratot...

– Ennek lettél szerkesztője...

– Szerkesztőbizottsági tagja. Az egyik első számban közöltem is: egy amerikai konferencián tartott előadásom szövege jelent meg benne, arról, hogy várható-e román–magyar háború a közeljövőben. Aztán egy év múlva megint találkoztunk, megint csak Amerikában, és megkérdeztem, részt venne-e abban az akcióban, amellyel 1990. augusztus 23-án terveztem megdönteni a Ceaușescu-rezsimet.

– Tessék?

– Augusztus 23-a a román állami ünnep volt. Felvonulás, nem csak a „dolgozóké”, ezt a szót tedd idézőjelbe...

– Miért, nem dolgoztak?

– De igen, de nem mint dolgozók vonultak fel, hanem mint kiharancsolt statiszták, bábok, név nélküli tömeg... Szóval, nemcsak ők vonultak fel, hanem a fegyveres alakulatok is. Elsősorban, persze, a hadsereg. De hát kikből állt a hadsereg? Katonákból, akik néhány hónappal korábban és néhány hónappal később a legszenvedőbb állampolgárokként átkozták Ceaușescut és az állapotokat. Namostmár, Romániában úgy félt a hatalom a fegyvertől, mint a tüztől. A legfőbenjáróbb bűnek számított a fegyverrejtegetés és bármi, aminek köze volt fegyverhez. Én pedig arra gondoltam: augusztus 23-án ott fog felvonulni a fővárosban és minden nagyobb városban több tízezer elégedetlen ember, egyenruhában, életükben utoljára fegyverrel a kezükben. Nosza, hadd ijesszünk rá egy kicsit a hatalomra. Azt terveztem, hogy egy kiáltványban, amely röpcédulák és a Szabad Európa rádió révén vált volna ismertté, megszólítjuk azokat az ifjakat, akik 1989–1990 folyamán kerülnek sorozás alá, és arra biztatjuk őket, hogy 1990. augusztus 23-án fordítsák fegyverüket a diktatúra ellen.

Ez lett volna az a pillanat, amikor az ezred fordul, a diktatúra ellen fordul, ellene fordítja a fegyverét...

– És ezt megtették volna ezek a katonák?

– Nem tudom. Dorin úgy vélekedett, hogy ha közvetlen hatalomátvétel nem lesz is ebből, de a kormányzat vélhetően pánikba esik majd, kapkodni kezd, és pánikreakciójában olyan hibákat fog elkövetni, amelyek a végzetét okozhatják. S ha jól meggondolom, 1989 decemberében valóban ez történt, nyolc hónappal korábban, mint amikor én terveztem, Dorin Tudoran segítségével, a diktatúra megbuktatását, harminchetedik születésnapomra.

– Szerintem rájöttek volna, hogy ti vagytok a kiáltvány szerzői. És a Szabad Európa is óvatosabb volt annál, hogyszem egy ilyen kiáltványt beolvasson.

– Persze. Nem is önmagában a kiáltványt kellett volna beolvasnia, hanem – és ezt már kötelessége lett volna megtenni – a Bukarestben szétszórt röpcédulák szövegét. És e röpcéken történetesen a kiáltvány lett volna olvasható.

– Nem úsztátok volna meg.

– Ki tudja?

A fenti részletben említett szöveg Szócs Géza ENSZ-hez intézett javaslata, hogy az ENSZ hozzon létre egy kisebbségvédelmi szervezetet.

Nem sietett, nem volt hova és nem volt miért sietnie. Az első ablakokat leengedte, érezte arcán a beáramló langyos szellőket. Átkelt a határon, már lengyel földön gurult a fekete dzsippel, de a gondolatai mégis ugyanazok maradtak, ugyanabban a körben mozogtak, mintha egy mozsárban vagy tégelyben őrödtek volna. Miközben ez a tégely mégiscsak haladt, a táj is változott körülötte, így aztán úgy tűnt, a gondolatok szintén eljutottak valahova: most épp az örökkévalóságnál jártak.

Dominik azt képzelte, sikerült megértenie valami fontosat az örökkévalóság és az idő kapcsolatát illetően.

Sőt, egyenesen azt hitte, sikerült ráéreznie magára a lényegre, miszerint tagolható idő nincsen, vagyis nincsenek másodpercek, órák és évek, hanem csak egyöntetű hömpölygés van, és alapjában véve minden egyidejű. Egyre biztosabban érezte, hogy az idő múlása látszat csupán, valójában nincs se kezdete, se vége semminek.

Most történik minden, ebben a pillanatban.

Most születünk, ebben a percben, és ugyanez a perc a halálunk perce is, gondolta. Hiszen nincs más, mindig csak a most van, ez a végtelen hosszúra nyúló örök jelen, vagy ami ugyanaz, ez a szinte nem is létezőn rövid tízezred másodperc. Közben pedig voltaképp nincs egyik sem, nincs perc, nincs ezredmásodperc, és nincs százezred másodperc.

A nyugati égbolton élénk színek, mályva és rubin árnyalatai váltották egymást, akárha egy hatalmas, vastag palást redőződne.

Az út, amelyen a dzsip haladt, hosszú ívben kanyarodott az alkonyat felé, így most majdnem szembe került ezzel a vörösen redőződő bársonypaláttal. Hamarosan azonban újabb kanyar következett, az út visszatért az előző irányba, megint balról ragyogtak az alkony tónusai, jobbról pedig, az immár sötét keleti égen vastag, sűrű felhők gyűltek.

Ekkor váratlanul az ötlött Dominik eszébe – nem gondolatként, inkább afféle homályló sejtés volt, egy sejtelen, amely azonban így is azonnal enyhítette a szorongásait –, hogy az ismeretlen sorsok, a temérdek sorsa, a felfoghatatlanul sok ember sorsa, vagyis a végtelenség és beláthatatlanságuk miatt aggasztották őt annyira, hogy tehát ez az egész szintén csupán látszat, tévedés, érzékszálódás: hiszen ha nem más az örökkévalóság, mint egy végtelen hosszúra kiterjedt pillanat, akkor az ismeretlen életek és sorsok és történetek is mind egyszerre, ebben a pillanatban kavarognak, így pedig végül is nincs közöttük különbség, ugyanarról szól mind, és minden egylényegű, mert ugyanannak az egyetlen sorsnak és életnek és történetnek a látszólag más-más *arca* mindegyik történet és sors és élet.

És a megkönnyebbülés a feje búbjától a lába ujjáig átjárta most.

Ugyanakkor viszont azon kapta magát, hogy már megint az arcoknál tart.

Továbbra sem hagyta tehát nyugton az arc rejtélye, ahogy egymás mellé kerülnek a szemek, az orr, a száj. Mert mintha nem szólna másról az arc, csak a hiányról. A táplálék, a levegő, a látvány, ezek felé fordul minden arc, gondolta. Enni kell és lélegezni kell és nézni kell szüntelen. Enélkül nem tudunk megenni. Hiányosak vagyunk, folyton ki kell egészülnünk valamivel.

Az út hatalmas, vén nyárfák közt vezetett.

Jó lenne keresztüllátni ezen az egészen.

Vagy jó lenne legalább azt megérteni, hogy mi az, amin szeretne keresztüllátni. Hiszen az sem kizárt, hogy nincs is mit megértenie, és akkor talán ő maga sem az, akit a tükörben lát. Másvalahol kellene keresni, nem a tükörben.

A figyelme elkalandozott, a dzsip szinte az út közepéig sodródott, míg a visszapillantóban nézegette magát. Egy szembejövő autó túlkölése rázta fel.

Az úttól balra kezdtek feltűnni a dombok, amelyek mellett mindig az a különös honvág kerítette hatalmába. Amikor megpillantotta a házakat a domboldalban és köztük a templom kettős tornyát, minden alkalommal arra gondolt, jó lenne megállni egyszer, jó lenne lekanyarodni az útról és megnézni azokat a házakat és azt a templomot közelről. Az útkeresztezéshöz érve lassított, hosszan nézte a dombot és a fehér tornyokat, de ezúttal sem állt meg, nem kanyarodott el. Továbbhajtott, és vitte magával az érthetetlen érzést, e megmagyarázhatatlan sóvárgást, amely mindig csak itt, csak ezen a helyen tört rá.

Úgyis elfelejti egy óra múlva, gondolta. Vagy talán annyi se kell.

Miközben az sem lehetetlen, hogy ez az érzés nem is az övé. Lehet, hogy időnként mások érzései járnak át az embert.

Ki tudja.

És ki tudja, mennyiszor játszódtott le a múltban ez a történet, és ki tudja, hányszor fog még visszatérni a jövőben. Számталanszor ismétlődik minden ebben a végtelenné tágu ezredmásodpercben. Valaki elhajt egy domboldal mellett, érzi, meg kellene állnia, de nem áll meg, azután elfelejti az egészet. Majd újra elmegy mellette, érzi, meg kellene állnia, de nem áll meg, és elfelejti. És megint arra jár, és megint érzi, és megint elfelejti. Azután másvalakik jönnek, és az egész velük is megismétlődik.

Ahogy a kereszteződéstől távolodott, a dombok mögül újra előkerült a nap.

Még nagyjából negyedóra Debnóig, gondolta, és ezen a „negyedórán” rögtön mosolyognia kellett. Hiszen épp most állapította meg, hogy nincsenek percek, sem másodpercek. Negyedórák viszont mégiscsak lennének?

Eredetileg azt tervezte, hogy az estét a lakásán tölti, és másnap megy a romokhoz a falat fényképezni. Mire azonban Debnóhoz ért, meggondolta magát, és most úgy döntött, előbb a romokhoz hajt. Készít néhány alkonyati felvételt, és csak utána tér vissza a városba.

A körforgalomnál tehát balra kanyarodott és Smolnica felé vette az irányt.

Debnóig széles és jól karbantartott autót vezetett, innen azonban egy rossz útszakasz következett, kátyúkat kellett kerülgetnie. Smolnicánál egy még keskenyebb mellékútra tért át, amely már nem is volt végig kiaszfalozva, néhány száz méter után traktorok kitaposta, gödrös földúton folytatódott. Kukoricaföldek és búzatáblák között haladt a BMW, és újra Dominik előtt volt a vöröslő napkorong. Már a látóhatár szélét érintette, húzta magával lefelé a meggyűrődő rubin palástot.

Az egykori birtok utolsó állva maradt fala innen már látszott az akácok és diófák között.

Két hete járt itt utoljára, és amikor most a kocsiból kiszállt, meg kellett állapítania, hogy ezalatt a két hét alatt a fal megroggyant. Megkezdődött hát ennek is a leomlása. Még jó,

hogy ma jött és nem később, gondolta, holnapra lehet, hogy ez is összedől.

Táskájából előhalászta a fényképezőgépet, egy tekercset befűzött, másik kettőt a zsebébe dugott.

A lengyelországi kirándulásain mindig az F4-eset használta, noha a stúdióban már mindenki digitális géppel dolgozott, nemcsak az inasok, ő maga szintén. Mostanában viszont Berlinben is mind gyakrabban kapta magát azon, hogy az F4-es veszi elő, ezzel készítette például az *Akt alulnézetből* sorozatot. Emiatt is lophatta el nemrég a negatívokat egy szerencsétlen rajongója. Semmi mást nem vitt el, csak a negatívokat. Különös megszállottság, gondolta Dominik, különös perverzió.

Egy bokor leveleire sötétvörös permetet szórt az alkonyat.

A megroggyant falon hosszú repedés húzódott keresztül, lentől felfelé, a földtől egészen a jobb felső sarkáig. Vastag rés volt, Dominik tenyere bőven belefért. Megtapogatta, megsimogatta. A repedéstől balra még állt a fal, a jobb oldali rész viszont egyszerre dőlt meg oldalra és hátra, mint egy végzetes nyaklövést szenvedő katona.

Először a repedésről készített felvételeket, egészen közeliakat is, amelyekben a szétnyíló rés közé fogta be a félig már lenyugodott napot. Aztán oldalról fotózta a falat, és ekkor magára a kibillenésre fókuszált, arra, ahogy a megroggyant falrész elválik a függőleges tengelyétől, akárha kezdené magába roskasztani az anyag súlya.

Sűrűn kattogott a gép, sebesen egymás után születtek a felvételek. Dominik új negatívot fűzött a gépbe.

Kedvező beállításokat talált, ezt pontosan érezte, jók lesznek a képek. Ugyanakkor tudta, hogy most készíti az utolsó felvételeket, mert ezek az alkonyati felvételek is valami *után* készülnek már. Valami befejeződött, és ebben a történetben nincs mit keresnie tovább.

A nap után halványlila derengés maradt csupán az égen, egyre gyorsabban sötétedett, kelet felől sűrű felhők borongtak. Hosszabbra kellett exponálnia, talán be is mozdult valamennyire, és akkor kissé elmosódottak lesznek ezek az utolsó fényképek.

Mindenesetre túl van rajta.

Túljutott ezen a falon, gondolta, megértette és megemésztette, amit meg kellett érteni és meg kellett emészteni.

Visszament a dzsiphez, beült, és percekig nézte a kocsiból, ahogy az éjszaka fokozatosan szétteríti szürkésfekete lepleit a romokon. Végül beindította a motort, felkapcsolta a fényzőrókat, elindult. A terepjáró csendesen araszolt a földúton a kukoricák és a búzaföldek között, akár egy fekete hátú, lusta, halkán zúgó bogár.

Berlinben persze minden ugyanúgy fog menni tovább.

És mennie is kell, gondolta, ez már nem rajta múlik. Töle függetlenül is folytatódni fog az ipari fényképtermelés. Legfeljebb majd még jobban a háttérbe vonul, hiszen az utóbbi időben amúgy is az inasokra bízta a megrendelések legnagyobb részét. A horpadt hasú, kiéhezett hiénák. Biztosra vehető, hogy hamarosan akadni fog közöttük, aki a helyére tör. Sőt, többen is. És az egyikük végül majd kilöki őt. De már nem számít.

A kérdés csak az, hogy mi lesz majd a képek után.

Nem tudta volna megmondani, hogy a sikeren és a pénzen kívül mi lehet az, amit ezzel a „szenvédélyes fényképészkedéssel” elért. Hogy hova is vezetett mindez.

Ha pedig sehova nem vezetett, legalább azt tudhatná, mit keresett mégis olyan megszállottan.

Erre viszont részben már megvolt a felelete. Kezdetben a félelmek és a szorongások *ellen* fotózott, ez eddig rendben. Csakhogy önmagában ez kevés, mert ez csupán negatív cél. Ahhoz, hogy éveket áldozzon rá, kellett lennie valami többnek is, valami másnak, valami pozitívnak, ami *felé* irányult ez az egész igyekezet. Ezzel kapcsolatban viszont mélységesen tanácstalan maradt.

A Debnó felé vezető, kátyúkkal teli úthoz ért. Rákanyarodott, átváltott harmadikba, és továbbra sem sietett, alig nyomta a gázpedált. Akárha egy járőr cirkálna az éjszaka peremén. Néhány perc múlva azonban, mintha ez a járőr valami gyanús látott volna meg, félrehúzódott és megállt. A motort leállította, és kikapcsolta a fényzőrókat.

A feje még mindig fájt. Berlint elhagyva, a határ előtt kezdett fájni, és azóta nem múlt el. Kiszállt, a kocsit mögé ment és szétvetett lábakkal, hosszan csorgatott.

Ezt is még Berlinből hozta magával.

Erőtlenül pislogott néhány csillag, de keleten már a felhők eltakarták a holdat. Hangtalan villámlás járta át az eget, mintha vaku villant volna a felhők mélyén.

Dominik végzett a dolgával. Várt még egy keveset, az utolsó cseppeket is kicsepegette. Közben az eget nézte, és arra gondolt, hogy lejátszódtott és megtörtént minden, tovább már nincs mire várnia. Visszagy Debnóba, ott tölti az éjszakát.

A többit pedig majd meglátjuk.

Mindenesetre jó volna tudni, gondolta, hogy mi legyen a képek után.

És hogy lehet-e valami egyáltalán.

Matilde és a Duce

Mussolini letartóztatásának hírére fura módon egy majdnem boccacciói jelenet jutott eszébe, amelyet ifjú korában élt át, s aminek köszönhetően a saját bőrén kellett megtapasztalnia a Duce hallatlan hatalmát, főleg a Mussolinit védő titkosrendőrségét. Ristori az esetet Grassi nevű barátjának mesélte el, valószínűleg, hogy oldja a feszültségét, valamint, hogy enyhítse a táborlakók lelkében azokban az órákban uralkodó gyászos légkört.

«Kereszteztem a Duce útját», kezdte az elbeszélését Carlo Ristori önironikus mosollyal.

«A Duce útját?» kérdezett rá Mario Grassi.

«Igen, pontosan! hallgasd csak meg: huszonhárom éves voltam. 1931-et írtunk. Hideg decemberi napon történt, 1931-ben. Tele voltam vágygal és energiával, ezt értsed mindenféle értelemben. Akkoriban jártam egy lánnyal, Matildének hívták. Huszonkét éves volt, jóval tapasztaltabb nálam szerelmi ügyekben. Nem tudom, miért, gyengédséget éreztem irántam, a szó szoros értelemben anyai gyengédséget. Ő azonban felkeltett bennem... hát, igen, másfajta érzést. Akkora cicii voltak, mint két görög-dinnye. Még a lélegzetem is elállt igazi zöldfülűként.

Ne hidd, hogy még nem voltak lányok az életemben, de azok csak olyan romantikus kis kalandok voltak. Olyan tejfelesszajú, mint én, nem érttem, hogy Matilde..., de még mennyire, hogy... A Giubbonari utcában találkoztunk, ott lakott, egy boltos lánya volt, és, hogy ne lássanak meg minket, elrejtőztünk a Tiberis partján, a folyóhoz vezető lépcsőkön. Órákat töltöttünk ott együtt. Milyen nyirkos, milyen hideg volt. Odamentünk összebújni... Így melegítettük fel egymást... Egyszer csak azt mondta Matilde, ha én akarnám, ő szerelmeskedne is velem. Érted? Szerelmeskedne velem! El sem tudod képzelni, micsoda képet vágtam erre... Megkérdeztem, hogy biztos-e benne, hogy valóban akarja-e. Akkor ő megcsókolt engem, olyan hévvel, hogy az a csók beszédesebb volt mindennél... Van egy unokafivérem, aki akkoriban az apja régiségboltjában dolgozott, a Nazionale úton. Elmeséltem neki a történeteket, arra kértem, hogy segítsen megoldást találni. Ha tudna egy szobát, ahol Matildével tölthetnék néhány órát reggel vagy délután. Az unokatestvérem megértette a lényegét, és azonnal javasolt egy szobát a November 4. út sarkán lévő épület harmadik emeletén, ahol lakást bérelt néhány egyetemista barátja, akik a karácsonyi szünetben biztosan haza fognak utazni. Két-három napon belül meg is egyezett velük. Hogy rövidre fogjam, két nap múlva már a November 4. úton voltam, hogy elkérjem a lakáskulcsot a portástól. Gondold csak el, az egész lakás a rendelkezésemre áll... És még csak alá sem kellett írnom semmiféle papírt. Alaposan körülnéztem, majd nagyon körültekintően beléptem a kapun. Elkértem a kulcsot a portástól. Egy igazi matróna volt, olyan, amilyet csak Rómában látni. Végigmért tetőtől talpig, mint aki mindent megértett. Majd így szólt: „Tudja, hogy ez egy átjáróház!... Igazi átjáróforgalom, állandó a jövés-menés...”, de nem mondta, hogy *ki* jár többek között ezen az úton... Megköszöntem, és kimentem a házból ugyanolyan körültekintően, mint ahogy beléptem. Siettem Matildéhez, hogy elmondjam a nagy hírt. Másnap reggel, újév előtti kedden együtt mentünk oda. Előtte éjjel nem jött álom a szememre. Nagyon izgatott voltam már csak a gondolattól is. Másnap pontosan a megbeszéltek szerint találkoztam Matildével a körúton. Felszálltunk a trolira, amely áthaladt a Piazza Venezián, majd leszálltunk a November 4. úton. Amikor megérkeztünk, látszólag nyugodtan léptünk be a házba, ahol már várt minket a szerelmi fészünk. A portásnő szerencsére nem volt a helyén, talán a belső udvaron tartózkodott, helyette azonban a kapu közepén egy furcsa alak pillantásával találkozott össze a tekintetünk. Közömbösnek mutatkozott, de mégis gyanúsnak tűnt, a szürke télikabátja és kalapja rendőr vagy nyomozó benyomását keltette. Túlságosan el voltunk foglalva magunkkal és a szenvedélyünkkel, hogy figyelmet szenteljünk annak az embernek, illetve hogy gyanút keltsen bennünk néhány furcsasága. Sietve mentünk tovább, szinte futva szedtük a lépcsőket. Felértünk a harmadik emeletre, kifulladásra álltunk meg a lépcsőházban. Úgy néztem Matildét, ahogy egy éhenkórász néz egy lédús, érett almára. Kinyitottam izgatottan a lakásunk ajtaját, vagyis a lakását, amely néhány órára a miénk lesz. Futva ugrottuk át az előszobát, a nappalit, rohantunk a szobánkba, amelynek a közepén az ágy... egy hívogató fehér rojtos szélű ágytakaróval volt letakarva. Ki tudja, hány csatát látott már! A figyelmemet azonban egy pillanatra az ablakból beszűrődő fény vonta el. A zsalugáter félig nyitva volt, kénytelen voltam egy pillantást vetni oda. Az az ablak különleges megfigyelési pont, hiszen az egész November 4. utat uralta, pontosan azon a ponton, ahol egy éles kanyarba fut. Ideális hely egy merényletre. De abban a pillanatban, amikor mindenestül az érzékeim uraltak, az ereimben forrt a vér, hogyan is gondolhattam volna bármiféle merényletre...? Különben is, ki ellen? A Duce ellen? A Duce akkor épp a Torlonia-villában reggelizik... és aztán olyan védettséget élvez... Végül is ki

Roberto Ruspanti
VIALE DELLA VITTORIA

Ruspanti regénye Szicíliában, az 1938–1945 közötti évek Agrigentójában játszódik. Két átlag olasz ember, Carlo Ristori és Celestina Sirchia történetében tükröződik annak az Olaszországnak a története, amelyet nem osztott meg a német megszállás, majd az azt követő polgárháború. E nagylélegzetű regényben a 30-as és 40-es évekbeli Olaszország helyszínei, eseményei és atmoszférája elevenednek meg. A két főszereplő személyes sorsának eseményei egybefonódnak az olasz történelem egyik legdrámaibb időszakával: a világháborúval, a fasiszta diktatúra végső szakaszával és bukásával – abból a különleges látószögéből, ahogy azt Szicíliában átéltek. A fő eseményszál lineáris elbeszéléstechnikájába beleszövődnek a két főszereplő fiatalkori kalandjai, ellensúlyozva a történet drámaiságát. Ezek közül egy boccacciói ízű részt ajánlunk az Irodalmi Jelen olvasóinak figyelmébe

(B. K.)

ROBERTO RUSPANTI

Agrigentói sétány

Roberto Ruspanti az Udinei Tudományegyetemen a magyar irodalom tanára, műfordító (a jogi diploma után bölcsészettudományi diplomát szerzett Rómában a La Sapienza Egyetemen). Magyar irodalmi tanulmányait Szauder József és Klaniczay Tibor tanítványaként végezte.

Tanított a Bolognai, a Padovai és a Paviai Egyetemen.

Előadóként több mint 50 kongresszuson vett részt, számos előadást tartott a legfontosabb olasz, ill. nemzetközi tudományos és kulturális intézményekben.

17 önálló kötet, számos tanulmány, cikk szövege. Az 1956-os forradalom idején játszódó regénye (*Quel treno per Budapest – A pesti vonat*) 2002-ben (Rubbettino kiadó), olasz témájú regénye (*Viale della Vittoria – Agrigentói sétány*) 2005-ben jelent meg (Iride-Rubbettino kiadó). Saját verskötetét (*Verrà il giorno del nostro amore – Egyszer majd eljön a szerelmünk napja*, Rubbettino kiadó, 1999) címmel publikálta.

A Rubbettino (olasz) könyvkiadó magyar tárgyú könyvsorozatának felelőse.

Tanulmányaiában az olasz–magyar kulturális és történelmi kapcsolatokról, valamint a magyar irodalomról írt, a többi között *monográfiát Petőfiről és Adyról, részeket, illetve fejezeteket a XIX–XX. századi Magyar Irodalom Történetéből* (Bruno Ventavoli szerk., *Storia della letteratura ungherese*, Lindau Kiadó, Torino, 2004).

Olaszra ültette és publikálta Ady, Petőfi, Reviczky, Kassák, Kosztolányi, Vas István, Szabó Lőrinc, Juhász Ferenc, Ladányi Mihály és mások verseit, valamint Ady Endre publicisztikai írásait (Accademia Nazionale dei Lincei, Roma), Kaffka Margit *Mária évei* (olaszul *Destino di donna*) című regényét (Gaffi Kiadó, Róma, 2006). Kosztolányi Dezső *A rossz orvos c.* regénye az év végén jelenik meg a Rubbettino Kiadónál.

1992. április 6-án a Nemzetközi PEN Club Magyar Szekciója Ady Endre Emlékéremmel jutalmazta irodalmi munkásságát.

1993. március 15-én megkapta a Magyar Állam egyik legmagasabb kulturális elismerését, a Pro Cultura Hungarica kitüntetését.

1997-ben a Magyar Kulturális Minisztérium a János vitéz olasz nyelvű műfordításáért az Irodalmi művek műfordítói első díjával jutalmazta.

2006 októberében megkapta a Magyar Köztársaság Szabadság hőse emlékérmét, mert kulturális tevékenységével hozzájárult az 1956-os forradalom emlékének ébrentartásához.

gondolt a Duce elleni merényletre? Dulcis in fundo, nekem ott, akkor, jobb dolgom is volt annál, minthogy merényletre gondoljak. Matildével beugrottunk az ágyba, ott elkövtük az egyetlen lehetséges merényletet, a szűzesség elleni merényletet. Matilde olyan gyakorlott volt, én ellenben teljesen zöldfülű. Ami szerelmi együttlétünk a legkisebb mértékben sem változtatta volna meg a történelem menetét, ahogy ott azt egy rövid ideig gyanították rólam.

Mellőzöm az intim részleteket. Együttlétünk után, ahogy ezt előre megbeszéltük, hogy ne keltsünk feltűnést, Matilde ment el elsőként, egyedül hagyta el az épületet. Öt perc múlva épp én is készültem kilépni a kapun, amikor az az alak, ahogy azt megéreztem is róla, felfedte, hogy valójában biztonsnági ügynök, és már jó ideje vár rám. Miután megmutatta az igazolványát, felszólított, hogy kövessem a kapitányságra, hogy tisztázzam magam. Eközben Matilde, akit követett egy másik ügynök, de anélkül, hogy megállította volna, hiába várt rám a Ricordinál, a Venezia sarkán. Így, anélkül, hogy megtudtam volna az okát, a San Vitale úti kapitányságon találtam magam, egy már nem épp fiatal közbiztonsnági felügyelő irodájában. Miután táskás szemével jól szemügyre vett, így szólt hozzám: „Kedves fiacskám, minimális elővigyázatosságra lett volna szüksége.” Én, nem lévén tudatában, hogy miért is kellett a kapitányságra mennem, spontán módon egy másik kérdéssel válaszoltam: „Milyen értelemben?” A felügyelő sóhajtott és nézett rám: „Hogyhogy milyen értelemben? Abban az értelemben, hogy mit csinál egy fiatalember, mint maga, olyankor a November 4. úton?” Én pedig továbbra is értetlenül néztem rá, mint ahogy egy marslakóra néz az ember. Majd azt hittem, hogy megértettem mindent, és próbáltam jelentékteleníteni az ügyet. „Hát tudja felügyelő úr, huszonhárom éves vagyok, ebben a korban megcsókolt, hogy... Nem gondoltam, hogy ez bűncselekmény lenne... és aztán megvettem minden óvintézkedést mind a magam, mind a kisasszony részére.” „De hát most milyen óvintézkedésről beszél?” – fakadt ki a felügyelő. „Nem értette meg a legfőbb... köszönje meg az édesapjának, akit barátomnak mondhatok... különben itt kellene tartom!” Akkor a felügyelő megnyomta a csengőt, behívatta az apámat. Nagyon baráti módon fogadta, s nyilvánvalóan már telefonon értesítette a történetéről. Az apám – úgy emlékszem erre, mintha csak tegnap történt volna – semmi jót nem ígérő pillantást vetett rám. Eközben a felügyelő felém fordult, és e szavakkal küldött ki az irodájából: „Foglaljon helyet kint, fiatalember, míg beszélök az édesapjával.” Negyedóra múlva, könnyen el tudok képzelni, micsoda állapotban töltöttem el azt a negyedórát, a felügyelő – miután elköszönt az apámtól, aki a fejét csóválva hagyta el az irodát, majd szemrehányó és sajnálkozó tekintetet vetett rám – behívott és ekképp kezdett prédikálni: „Kedves fiacskám, legközelebb, ha ágyba kívánsz menni egy nővel, ne válaszd Olaszország legellenőrzöttebb és legörzöttebb pontját, ahol minden áldott nap átmegy Ó” – s ujjával a falon lévő Duce fényképre mutatott. „Minden lépésedet figyeltük és feljegyeztük, hát ezért vagy most itt: a kormányfő biztonsnágáról van szó.” Gondold csak el, hogy az apám, a Pénzügyminisztérium fedhetetlen erkölcsű tisztviselője mindig ekképp figyelmeztetett: „Fiam, férfi vagy, jogod van bizonyos dolgokhoz. De épp azért, mert férfi vagy, meg kell tudnod védeni magad a veszélytől, amit a szerelem tartogat. Ne felejtse el soha a szükséges óvintézkedést, ha egy nővel vagy. Akkor sem, ha a legjóravalóbb nővel vagy!” Ebben az esetben az volt a baj, hogy a November 4. úton minden reggel pontosan öt perccel kilenc óra előtt Mussolini autója haladt át a Torlonia-villától a Velence palota irányába, így annak az útnak minden egyes méterét, minden kapuját, minden teraszát szigorúan szemmel tartotta és ellenőrizte a rendőrség. Apám az ő végtelen elővigyázatosságával, nem gondolhatott soha arra a fajta elővigyázatosságra, aminek a hiányát a felügyelő a szememre vetette.

«Valóban nagyon komikus kaland, nem mondhatok egyebet», nevetett hangosan Grassi hadnagy.

«Igen, valóban komikus... Kár, hogy nagy árat kellett fizetnem ezért.»

«Hogyhogy? Nagyon mérges lett az apád?»

«Nem, nem az ... Kaptam egy alapos fejmosást az apámtól. De alapjában megértette a helyzetet. ...ez a kis baleset más miatt került sokba nekem... valójában le kellett mondanom Matilde kegyeiről, félig botrányba sodortam őt. Az apja értesült az esetről, és ultimátumot intézett hozzám, amely ultimátum nekem szólt, és én nem éreztem késznek magam arra, hogy azt elfogadjam.»

«El tudom képzelni, miféle ultimátum lehetett: „vagy feleségül veszed, vagy vége...”»

«Igen, sajnos pontosan így ... És gondold csak el, egyáltalán nem volt rossz Matildével... két olyan cicije volt.»

És a két barát szívből nevetett a poénon és a kézmozdulaton, amellyel azt Carlo Ristori kísérte.

Egy pillanatra úgy tűnt, mintha megfélemedtek volna arról, hol is vannak, milyen nyomorúságos helyzetben.

Fordította **BOLDIZSÁR KRISZTINA**

Lucius Domitius lázbeszéde

(Folytatás az 1. oldalról)

felgyújtom Rómát: az én jogom,
és égre szállnak mind a tetvek
s mert végem lesz, bölcsen tudjuk
ha fellázadnak majd a rendek
Rómát én gyújtom fel akkor is,
röviden ennyi. lófasz nektek.

hol vér folyik, ott hűségéről beszélnek
s nem hiszek nekik, Janusra mondom,
arcok és bűnök válnak füstté, az ég
forró méhébe szívja rendre Claudius,
Agrippina és Britannicus arcait.
és fölfelé tart, ahova vágyott a város, végre:
ma éjjel az én hitem hevíti Rómát.

senátorok és okos praetorok
tógás majmok, kis haszonlesők
rájuk hagyom Hellászt s Júdeát
rájuk vonítsanak az éhezők
cibáljon hát koncot, aki éhes
dagadt erszényük is kevés
s erényük is a szótlan feledéshez
a népet pedig, ha egyetlen nyaka lenne
lefejezném s szűzen ragyogna Róma
újszülöttként a tenyeremben.
a várost nézném, a sziürke pernyét,
valami nagynak esetlen hamvát
amelyből az égő szellemet
s a lángot valakik kioltották.

kegyetlenebb mint én számtalan akadt
s hogy nagyobb csaló-e Galba
ki csürhét, árulókat küld majd ellenem
testemet látom vérbe fagyva
'micsoda művész vész el most velem'
Istenem néz rám odafentről
most üli torát Róma romjain
s míg könnyű sorsom pörgeti
úgy élek én, ahogyan álmodom
atléta, kocsis, énekes, citerás
olykor embervért, olykor bort iszom.

mint tudjátok, más néven halok meg,
én, ki nem harcoltam a császár ellen
s kiket én tettem nagyokká egykoron
rabszolgák fegyvere zúzza be mellem.
írástudók, kufárok s barbár zsoldosok
doktorok, redaktorok, s pojjákák
de nagy lélek nincs köztük egy sem.

a pór jókedvét figyelem évek óta
csatornák közt mi egyéb lenne mérvadó
mintsem amit a sűrű szenny növeszt
császár kegyeltje voltam, szelíd fiú
árva és bitang, örökös jövevény
ki másért lenni jó rest sose voltam.
ők látják lelkem mind e pillanatban, kiket
szerettem s megöltem mind egy szálig.
vágyak s álmok Jeruzsálemtől Galliáig

64-et írunk, július van és langyos este van
egy költeményt akartam elszavalni
melyben írva egy asszony bűne van
Trójáról írtam minap, és rímeiket keresve
– mit mondjak erre harmincévesen?
képet láttam hogy szép Heléna teste
a porban fekszik s hallgat véresen
erős vitézek s fegyverek
karjukban lendület s arcukon harag
semmivé teszik Trója városát
s kifosztják néhány nap alatt.
megértettem: Tróját egy asszonyért.
most hit nélkül lenne élni könnyebb
s fukar lennék? ne adnám érted Rómát?
holnaptól új rend s új idők jönnek.

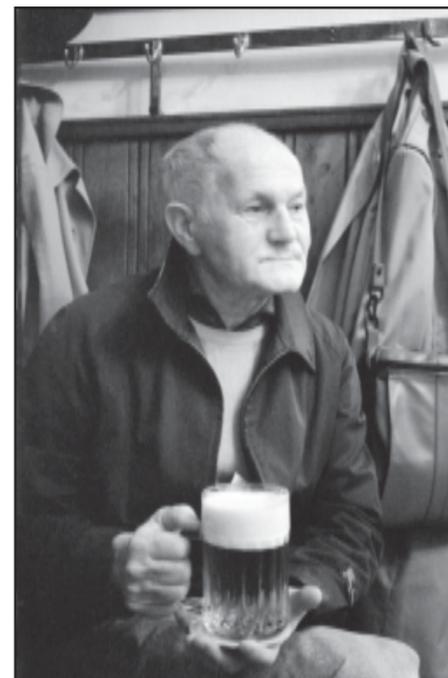
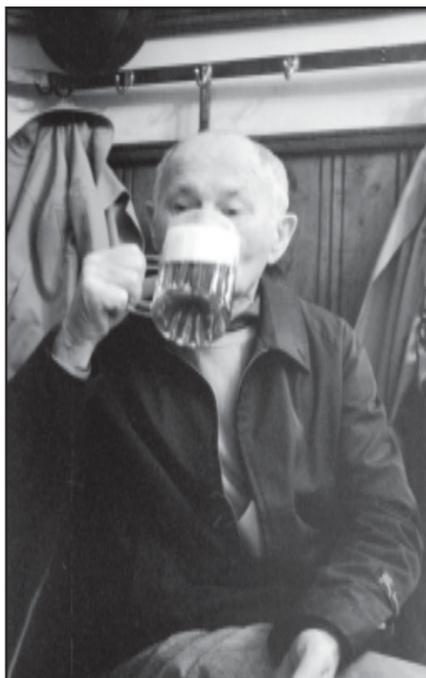
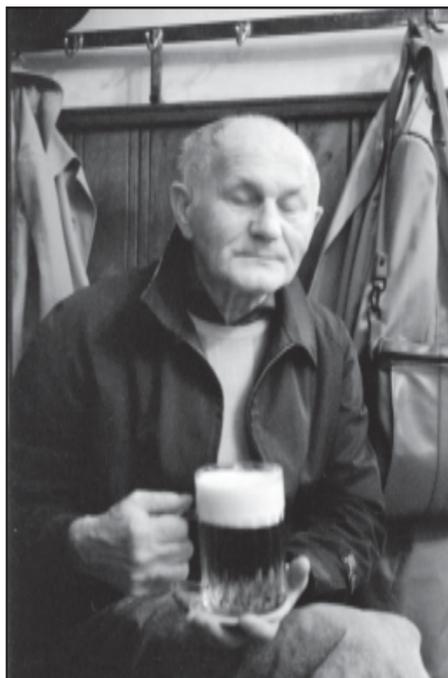
és rád gondoltam, felgyújtván a várost
hogy az égbolt mélykék kárpitjára
így írjam fel gyönyörű neved
marják bele az izzó éjbe a lángok
hadd lássák az istenek odafentről
s lássák a bolygók, s tudják mindenek
hogy téged szeret a költő, Lucius.

hogy úgy emészt el, mint Tróját a lángok
pusztul a város –, épp erről beszéltem
s lángokról írtam – emlékszel – époszomban
s hallottad-e, ahogy a csóvák
mikor az Esquilinus oldalába nyaltak
hallottad-e hogy én szólok hozzád?
hallottad-e hogy szólongatlak?

s az arcomat láttad-e, kedves?
láttad-e, csak én voltam nyugodt.
mert költőnek lenni volt kihívás,
me glátni azt, ami az örület
túloldaláról a császárt elvakítja,
me glátni azt a másik Rómát –

Lám, Lucius agya tiszta.

Kertész Dániel

Aranytigris

Reggel leszálok a vonatról, no meg a szovjet gyártású Ermak hátizsák is, ballagok a Vác-lavské námestín, éhem elverni nyitva a tejbüfé – ma már nincs, vagy meg –, műanyagbögérből forró kakaó, péksütemény, csak megtalálom valahol, itt az óvárosban magánlakás, feketén kiadott, akkoriban így ment, kézzel kézre járt a cím, Márkustól kaptam a New Yorkban... régi elegáns bérház, mi lehetne és más, Prágát nem bontják mint Pestet, sem akkor sem most, a néni kedves, németül tud, de elég ez, hogy Budapest... pakolás aztán fejben, a helyek sora, amerre a gyöngéd barbárok jártak, térkép nélkül is kiismerem magam, minden büfének, restaurácénak vagy bárminek nevezettre benézek, szigorúan csak egy-egy pilzenire... Litovel, Urquell, Budvar, Krusovice, Staropramen... mindenik hely megad egy ízt, mindenik íze belémivődik... bármerre mennék, az óváros nem enged, ha kitevédnék, visszahúz az Uflekuba a kétmacskába, a sonka, a knédli, a vécé előtt kistányérban a halérok... Jut eszembe, Pesten az Eötvös utcában volt egy kocsmá, Tízforintosnak nevezték, mert a környéki más helyeken tizenkettő egy korsó, ha átszámítjuk koronára, a csehszlovák (ma is) kedvezőbb, 26 Kcs (persze kalapos csével), az Orlojtól kis utca kanyarodik, kérdezősködés nélkül is odatalálni, Husova 17. Pivnice u

zlateho tigra... egy asztal üres, nincs kiírva a foglalt, mégsem ül oda senki, szemben egy másik asztal tömve, helyet szorítanak, a pincér kérés nélkül jön, söralátétre egy vonás, és ha a korsóm kiürlt, újra ugyanígy és újra és újra... végre jön, leül az üres asztalhoz, egykedvűen szótlan, issza az egyiket a másik után, valahol az ötödik táján szivárognak mellé a barátai, a tizedik sör után már körbetekint, ráemelem a korsóm, visszabiccent, átülök, kérdezi honnan, mondom Budapest, elmosolyodik, meglapogat, emeli a korsót, iszunk, kérdez németül, franciául, mondom english, de nemet int, mondom és nyemnogaparuszki, erre kiköp, ruszki, majd megenyhül... együtt hallgatunk a szocializmusnak nevezett valamiről, a jelenről, irodalomról, emberekről, történetekről, kocsmákról, középeurópaiságról és minden egyébről, ami akkor és ott kimondhatatlan. (Kattan a gép, talán lesz egy fotó a sok közül, az igazi... csak előhíváskor derül ki, mi sikerült Prágából.) Bevásárlószatyor, avitt barna kordnadrág, széttaposott cipő, nem feltűnő, de sokan ráköszönnek, aztán a kerskoi járattal elmegy Hrabal Bohumil.

Hol is kezdjem. Tehát: 1987 májusa végén, Prágában reggel leszálok a vonatról. Csehül érzem magam. Éppen huszonegy éve.

A legendákban a titkok a legizgalmasabbak. És a csábításuk. Hogy volt, miképp volt? Vajon mi igaz belőlük? Ha mi is részesei lennénk, mi történne velünk? S ha egy legendás aranykorban élnénk, vajon mire vágnánk? Mit kívánnánk, miről álmodoznánk? Minek a beteljesülését szeretnénk elérni? De hát most nem élünk „aranykorban”. Mi magyarok sem, de tán mások sem. Pedig voltak ilyen korok, voltak ilyen helyek, ilyen „Kánaánok” – legalább is a legendák szerint. Titkuk vonzó, történetük tele kérdőjelekkel. Például Atlantiszé, amelyről sokan hallottak. Vinetáról, Észak Atlantiszáról valószínűleg kevesebben. Most faggassuk Winetát.

Vineta (vagy Winieta) – legendás város és kikötő, híres világítótornyával, amely szláv kereskedelmi központ volt az Odra (Odera) folyó deltájánál. A legenda szerint a várost elsüllyesztette a tenger, mert lakói visszautasították a keresztiséget. Az elpusztult város pontos helye ismeretlen maradt, de valószínűleg a Wolin-sziget közelében terülhetett el, ahol valóban létezett egy szláv kereskedelmi központ.

Wineta más nevén úgy ismert, mint „Jomsborg” vagy „Jom”, amelyet 1173-ban a norvégok pusztítottak el. Valószínűleg a szlávok alapították, s egy ideig a vikingek is uralták. A 10. században a legnagyobb város volt Lengyelország mai területén (népessége: kb. 9 ezer fő – vö. Gniezno és Poznan 4 ezer fő). A város romjait nem találták meg Wolin-szigetén, annak ellenére, hogy számos forrás ezt a helyet jelöli meg (többek között *Gall Anonymus* krónikája, vagy *Helmond Szláv Krónikája*). Ezért valószínűsíthető, hogy Wineta romjai a mai Wolin város alatt találhatóak. A mondák szerint a szlávok legnagyobb tengerparti kereskedelmi városa valóban létezett!

Winieta pogányai

A legenda szerint az Uznam-sziget északi partjainál, csendes tenger idején, a tengerfenéken gyakran észrevehetőek a régi, nagyszerű város romjai. Itt terült el az egész világban híres Winieta városa, melynek több mint ezer évvel ezelőtt lakói, falánkságuk, hiúságuk, és önpusztító életvitelük miatt szörnyű sorsra jutottak. Ezt a várost, amely nagyobb volt minden akkori – majdhogynem Konstantinápoly méretű – európai városnál, görögök, szlávok, vendek, szászok és más nemzetiségek lakták. Mindegyik szabadon gyakorolhatta a saját vallását, kivéve a keresztény szászokat, akik nyilvánosan nem lehettek keresztények, mivel a városban hivatalosan csak pogány isteneket imádtak. A pogány hit ellenére a városlakók rendesek, szerények, szokásaikhoz hívek, az idegenekhez pedig rendkívül vendégszeretőek voltak. Nem volt senki hozzájuk hasonló!

Brémai Ádám történész (1068. Hamburg) egyháztörténeti munkájában így ír:

„A Lucicákon túl... folyik az Odra, a szlávok legnagyobb folyója. Deltájánál fekszik a görögök és pogányok által lakott híres város, Jumne (Winieta). Mivel e városról sok dicsőséges, néha már hihetetlen szó esik, hadd írjak én is egy pár dicséreteset róla. Winieta valóban Európa legnagyobb városa. A szlávok mellett laknak itt más népek is, mint például a görögök, barbárok. Még szászok is, azzal a feltétellel, hogy keresztény hitüket nem gyakorolják nyilvánosan. Tudniillik a város lakói megtartották erősen pogány hitüket. Ennek ellenére nem találkozunk még egy ilyen hagyományörző és az idegenekkel ennyire vendégszerető és becsületes néppel. Ez a város, amely az északi népekkel való kereskedésből gazdagodott meg, különleges vonzóerővel és kényelemmel rendelkezett. Itt található a Vulkan krátere nevű világítótorony, amelyet a városlakók a Solinus görögötüzenek is neveztek. Ezen a helyen a Neptunusz háromféleképpen mutatkozik meg, mivel a szigetet három tenger mosta, egyik oldalról zöld színű, másiktól fehér, s végül a harmadik irányból vihártól zúgó tenger. Jumneből rövid ideig tart Dymn-be (Demmin) hajózni, amely a Peanis (Piany – lengyelül »habok«) folyó torkolatánál fekszik, s amelyet a Rauen-ok lakják. Hammebure-ből (Hamburg) 7 napig tart Jumne városába az út az Elba folyón és a tengeren át. Jumneből körülbelül 2 hét hajózás után érünk a keleti Ostragrod in Rutizen-be (Oroszföldre). Az Odra folyó forrása a mélyseges Meraher Wald-ban található (Morvai erdő), ahonnan az Elba is ered. Azonban e két folyó medrei csak rövid szakaszon közelednek egymáshoz, majd egészen más irányba folytatják útjukat. Az Odra északnak folyik tovább, át a Vinelier nemzetségek (Vineták?) földjein, majd Jumne felé hajt, hogy szétválassa a Pomorjanen (Pomeránok) és a Wilzenek (Vielétok) területein. Az Elba nyugati irányba folyik tovább.”

Hol keressük hát?

Három elmélet létezik, ami a körülbelül 1000 éve elsüllyedt város lehetséges földrajzi elhelyezkedésére vonatkozik.

A) Winetát a legenda szerint a Koserowi Balti-tenger, azaz a Koserow előtti vízterület süllyesztette el. Egy híres swinoujciei krónikás, *W. F. Gadebusch* többek között a következőkkel bizonyítja eme hipotézist az „Uznam sziget krónikájában”:

– A Koserow melletti Winieta-zátonyban található köveken, amelyek a swinoujciei városfalakba lettek beépítve, emberi megmunkálás jelei láthatók.

– A tengertől 4 mérföldre elterülő Wolin soha nem lehetett egy nagy tengerparti kereskedelmi város, amelyet három tenger mos, ahogyan azt a *Brémai Ádám* leírásában olvashatjuk.

– A legtöbb jel arra utal, hogy Winieta a Piany folyó torkolatánál helyezkedhetett el. A *Brémai Ádám* szerinti, evezővel rövid ideig tartó úton, azaz a Demminből Winetába

tartó úton, az Achterwasser, azaz az egykori Szkíta mocsár értendő.

– A *Brémai Ádám* által említett „3 tenger” úgy értelmezhető, hogy Winieta Damerowon túl egy félszigeten terült el, ahol egyrészlől a viharos tenger, másról egy csendes tó, délről pedig a „zöld” Achterwasser határolta.

– *David Chytráus* történész a XVI. századi „*Chronicon Saxiniae*”-ben Winetát Damerow közelében, a Pianz torkolatánál helyezi el.

– A Winétok országa az Uznam-szigete volt, ugyanakkor a Wolin szigeten elhelyezkedő Julint Pomorjanok (Pomeránok) lakták.

B) *Rudolf Virchow* szerint (szül. 1921-ben, Slawniában, patológus, politikus, a sejtpatológia megalkotója, a modernkori antropológia és etnológia kiemelkedő alakja) Wolin ezer évvel

Józsa Péter Észak Atlantiszá Vineta – a legendás város

ezelőtt nagyon gazdag és közel 10 ezer főt számláló város volt. Mély meggyőződése, hogy Winieta megegyezik a mai Wolinnal. Egy szcczini archeológus, *Wladyslaw Filipowiak* kutatásai is ezt az elméletet támasztják alá.

C) Egy új elmélet szerint Winieta Barth városa mellett terült el (*Goldmann* és *Wermusch*). Ezek szerint a Piany folyó nem a tengeröblbe ömlött. Az Odera régi medre Anklamon és

Demminon át Barth-ba vezetett, és a Piany pedig a Barth öbölben ért véget.

Hihetetlen gazdagság

Vineta lakói kiváló kereskedők voltak. Kamráik tömve álltak a legértékesebb árukkal. Az év minden szakában, a világ minden részéről hajók és szárazföldi kereskedők sokasága látogatott ide. A városban ezért hihetetlen gazdagság gyarapodott fel, és lakóinak rendhagyó luxusban volt részük. Olyannyira gazdagok voltak, hogy a városkapukat bronzból, a harangokat pedig ezüstből készítették. Az ezüst olyan népszerű és mindenki számára elérhető lett, hogy még a hétköznapi eszközök is ebből készültek, a gyerekek pedig ezüsttallérokkal játszadoztak az utcákon. Ez a gazdagság és a pogány istenekbe vetett hit végül romlásba vitte az egész várost. Amikor a város legnagyobb virágkorát élte, és amikor a legnagyobb gazdagság uralkodott falai közt, lakói óriási vitába keveredtek. A városban lakó több nemzetiség közül mindegyik a maga elsőbbségét szerette volna kivívni. Ezek a viták gyakran harcokhoz is vezettek. Egyikük a svédek, mások pedig a dánokat hívták segítségül harcukhoz. Az utóbbiak kihasználva a városban eluralkodó viszályokat, többször feldúlták és kirabolták Winetát. Mindez Nagy Károly császár korában történt.

Mások szerint a város nem ellenséges csapatok áldozatává vált, hanem a saját magáé. A végtelen gazdagságban mártózó városlakók már olyannyira csak az élvezeteknek és szenvedélyeknek éltek, hogy pusztá hóbortból még emberi húst is próbáltak enni. Ez oly mértékben felhergelte a pogány isteneket, hogy óriási hullámokat küldtek az erkölcsstelen városra, amelyek el is süllyesztették azt. Ezek után a Gotland-szigetéről ideérkező svédek kihalászták a város kincseit az elsüllyedt Wineta alól. Az idegenek rengeteg aranyat, ezüstöt, cinket, és még márványt is találtak. Még a bronzból készült várkapukat is kihalászták és elszállították a gotlandi Visby városába, amely később egy új kereskedelmi központtá vált. Vineta romjait még ma is látni. Ha a Piany folyón, az Uznam-sziget felé úszva, mintegy 2 mérföldre a Damerow nevű falucska mellett, csendes víznél a tenger fenekére nézünk, láthatóak a kötömegek, márványszínű oszlopok és a régi házak alapjai. Ez az elsüllyedt Vineta. A romok köveiből látni, hogy merre vezettek a legendás város szűk kis utcáskái, hogy hol álltak lakóházak, s hol a nagyobb épületek, mint például a városháza, vagy a különböző szentélyek.

Nehéz meghatározni, hogy mekkora területen helyezkedett el a város, mivel csak az egy részen látható romok tovább már belevesznek a tenger mélységébe, vagy befedte őket a tengeri növényzet és homok. Szélessége körülbelül akkora, mint Stralsundé vagy Rostocké, vagy talán még akkora is, mint Lübecké. Csendes vízállásnál a tenger mélyéből jól kivehető csodás képek tárulnak elénk a hajdani város életéből. Nagydarab alakok vonulnak hosszú palástban az utcákon. Hatalmas, feketén fénylő lovak arannyal díszített hintót húznak. Az alakok néhol sűrűnek-forognak, elfoglaltnak tűnnek, valamit dolgoznak, máshol pedig lassan vonulnak el, mint a gyászmenet, még talán a koporsót is látni, ahogy éppen befedik. Amikor leszáll a csöndes est, hallani a város ezüsttől nehéz harangjait. A húsvéti reggelen, amikor is eljött Winieta végzete, az egész hatalmas várost jól látni. Házaival, kapuival, hídjaival, és harangjaival kiemelkedik a víz alól, mint a romjaiból kikelt, elpusztult erkölcsstelen város árnya. Viszont ha közeledik az éjjel, és vele együtt a tenger felől a viharos idő, egy hajó sem képes megközelíteni a tenger fenekén nyugvó város romjait. Minden közeledő hajó szikláknak verődik, senki nem élheti túl. Elnyel mindent, s mindenkit a háborgó tenger mélysége.

Ezüst harangok

1895-ben, a swinoujciei kikötő közelében, a Sirályok félszigeténél találtak rá két régi harangra. Nem lehet csodálkozni rajta, hogy gyorsan híre kelt: a legendás Vineta város harangjaira bukkantak. Erről a leletről így ír egy kiváló művészettörténész és műemlék restaurátor a XIX század elején:

„(...) a megtalált harangok közül a nagyobbik, (67 cm átmérőjű) a néhol megtört koronáját leszámítva, nagyon jó állapotban maradt fenn. A tetején 5 ovális plakett található, amelyek a keresztutat ábrázolják. A harangon látható feszület a XIV. századi manierizmusra utal.” *Hugo Lemcke* a harangon található gótikus írást megfejtette: + O. REX. GLE. XPE VENI. CV. Pace + (Krisztus dicső királyunk jöjj el békében). Emellett még szent Miklós és szent Katalin képét is megtalálta rajta. A kisebb harang (58 cm átmérőjű) sokkal rosszabb állapotban volt, csak egy sugarakat markoló griff ábrája vehető ki a díszítőelemekből. Valószínűsíthető, hogy e harangokat valamely közeli harangkészítő céh a Balti-tengeren való szállítás közben hagyhatta el, vagy egyszerűen valamelyik kereskedelmi hajó elsüllyedésekor veszték bele a tengerbe. Hosszú éveken át, egészen a II. világháborúig a Szczecini Múzeumban voltak elhelyezve, ahol teljesen megfeledkeztek róluk. A nagyobbik harang a mai napig itt található. Akisebbiket, a rossz állapotban lévő, a háború vége felé, felhasználták mint hadianyagot.

A közeli Loddin nevű faluból a mai napig van egy régi út, ami az ó romokhoz vezet, és amelyet régóta „Winieta útjának” is neveznek. Legendák szerelmesei, induljunk hát!

JÓZSA FÁBIÁN

A MEGISMERHETŐSÉG HATÁRAI

Takács Pál képei alá

Ha elfogadjuk azt az állítást, miszerint a művészet nem más, mint a tökéletesség lankadatlan keresése, akkor annak is tudatában vagyunk, hogy a művész – a maga semmivel sem helyettesíthető fegyverével: művészetével – folytonosan harcol a tökéletlenség ellen.

A művész ebben a harcban tökéletesen magányos, helyzete pedig úgyszólván teljességgel reménytelen – innen az a drámaiség, amely minden valamire való műalkotásban szűkséggéppel benne feszül.

A tökéletesség mániákus keresése és a tökéletlenséggel való állandó szembesülés, a mámor és a kín, a mennybemenetel és a pokoljárás ellentétes irányú dinamikája teremti meg azt a különleges lelki és szellemi erőteret, amelyben a mű születik, s amely az alkotót az alkotás folyamatában katartikus állapotban tartja.

Olyan ez, mint az autóversenyzés: a versenyző bábuk és a vezetési ismeretek, bár nyilván fontosak, önmagukban fabatkát sem érnek égbé szökött adrenalin szint nélkül. Ráadásul a versenyző, amikor járművébe száll, tudatában van annak, hogy a legkisebb hiba elkövetése is az életébe kerülhet.

Vagy hasonlatos a szerelemhez, amelyben az egymást váltó tüzek és lázak nélkül nincs igazi öröm, a teljesség élménye meg sem közelíthető, ha a partnerekben nem hevül az egymás iránti vágy, nem lobog a kölcsönös szenvedély. Azt se feledjük, hogy a szerelem ütötte sebek olykor egy életet át sajognak.

A kockázat – akár az autóversenyzésben vagy a szerelemben – a művészetben is hatalmas: az alkotó minden egyes műben felmutatja a maga teljes és valódi arcát – csak a magáét, senki másét –, ilyképpen minden műben az áldozásztalra kötözi magát, hiszen mindben ott kísért a tökéletes és a tökéletlen, s ami nem ugyanaz, de éppoly veszedelmeket hordoz: a siker és a kudarc.

S van még egy fontos szabály: ami ismeretlen, az vonzó és izgalmas, ami már ismert, az halálosan unalmas és érdektelen.

Ha meg akarjuk fejteni azt a rejtélyt, amellyel Takács Pál festményei előtt állva szembesül az ember, ha a képekből áradó impulzusok segítségével fel akarjuk fedni az alkotó személyiség titkát, akkor nem árt, ha számba vesszük mindezeket. Utunk, amely képtől képig, majd a képeken át a művészhez vezet, tele van izgalmaival.

A legvárhatóbb pillanatban fölfedezhetjük magunkat egy űrhajó kabinjában, melynek ablakából delejesen a kozmosz köszönt reánk, vagy ott teremhetünk egy vakító fényű laboratóriumban, ahol génebézzel foglalkoznak, s mikroszkópok sokezerszeres nagyításában tárul elénk a maga teljességében az ismeretlen világ. Elragadhatunk káprázatok, fénytörések, elkábíthat a színek zuhataga, vonuló rezsebbá ütemes harsogása, magába olvaszthatja a tömeg forgó, sodró, örvénylő táncát. Láthatunk tátogó halszájakat és merev halszemeket, láthatunk életszerűtlenül hosszú, beszédes ujjakat, fújtató lovak kitágult orrlyukait, lebegő fátylakat, arcokat, maszkokat, állakat, orrokat, szemeödröket és koponyákat. Ha szerencsések vagyunk, megtudhatjuk, miről beszélt Assisi Szent Ferenc a madaraknak. Láthatjuk a világot tekintünkben a hazájukból elűzöttek aggodalmával, s a sok eltorzult alakban, formákban, sok egymással feleselő színben, sok megbicsaklott mozdulatban mi, a képek nézői, akik ösztönösen szintézisre törekszünk, fölfedezhetjük az ősi, elpusztíthatatlan harmóniát.

Ha a leírta alapján valaki azt hinné, hogy egy „kozopolita, modernista útkeresővel” állunk szemben, azt ki kell ábrándítanom. Takács Pál léghajót igen, de lefogadom, űrhajót sohasem festett. Ahhoz pedig, hogy fölfedezze a szabad szemmel láthatatlant, mikroszkópra sem volt szüksége soha. Nála a „modernség” az örökös kutatás, a folytonos kísérletezés, a Don Qujote-i tusakodás a tökéletlenséggel nem eszköz és nem stílus kérdése, hanem az alkotás lényege, veleje, magva, a mű értelme és célja.

Úgyszólván teljes alkotói életét Amerikában töltötte, mégis azt kell mondanom, kevesen vannak, akik mélyebb gyökereket eresztettek volna a magyar földbe. Hordozott magában valamit Bartók alkatából. Úgy lett ismert amerikai művész, hogy mindvégig megőrizte jellegzetesen magyar kifejezőkincsét, melyet talán a gyermekkorban megismert mesevilágból, s – mily különös ez egy pesti (valójában budai) sráctól – a magyar néplélekből, népművészetből merített.

Budafoki orvoscsaládban születik 1932-ben. Középkorúit Sárospatakon és Budapesten végzi. Kiváló és sokoldalú képzőművészeti tehetsége hamar fény derül, ám „osztályidegen” lévén a művészeti továbbtanulás lehetősége szóba sem jöhet, így aztán segédmunkásnak áll. Milyen szerencsés választás! Három év múlva, mint a „munkásosztályi tehetsége,” beiratkozhat az Iparművészeti Főiskolára. Mesterei Vilt Tibor, Vén Emil és Schaár Erzsébet lesznek. A főiskola végzős hallgatója 1956-ban, amikor kitör a forradalom, melynek természetesen aktív

szereplője. Alig néhány héttel később, a forradalom eltiprása után szó szerint az életüket mentik meg öccsével együtt azzal, hogy elmenekülnek az országból. Utóbb édesapjukat állítják bíróság elé, s itéllik életfogytiglani börtönbüntetésre – helyettük!

Rövid bécsi tartózkodása alatt feleségül veszi évfolyamtársát, Tecát, s 1957 elején együtt érkeznek Amerikába. Washingtonban találnak állást, a főváros egyik kertvárosában, Silver Springben telepednek le. Két lányuk születik. Takács Pál munkahelyén elsősorban belsőépítészettel, látványtervezéssel foglalkozik, s e mellett fest – a szabad idejében. 1966-tól azonban már csak a képzőművészetnek él. A festészet és a grafika mellett foglalkozik éremkészítéssel, szobrászattal is. Bőségesen van megrendelése, múzeumok, közintézmények, bevásárlóközpontok kínálkozó falfelületeit, külső homlokzatát borítói, illetve azok auláiban elhelyezett hatalmas méretű freskói, szobrászati alkotásai születnek. Sok száz képet fest, melyekből 1964 és 1992

között hét önálló kiállítást rendez, közöttük egyet – az egész életművét átfogót – a Magyar Nemzeti Galériában, már a rendszerváltozás után. Még alkotó ereje teljében van 2000-ben, amikor elragadja a halál.

Művészi pályája egyszerre hagyományos és rendhagyó. Fiatl korában a céhek mestersegédeinek szorgalmával mindent megpróbál, megfigyel és megtanul. Am egy pillanatra sem esik bele – még az 1950-es évek ezer szőlamban harsogó, új világépítő lázában sem – a „szocialista realizmus” csapdájába, annak mind kedvelt témáit, mind kifejezési eszközeit tudatosan kerüli. Ehelyett tömegével születnek impresszionista jellegű festményei, melyeket a hangulatok lágyasága, az arányok pontosságára, s a színeknek ebben az életkorban merőben szokatlan visszafogottsága jellemel. Képeiben nincs semmi teatralitás, semmi monumentalitás, a vásznakon, kartonokon sehol egy gyáruddvar, lecsapó vasókö, sehol egy kendővel integetó parasztnyecske. Ehelyett virágcsendéleteket, enteriőröket fest, kedvelt témái még az erdő, a fák, a tájba simuló tanya, a csendes óvárosi utcák – pontosan az ellenkezőjét teszi annak, mint ami a proletárdiktatúra korszakában egy ifjú művész számára kötelező lenne.

Első Amerikában készült festménye, a *Törött szívek* (1957), megrázó erejű alkotás. Egyszeriben, mintegy ostorcsapásra változik meg minden a művészetében. A hatalmas méretű kép 1956 élményét sűríti egyetlen jagszóba. A festményen különböző nemzedékekhez tartozó, Picasso kék korszakát idéző, nyúlánk alakokat látunk – talán egy nagy család, talán maga a nemzet? – szenvedőket, megnyomorítottakat, meztelbasokat, sovány-szürkéket, arctalan légerlakókat. Mögöttük piros téglafal, amely csak szűk kipillantást enged a háttérben alvó tájra. Az előtérben és oldalt testek zuhannak a földre, akár a kidöntött fák. Kendővel bekötött fejű öregasszony zokog, kisleány apja kezébe fogódzva keres menedéket. A lehajtott fejűek tekintete a semmibe réved. A teljes kiszolgáltatottság drámáját látjuk és éljük át, a fájdalom olyan elemi erővel ragad meg, hogy szinte érezzük a zsigereinkben. A téma megrázó hatását a művészi kifejezés eszköztelensége, ha lehet, még tovább fokozza.

A hatvanas években készült képei megtelnek elevenséggel, mozgással, a színek erőteljesebbé, harsányabbá, olykor szinte tolkodóvá válnak, mindenütt a kifejezés, a kimondás vágya, ösztöne lüktet, a megelevenedő álmok és a fékezhetetlen szabadság világában vagyunk, a vásznakra pingált sok meztelen női test feltárukló pórsége szinte valószínűtlenül természetes. Még minden figurális, de már semmi sem hagyományos, még minden része a nagyobb egésznek, de már semmi sincs igazán a helyén. Ennek a korszaknak egyik kései, messze mutató darabja a *Még mindig hallom a hegedű hangját* (1967) című kép, amelyben az expresszionizmus és a szürrealizmus stílusjegyei keverednek. A festményen a torzók, a sokféle értelmezés lehetőségét kínáló hasábok és köríves formák, előderengő lóalakok, hivalkodóan csupasz lábfejek között is könnyen fölfedezhető a fő motívum, a magyaros mentébe öltözött, hangszerén játszó primás alakja. A kép jobb felső sarkában tűnékeny sejjlik föl a hazai dombvidék, parányi, ám égbé szökö jegegyekkel. Míg a primás karcsú törekenysége, mozdulatának kecsessége szinte hallhatóvá varázsolja a hegedű hangját, a lábak durva meztelensége ezzel ellentétes, kiáltó üzenetet hordoz. Mindezt tetézi a színek – a mélykék, a téglavörös, a fekete, a zöld és a sárga – vad diszharmoniaja. A halmozódó ellentétek teremtik meg az alkotás különleges belső feszültségét, s hozzák igazán mozgásba az önmagukban is lendületes formákat.

Utánozhatatlan, egyéni művészi világát az 1970-es években teremti meg. Ekkorra életre hívja azt a csak rá jellemző, merész, vibráló színvilágot, melyből például a feketét tudatosan

TAKÁCS PÁL: MEGISMERHETŐSÉG HATÁRAI

kirekeszti, az ellentétes színpárokat pedig szándékosan egymás mellett alkalmazza. Mindehhez bravúros rajztechnika társul, melyre szüksége is van ahhoz, hogy mint valami elszáradt kitinvázat, levethesse mindazt, ami a figuratív ábrázolásból még megmaradt, s az egészet felválthassa a résszel, a valóst a képzelttel, a látottat azzal, amit a látvány hatására érez, így teremtve meg képei nézőjével azt az intellektuális viszonyt, ami csak és kizárólag kettejük között jöhet létre.

Ez az élet (1989) című festményének számtalan értelmezési lehetősége közül ragadjunk meg egyet: a huszadik századi ember, a „homo modernicus” tébolyultan rohanó, és körforgásában sehoval vezető világát látjuk. Ebben a világban minden érték és minden ismeret viszonylagos, a személyt akaratan kívüli erők mozgatják, életében úgyszólván semmi sem megfogható, már a múltja sem az övé, amit birtokol, legfeljebb homályos vízió önmagáról, a sorsról, vagy törött üvegcserepekként széthulló emlékek. A festmény alapszíne a halovány kékbe, sápadt zöldbe, fakó rózsaszínbe játszó szürke, a kép centrumát azonban a barnák és barnás-lilák, a megrezgöldek és a takarékosan kezelt, ám annál figyelemfelkeltőbb halovány zöldek uralják. A szögletes vagy lendületesen ívelt absztrakt formák közé egy-egy stilizált arc, kéz- és lábfej keveredik. Mindent heves centrifugális erő forgat, mozgat, lebegtet, minden úszik és alámerülni látszik, akár egy örvény tölcserében. Ez az állapot még nem a vég, ám nagyon is lehet, hogy a kezdete a végnek.

Takács Pált vonzzák a bibliai, illetve a kereszténység történetével kapcsolatos témák, erről árulkodnak pl. a *Madonna gyermekével*, a *Pieta*, az *Ikonok*, a *Szent Ferenc prédikál a madaraknak* című képei. A középkori kolostorok világát idéző motívumok: imára hajtott fejek, imádkozásra összeillesztett ujjak stb. úgyszólván minden festményén fölfedezhetők. Számos jelét adja annak is, hogy művészetére a reneszánsz mély hatást gyakorolt. Mégis, különös alkotói bátorság kell ahhoz, hogy valaki az utolsó vacsora témáját feldolgozza.

Takács Pál ettől nem riad vissza, ám a témát teljesen újraértelmezi (1985). Festményén Jézust hiába keressük, az asztal körül tüleklvő tanítványokat viszont vélhetően az ő szemével látjuk. Nem tudjuk, fölfedezte-e már Júdásban az árulót, ám a képre nézve érezzük a gonosz jelenlétét, a pillanat tragikuma itt bontakozik ki előttünk, miközben magunk is a torrá lényegülő lakoma részeseivé válunk, kérdő és vádló, riasztó tekintetek keresztüztében állva. A mélyben munkáló sötét indulatok felszínre törését nem képes ellenúlyozni a háttérben szinte rejtve jelenlévő, jámbor hívek imája. A festmény ábrázolási módja egyszerre figuratív és absztrakt, a vásznon a fehér, a kék és a piros színek egymással feleselnek, míg a többi tónus ezek összemosásával jön létre. S hogy a vállalkozás még izgalmasabb legyen: a kép alap- vagy háttérszíne egy némiképpen az aranyra emlékeztető okkeres metálszín, amely a kora középkori egyházi festészet világát idézi fel bennünk.

A meghökkentő új színeket és új formákat Takács Pál, a festő nem egyszerűen az élettől kölcsönzi, álmokképei, látomásai segítségével sokkal inkább maga kelti életre őket. Nem moralizál, hanem ábrázol, képei mégis az általa kikezdehetetlenként vélt emberi értékek minden körülmények között való megőrzésének fontosságáról üzennek. Ugyanakkor bizonyosan nincsenek próféciái. Feltehetően nem hisz az időtől, tértől függetlenül létező abszolút igazságban. Meg sem kísérl, hogy mindent elmondjon arról, amit valaha megtanult vagy látott. Csak azt mutatja meg az ismeretlen világból, amihez ő maga tört utat, a megismerhetőség határait távolabb és távolabb tolva. Nem akar meggyőzni, s ezért nem is lehet vitába szállni vele. Képeiben erő van, tapasztalat és szenvedély. Nyilván számtalanszor megjárta a mennyet és a poklot. A tökéletlenséggel vívott ütközetei során kopjája is többször eltörhetett. Ám a kereszties lovagok, Sárkányölő Szent Györgyök megszállottságával mindig újat ragadott.

Nem harcolt hiába.

Szobahőmérsékleten

Dél körül, mikor az ég homályos halványkékje
Oldja a várost,
Gyorsabban párolog a változatlanak tűnő jelen,
Szobahőmérsékleten.

Akvárium-magányában pácolódik a sárga
Uszonyú hal,
Mint kiátkozott, szájtáti, döglődő, pikkelyes
Angyal.

Szememre tetoválva ott van, hogy lássam:
Az erő.
Szobahőmérsékleten gyorsabban bomlik
Az agyvelő.

A költemény

„és most már azt hiszem, hogy nincs
igazság,
már azt, hogy minden kép és költemény,
azt, hogy Dsuang Dszi álmodja a lepkét,
a lepke őt és mindhármunkat én.”

(Szabó Lőrinc)

Nézd Dsuang Dszi, itt e tájat,
Ez mind csak kép és költemény.
Bár szép, tudod jól, hogy csak látszat,
Ahogy nőalakot ölt a fény.

És a fény, lehet csak hírnök,
Egy más világból átsugárzik,
Ott nem lehet se szép, se szent,
Ott nem ragyog és nem hullámszik.

Itt ő a herceg, ő a pápa,
Vagy Júlia szobám falán,
Egy nő, ki fényes, nem parázna,
Egy nő, ki üres vers talán.

S bár én írom, a fény a Mester,
Vagy az, ki álmodja a fényt,
Ki álmodik, vagy a világra
Ír egy hosszú költeményt.

Két haiku

A vér, a rózsa
és a szív elindultak
világot látni.

Észre sem vették
amikor kifutottak
egy haikuból.

Három haiku

A Kertet három
sor magasan haikuk
határolják el.

Minden haiku
válasz egy kérdésre a
Titkok Könyvéből.

A Kerten kívül
még számtalan kérdésnek
nincs haikuja.

Az akt

Eltűntél ím e furcsa ködbe',
hiányod versbe költözött be,
belőled íme ez maradt:
szemem vásznára hűvös akt
(most hideg színekbe olvad éppen
nem sárgán, hamupipőke-kéken),
szemem vásznán, s a szem mögött
hiányod versbe költözött,
homályos akton hűvös képen,
sárgán és hamupipőke-kéken,
széthullsz a vásznon, s a látmezőn,
ó, Júlia, te céda nőm.

***

Egy múzeumban, vagy étteremben
ellakhatnánk egy képkeretben.
Mínek a ruha, s a mozdulat,
legyen szerelmünk hűvös akt.
Összefonódva egy alakban,
örök szereplők legyünk ez aktban,
vagy (hogy a kor megértse) egy pornóképen,
hol intim pózban szeretlek éppen.

Vallomás

Jézus is
mint annyian mások
akkor rontott el mindent
amikor kijelentette:
Nem e világból való vagyok én

Isten malmai

Víz zuhogott egyhangú igaz erővel
Dohogott minden a tető alatt
valami ős-eleven ritmusban
Zubogott a hulló vízfolyam
emberi hang is vegyült a fogható
ölbéli zajba
És az egész zakotát összefűzte
a ványoló négy sor fakalapácsa
meg az ősi magyar bütyköstengely kitarató
mindent rendbe s harmóniába fogó kattogása

Fölültem ágyamon az ismerősöm vízimalmában
Nagyon figyeltem és megtudtam:
Isten malmai immár egyre gyorsabban örölnek.

Válásaimból

Egyedül akarok lenni
Vagy egyedül sem
Helyzetem azért kegyelmi
hogy agyonüssöm

A magában való

Tudod, hogy az egyént
leginkább
a saját tükörképe
szennyezheti naponta –

Születésnapomon

Poharat ne hozz
Ha kell vigyél
Kristály herendi halomba

Azt kívánhatom
bár ennyit élj
És ne rúgj a valagomba.

Egy kis független nyugalmat...

A nyugalom jogát követelheti
kinek már egyszer volt nyugalma

Meg vagyon írva:
Nem is jár neki
Csak utánvétre van kiutalva

(Folytatás az 1. oldalról)

– Én úgy vagyok ezzel, hogy nemcsak hiszem azt, amit próbálok képviselni a könyveimben, hanem tudom is ezt. Mindig úgy érzem, hogy bizonyos értelemben istentudó ember vagyok, nemcsak istenhívő – hiszen a materiális világban is megvannak azok a bizonyítékok, amelyek számomra azt mutatják, hogy maga a tudomány is megtalálja azt a szellemi képet, amit Isten jelent. Itt nem egy fehér szakállú öregúrról van szó, ahogy régen elképzelték, hanem egy óriási szellemi erőről, ami tulajdonképpen az anyagi világban sűrűsödik meg. Az, hogy egy író milyen mértékben közelíti meg a transzcendenciát, ezt valóban írója válogatja. Egy korábbi esszémben leírtam, hogy az általam felállított rendszerben háromféle író típus létezik a transzcendencia és az író viszonyát illetően. Az egyik az, aki tagadja – tehát ez a tagadó, az ateista –, aki kerekperek kijelenti, hogy márpedig ő ilyesfajta metafizikai érzékenységgel egyáltalán nem rendelkezik. Belőlük van a legkevesebb egyébként, mert valamilyen módon a legtöbb író, a legtöbb művész a kereső típusba tartozik, tehát nem tagadja, hanem keresi Istent. Az istenkeresés rendkívül értékes művészet hozhat létre, s ez a szenvedélyes kutatás időnként lázadásba megy át. A harmadik típus, ami szerintem az új évezrednek az irodalmát fogja létrehozni, mondjuk száz éven belül, az a

közvetítő irodalma. Amely pontosan tudja, hogy létezik egy szellemi valóság, s ahol ő, a fizikai és a szellemi között közvetítő szerepet tölt be. Tehát ahogy Hamvas Béla mondta: felmegy az ember az égi mezőbe, és lehozza azt, ami ott van. Vagy amit Weöres Sándor, az általam annyira tisztelt és szeretett költő mondott, hogy alattunk a föld, felettünk az ég, és bennünk van a létra. Nekem ez az ideálom, kvázi létrává válni ég és föld között, amin a kereső ember is fel tud kapaszkodni, de amin én magam is próbálok egyre feljebb kerülni. Meggyőződésem, hogy az új évezred irodalmához, ha azt akarjuk, hogy túlélje a válsághelyzetet, amiben a művészet van, hozzátartozik, hogy

Létrává válni ég és föld között

az istenséget meg tudjuk szólítani. Nekem Magyarországon az ún. spirituális realizmus kötődik a nevemhez, egy olyan fogalom, amit a prózámmal kapcsolatban használnak. Én ezt nagyon boldogan vállalom, mert valóban azt gondolom, hogy két lábbal, nagyon reálisan kell itt a földön lennünk, a legkisebb dolognak is megvan a maga jelentősége, de az okokat, és hogy mi a célja annak, ami velünk történik, azt mindig egy spirituális valóságban keresem. A *Ne féljete*k ennek a legkiforrottabb példája, ahol egyszerű, a lehétköznapi közegben bukdácsolnak a hőseim, s ugyanakkor szinte lépcsőnként viszi előre őket a tapasztalás és a jól megélt meditáció egy olyan úton, ami a halál pillanatát is meg tudja az életükben szentelni.

– Ne féljete *c. műve kerekén tíz esztendeje, 1998-ban jelent meg, és három évre rá azt nyilatkozta: ennél többet már nem tud mondani regényben, és nem is ír több regényt. Változott azóta ez az álláspont?*

– Most is azt gondolom, hogy ebben a műfajban, tehát a nagyepikában én lettem az, amit nekem juttatott az élet, a tapasztalás, amit a tehetségem szerint közölni tudtam. Ez nem azt jelenti, hogy nem írok, ez azt jelenti, hogy más dolgokkal kísérletezem. Például tavaly jelent meg legújabb könyvem, a *Godot megjött*, ami azért érdekes, mert részben, formáját tekintve dráma, rengeteg lírai betéttel, ugyanakkor egy epikus szerkezete is van. A hősök a legelképzettebb földhözragadtak, esetenként nevetséges és visszataszító életet élnek, de vágyakozásaikban mindig ott van a tudat, hogy azért Godotnak lenni kell, és Godot jön; tehát ellentétben a beckett-i drámával, itt olyan emberekről van szó, akik még elhiszik, hogy Godot kopogtat az emberiség kapuján, de nem tudják beengedni, egyelőre nincs meg bennük az erő, hogy beengedjék az élő Istent. És ebben csaknem mindenki ludas, aki ebben a furcsa oratóriumban, illetve misztériumjátékban szerepel. Ugye itt van a központi figura, a Krisztus-szimbólum, amit egy csonka családnak az elárvult, hajléktalan gyermeke testesít meg, aki végül is odaadja az emberiségnek a kulcsot, amivel ki lehet nyitni a zárat, de őhelyettük nem nyithatja ki. Egyébként

számomra ez az egyik legfontosabb tétel, amiben hiszek: a megváltás mint keret megvan, de az embernek ezt tudnia kell használni is. Helyettünk nem történnek meg a dolgok, nekünk kell az élő Istent megtalálni. Erről szól tulajdonképpen az irodalom is, egy ilyesfajta keresésről, közvetítésről, az egész színspektrumot nem láthatjuk, de azért egy olyan doboz-létben, ahol sötét van, nagyon fontos, hogy minél több világos csíkot vágjon az ember a mennyezetbe, hogy kilásson.

– *Kétségtelen tény, hogy mostanában sokkal kevesebbet olvasnak az emberek, mint ötven-hatvan, de akár húsz évvel ezelőtt, egyesek már-már az irodalom haláláról beszélnek. Ön, a nagyon népszerű és olvasott író, hogyan látja: okkal-joggal?*

– Ezt a választ az is megszabja, hogy én egy kicsit más helyzetben vagyok. Szinte tényként fogadhatjuk el, hogy a könyvek visszhangtalanul jelennek meg, nagyon kicsi példányszámban, és jóformán meg se élnek belőle írók. Valóban van egy ilyen fenyegetettség, amit az is fokoz, hogy az internetről is elég sok minden letölthető, van már hangos könyv is; én mégis azt gondolom, hogy ha olyan irodalmat csinál az ember, ami szinte belemászik egy másik embernek a lelkébe, akkor megmarad. Az embernek igénye, hogy leüljön egy fotelba, egy lámpa fénykörébe, és olyasmit olvasson, ami az ő lelkéhez közel áll, amivel tud vitázni, ami felbolygatja. Én ebben hiszek, hogy egy ilyen személyes kapcsolat alakul ki olvasó és könyv között. Abban nem nagyon hiszek, hogy csupán stílusbravúrokkal, melyekből hiányzik a szellemi üzenet, meg lehetne menteni az irodalmat. De abban sem hiszek, hogy az úgynevezett panelirodalom fenntartható, amely előre gyártott elemekkel, a kritikai realizmusnak a módján jeleníti meg a dolgokat. Én ezt a bizonyos spirituális realizmust szeretném a világban látni, nagyon közel lenni az emberekhez, „belekapaszkodni” az életükbe, s ugyanakkor megmutatni, ami a dolgok mögött van.

– *Tehát Jókai Anna bízik abban, hogy az emberek ötven vagy akár száz év múlva is olvasni fognak?*

– Remélem. Nem mondatom azt, hogy bízom benne, de remélem, hogy ha végképp el nem korszosul az emberiség, vagy el nem pusztítja magát, akkor továbbra is lesz igény irodalomra. Az olvasónak is nagy felelőssége van, de az íróknak is, hogy mit ad ki a kezéből, és hogyan közelít a fáradt, esetenként szenvedő emberhez, akiből egyre több van a világban. Mert nem boldog emberekből áll a világ, hanem nagyon-nagyon sok küszködőből. És az íróknak mindig ott kell állnia, azok mellett, akik az életnek a sötétebbik oldalán járnak.

– *Ön írásaiban is azt mondja, hogy a világ tele van ilyen helyzetekkel, emberekkel. Lehet ezen változtatni? Az író, például, mit tud e tekintetben tenni?*

– Ezen nem az író tud változtatni, hanem mindig az a személyes lélek, akit az író megszólít. Én helyette nem tudok cselekedni – az ember felkínál egy mankót, és az már a másik felelőssége, hogy használja-e. De hogyha lábra áll, később a mankót is eldobhatja. Azt gondolom, hogy nagyon sok lelki munka kell mindehhez, és jó lenne egy olyan társadalmi keret, amelyik segíti az embert ebben a szellemi munkában, nem pedig lealacsonyítja, és esetenként, csak a materiális élvezeteket használó lényé degradálja.

Szevassz Csóró, régnemláltalak ember. Aztán a multkó nem sikerült tallálkozni, me rohanok én is, rohansz te is, az egész emberiség. Nemtom miko jövök megin Romániába, tudod, csak 4-5 évente jövök Pestről, me nincs időm haversrác. Most karácsonra voltam, aztán 2012-ben jövök megin anyámékhoz. Tudod, Kicskó, csak a biznissz fojik reggeltől estig, építkezések s szerezcsengépek, ebben vaggyok én bene, s őszintén: teccik nagyon. Kipicsáztak geckók, de vannak nekem is még rezerváim, ahogy mondani szoktuk még a grundon, na. Üdvözleteim a családnak, asztán beszélünk még, Szopos. J

Oranzs fémszékekben lapítunk vagy négyen egy szétvilágított kalitkában. Ingyen internet a plázában. Derús lányok szökellnek szerződés-kötésre, közben elbambulok az lcd-n túlra. A kirakatban műanyagangyalok windstopperben. Légy észnél, mondom magamban, vigyél előre gondolat, húzz át a fejből az lcd-n túlra. A grund. A kitaposott fűcsomók helyén kitaposott reggelek. Szopos ül a padon, magozik, időnként köp, a foga között, ahogy a nyagok.

Ülök a plázában, a város, a megye, és életünk első hazai plázájában, egy patakocska partján ülök, üldögélek tulajdonképpen, lágy dallamok szólnak valahonnan fentről, szurdinóban, közben pedig a kupola fénye liláról zöldbe megy át. Csodaszép ez a pláza. Egy tulajdonképpeni patakocska partján ülök, most látom. Mokka illatta száll a légből, és levendula-fehér mandula-arany-barack diszkrét mixje. Bámulok. Nézem a sok szép bőrt, kirakaton innen és túl, a bundák izléses kavalkádját, a natúr narancsprést, és a füstölt húso, sajtok és ujjak tömegét. Csudajó ez a pláza, ember. Ha Szopos itt lenne, szerintem baszottul tetszene neki ez a pláza. Dehát ő annál már sokkal plázább terekben mozog. Meghívna egy koktéllra biztos, megkérdezné, hogymégvagy ember. Aztán arról érdeklődne, hogy lett-e belőlem valami, lettem-e egyáltalán

DIMÉNY LÓRÁNT

valaki ebben a suttyó életben, volt-e elég vér a dákómban, hogy nyakamba vegyem a sorsomat. És hát, ugyebár, lehet, hogy nem volt. Ha most Szopos látna, bizonyára azt mondaná, hogy látszik, hogy nincs bennem deszkurkaréc töltet. Segíteni akarna, szerezni valami munkahelyet Pesten, valami számítógépes cégnél, vagy pizzázóban, az is lehet. Jól keres, autópályabiznissz és játékgépek geckó. Ennyi, ja, s a pesti csajok. Legközelebb 2012-ben jön Romániába, mert nincs ideje, értsem meg, sok a meló.

Erdélyi magyarok plázája is, ugyebár. Amiénk is egy kicsit a sok siléc, a plazma áradat, és a márvány. Milyen jó most itt lenni, egy jó helyen üldögélni, gótok és gepidák földje fölött enni a kacsamáját, pulykamellet és csirkecomb, elgondolni, hogy itt egyszer egy bórsarus lány tört döfött egy börmellényes fiú nyakába, persze szerelem miatt. Ülök a plázában, és arra gondolok, hogy itt, most, cipősdobozoktól, ajándékszatyroktól, és kimérs pisztáciától görnyedten, csorog előttem a net, Szopos valahol egy pesti plázában koktélozik lazán, és a szarra gondol, aminek hát, köze van hozzám, meg a srácokhoz, akik egyszer a padon magoztunk, és gátat építettünk sárból az autómós víz útjában, mielőtt a kanálisba folyt volna. Szopos megcsinálta.

Ott van, ahol lennie kell lenni, közel a lényegi dolgokhoz, közel a zajló időhöz.

Szavamra, néhány órája nem gondoltam egyébre, csak áratat hasonlítotam össze, vontam köbgyököt akciós ajánlatokból, szoroztam kiló-per-liter euró-per-négyzetméterrel, fok-per-négyzetlaxot lumen-per-százalékkal. Akcióznak a fiúk. És most itt állok, mai vadászatom prédáival, szépen becsomagolva sok szép szatyorba, ahogyan kell, ez mind része a szolgáltatásnak. Elejtettem a zsákmányt, hazavihetem a fiókáknak, tépjék szét, marcangolják, szaggassák cafatokba, egyék, és nőjjenek szép nagyra.

Szopos mi vagyunk. Talán egy szép napon megírom. Szopos megjelenteti majd, minden biznnyal. Csináld meg ember. Egyelőre csupán zagyva képfoszlányok vannak, történet nuku. Egy újabb bizsergető ködös estében, amikor összekötöm magam mögött a csillagokat, mint bogokat az életem fonalán. Spot-égők egy lázas plázatéren, tova a limeszek felé, ahonnan fáradt angyalok indulnak másodállásban a pláza elé, gyöngyház angyalbőrük alatt thermo-pufajka overall, márkás gorrex windstopper anyag, állnak és várják a boldog betérőt színes cédulákkal, apró kártyákkal, mindennel, ami kell. Csoda?

Rögtön hátszéllel kezdeni, felhúzni a sárguló vitorlákat, beleköpní a szürkületi habokba, és hagyni, hogy a szél lagymatag nyelve körbenyalja szánk szélén a sót, az árbóchoz csapjon néhány megbarnult öreg sirályt, figyelni a mélyből feltörő hangokat, és úszni a habok hátán meggyötört csónakunk bordái között. Túráztatni az autót hajnal hasadtakor, anyázní, hogy a másik nem nézett a tükörbe, epézni, hogy nem értem át az utolsó zölddel, hogy szétmarta a só és a fagy a télen az aszfaltot. Milyen jó zsirozni magamban a mérget, keresni a parkolóhelyek között a választottat, amely magába fogadja az autót. Szopos soha nem szokott mérgeledni a parkolóhelyek miatt. Szoposnak van parkolóhelye. Saját.

A hetvenes évek legelején megjelent *Kormányeltörésben* meghatározta Domonkos István helyét a magyar költészet csillagképén, és ahogyan Kulcsár-Szabó Zoltán fogalmazott nemrégiben, „a 20. századi magyar költészet legszűkebb kánonjába tartozása felől mára konszenzus jött létre”. Kulcsár-Szabó szerint a vers „a hontalanság és nyelvvesztés megérző tapasztalatát nyelvkritikai összefüggésben tükrözteti”. Valóban, a *Kormányeltörésben* Tandori Dezső első és második versköteté, Petri György költészete mellett a kortárs magyar költészet legtöbbször hivatkozott, több szempontból értelmezett, tényleg kanonikus darabja, amelynek azonban nincs, nem is lehet iskolateremtő szerepe, mert folytathatatlán, a maga egyszerűségében rögzült teljesítmény, egy tovább már nem minimalizálható, se nem rontható nyelv költői felragyogása. Főnévi igenevekre, jeltelen és ragozatlan szavakra redukált versbeszéd a kortárs magyar költészeti kánonban éppen véglegessége és folytathatatlansága folytán kaphatott kitüntetett helyet. És nem is a „poézis új formái” között keresendő a helye, mert nem tart fenn kapcsolatot sem a konkrét költészettel, sem a verbálisat a vizuálisal, sőt vokálissal összekapcsoló kísérletezésekkel, sokkal erősebbek a kötődései akár a távolabbi, mondjuk Balassi Bálint, akár a közelebbi, mondjuk Weöres Sándor költészetéhez. Ezt lebegtetett rímei, véletlenszerű szócsónkításai, az énekkantól felidézhető hangorai, ismétlései, a mondattani határok sorozatos megszegései bizonyítják, pontosabban (minden látszat ellenére) a vers rendkívül gazdag poétikai eszköztára. Hogy mégis társtalán, meg hogy nincs iskolája és folytatása sincs, éppen poétikai helyzetéből következők: valaminek a végére a *Kormányeltörésben* pontot tett, és ez a pont mostanáig izzik, jelezve, hogy a beszédnek, különösképp a versbeszédnek vannak végső pontjai.

A most kiadott *Yu-Hu-Rap* ezen a végső ponton innen van, ebből következően nem annyira a *Kormányeltörésben*nek, sokkal inkább a *Kuplénak* meg *A Kuplé 2. előmunkálatainak* párverse, vagyis érintetlenül hagyja a korábbi vers poétikáját, és erőteljesebben épít az utóbbiakra, leginkább azoknak – főként a *Kuplénak* – dalszerűségére, amellyel megint csak a régi magyar vers, leginkább a melódia szerzett Balassi-vers felé tájékozódik, ami azt jelenti, hogy Domonkos István költészete nemhogy idegenkedne a hagyománytól, valójában párbeszédet folytat vele, és ennek a poétikaitörténeti dialógusnak jól kitapintható jelei vannak verseinek felépítésében. A *Kuplé* versbeszédét a *Yu-Hu-Rap* a táncleptéssel felé mozdítja ki, a nyelvi ritmust a táncleptések ritmusával erősíti. Már a versindító, és később többször ismétlődő sorok jelölik a nyelvi ritmus kimozdítását a táncleptés felé: „a sánta

A befogadástörténet kutatói szerint az irodalmi hagyományok alakulása az éles törekében, a megszakított folyamatokban mutatkozik meg leginkább. E megfigyelést érdemes napjaink szerzőinek pályáira alkalmazni, hiszen a felgyorsult időben szükségszerűen torlódik egymásra különböző alkotói módszerek, stílusirányzatok és az éles váltások ezek között. L. Simon László költői pályájának egyik nagy kérdése, hogy az ideai könyvhétre megjelent *Japán hajtás* mennyiben jelent folytonosságot a korábbi négy verskötetethez képest, vagy mennyiben egy új út megtalálásaként követi az előzőeket. Az 1996-ban megjelent (*viszavonhatóan...*) kötettől a 2003-as *nem lokalizálhatóig* erősen avantgárd szellemű, az alkotást – s természetesen az értelmezést – új és új keretekbe helyezve, nem szokványos befogadási módokat elváró műveket kaptunk tőle.

Ezekhez, az értelmezés útjait igencsak kanyargóssá tevő művekhez – például a *met Amorf ózis* kötet vizuális, betűcsavar-gatásaihoz – képest, a *Japán hajtás* versei a hagyományos lírai versbeszéd rendjébe illeszkednek. Az egyes szám első személyű megszólalás módja, a személyes vallomásmód s ezzel együtt az érzelmek eltávolítása, illetve tárgyas képekbe formázása a 20. század végének központi lírai alkotásmódjához sorolható jellemzők. Mindezekből az a kérdés következik, hogy a világ jelenségeinek a hagyományos lírai szövegben ábrázolt gondolati feldolgozása vajon egy klasszicizálódási fordulatot jelentenek-e ezen a pályán?

A kérdésre a feleletet mindenképpen a formai képleteken túli tartalmi részeken érdemes keresnünk, és azon belül a megszólaló ének az önértelmezéshez való viszonyában. A korábbi kötetek közül csak az utolsóban, a *nem lokalizálhatóban* került fel a kérdés: bármiféle megszólalás – akár köznapi, akár művészi – milyen koordinátarendszerben nyeri el érvényességét, hitelességét? A minket körülvevő szöveguniverzum a maga virtuális valóságával teljesen bizonytalanná tette azokat a viszonyítási pontokat, amelyek az önmegértés alapjául szolgálnának. A *Japán hajtás* verseiben a keret, a környezet, a megszólalás helye nagyon pontosan meghatározható: az elmúlt ötven év változásainak következményeit viselő, a történet ellenére még éppen maradt hagyományokból építkező ember a megszólaló, akinek a hangjához a mindennapi élet kis küzdelmei adják a keretet, ahol meg kell találni az érvényes megszólalás lehetőségét. S ez nem lehetséges másként, mint hogy saját nézőpontja mellé másokét is társul választ, akár szerepvételeként megformálva a költeményt – miként a rám igen nagy hatással bíró *Nagyanyám*

boldogsággal lejtetem / éppen / amikor a bajok lekértek”. A vers nyitánya kijelöli a vers poétikai rendjét. Ezzel együtt tematikus meghatározottságát is. A „lejtetem” szó választékossága a „sánta boldogság” látszólagos idilljét erősíti, hogy minél hatásosabb legyen a „lekérés” mozzanata, és hogy ezáltal megmutassa magát az ellentét a „boldogság” és a „bajok” között, amely ellentét végighúzódik az egész versen. nem hagyva kétséget afelől, hogy a vers táncleptésekhez illesztett dalszerű elrendezése és a vers narrációja között éles ellentét van. Ha úgy tetszik, a sírva vígadás központosító beszédhelyzete ez. Eppen ezért mondható, hogy a *Yu-Hu-Rap* csak másodsorban nyelvkritikai, enniben mindenképpen kívül esik a *Kormányeltörésben* vonzaskörén,

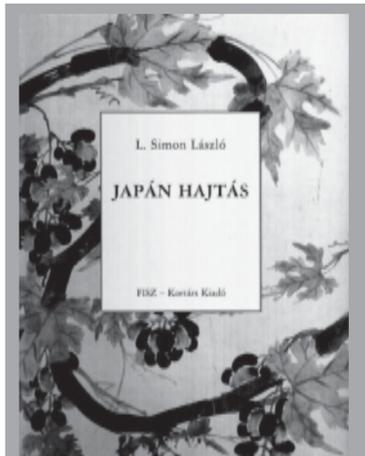
elsődlegesen „költői”, ha úgy tetszik „poétikus”. Domonkos István új versében a poétikus beszédet választotta és nem a nyelvromlás és nyelvvesztés poétikáját. Nem múltathatott a véletlen, hogy a verskezdő sor két jambussal indul, hogy ezáltal a sorzáró „lejtetem” a jambikus lejtés képzetét vonja be a vers poétikájába, s a táncleptést is hangsúlyozza, hiszen a jambus a görögységben sántító táncleptést jelentett. Erősen ritmizált és melodizált zenei nyitánya van tehát a versnek, amely után hosszú utazás következik, a sikertelen honkeresés keserves útja. Ezen utazás során áramlik be a versbe részint a világtapasztalat, részint a magánélet történeteinek sora. A világ megtapasztalása az idegenség érzetét kelti, aki útra kelt, a „sánta boldogsággal” kelt útra, azaz a reménnyel, hogy otthonra lel ott, ahol az otthon véli felismerni, de „sánta” ez a remény, állandóan ellenállásba és akadályba ütközik, a menekülés nem hoz megoldást, mert aki „a majdból a rögtönbe” lép ki, miként az, akit tánc közben lekértek, „a bentiből a kinti / börtönbe” kerül. Hiába az akarat, hiába az anyanyelvvel, illetve azzal, ami abból „véletlenül megmaradt”, megvesztegetési szándék, az anyaország nem mutat fogadókészséget, mert „az anyaországot / a szabadság / nagyon megviselte”. Tovább kellett hát állni, ám amott a magánélet bajai jöttek elő, „szóvetan leletek / kémcsovók göröcsövök” képeiben. Majd a szerelem, azután a visszaemlékezés képei következnek, az „alacsonyhozamú csókot” retusáló ujjak; a gyerekkor, a születés, a korai bűnök és büntetések, ezekre a háború, az öldöklés, a világgá üldözöttek képei: a rettenet és az iszonyat, a megalkuvás és a szenvedés képsorai következnek a versben, ám akármilyen mélyek is a világtapasztalat meg a magánélet sebei, bármilyen fájdalmas is minden lépés és mozdulat, mindezen áthallatszik a táncleptések ritmusa, mintha a vers nyitányától kezdődően folyamatosan tartana mind a tánc, mind a lejtés, ami azonban nem csökkenti a képek, az élmények és tapasztalatok erős fájdalmát, ellenkezőleg, éppen kontrasztja folytán még inkább elmélyíti mind a világtapasztalat okozta fájdalmat, mind a magánélet szenvedéseit.

A nyitóképek kettőssége így vonul végig a *Yu-Hu-Rap* egészén. Egyik oldalon az iszonyat és a szorongás képei, másik oldalon a populáris regiszter, egyik oldalon a fájdalom, a másik oldalon a dal és a tánc. A fent emlegetett utazás állomásait, az élet fordulatait, a külső és a belső megtörténések képeit refrénként ismétlődő dalbetétek

nagyapámmal beszélgetben –, akár egy másik emberhez való odafordulás dialogikus helyzetét kihasználva, mint a *Rilettesben* vagy *A rózsafestő beleolvad a tájba* című versben.

Az önértelmezés, a saját út keresése többször konkrét motívumként is megjelenik: „Ez a te utad, kisfiám? – / kérdezte anyám / köthártyába tekert testemtől. / Ez a te utad, kisfiám? – kérdezte anyám / elektronikus jelekké kódolt emlékemől [...] hiába hordozod magaddal / egy rég elmúlt világ / érthetetlen vágyait, / hiába vált tested / minted látó szemmé, / hiába erednek sósvízi források / lüktető lépteid nyomán, / ha ez nem a te utad.” (*Anyám után*) A kötet első ciklusában (*Nagyanyám nagyapámmal beszélget*) a kérdés, kereső, bizonytalan modalitás a domináns, a másodikban (*Zsoltáros improvizációk*) viszont már egy bizonyossággal teli, határozott hang szól, amely látja a követendő irányt, ám mégsem próféta, netán váteszi ez a költészet, mert a hangsúlyozott egyes szám első személy az igazságok érvényét mindig személyes hatókörűvé formálja át. Az önmeghatározás alapja az esendő, sőt veszendő ember akarata és hite, amellyel egy élhető, humánus, hagyománytisztelő életformába kapcsolódik.

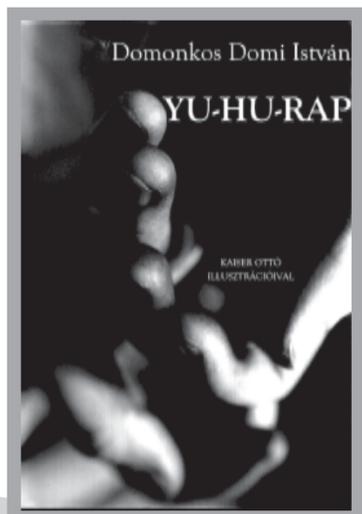
Mindez, amiről eddigiekben szóltam, csak az első olvasata, felső rétege a kötetnek. A könyv ugyanis hordoz egy mélyebb réteget, amely éppen – a korábbi kötetek könyvészeti kivitelezését tekintve nem meglepő – a nyomda- és kötéstechnikának köszönhető. A könyv, amint erre címe is utal, japán hajtásmóddal készült, azaz a lapokat visszahajtván és visszafűzve a gerincbe olyan oldalakat kapunk, amelyeknek a külső felületén van szög, s a belső felületükön kép látható. Persze csak akkor, ha finom ujjmozdulatokkal széthúzzuk a lap két szélét és bekukskálunk a résen. Aképet így sem tudjuk a maga teljességében szemlélni, hiszen a kényszerű alsó- vagy felső nézőpont torzítja

L. Simon László: *Japán hajtás*. FIZ – Kortárs Kiadó, Bp., 2008

választják el egymástól. Miként a *Kuplénak* a szakaszok végén ismétlődő „dicső Magia Polla”, azzal a nagyon fontos különbséggel, hogy a *Kuplénak* az alig változó verssorok valójában refrénként működnek, az új vers dalszerű ismétlései inkább tekinthetők dalverseknek, mint refrénnek, hiszen erős zenei intonáltságuk, szigorúan kötött formájuk és rímelésük folytán a vers más részeitől eltérő, egészében véve dalbetéteké minősíthetők. Ilyen szerepe van a vers nyitányának, de ilyen szerepe a másik két dalbetétnek is. Az egyik: „futna szélnek / ki a télbe / mind ki úgy tesz / mintha élne”, a másik: „ez a való / versbe való / ez a költő / belevaló”. Hibátlan ütemhangsúlyos sorok egészen dalszerűre intonálva, szemben a kegyetlen világtapasztalattal és a magánélet nem is akármilyen bajaival. Valójában a dalbetét hagyományos funkciója ez; ellenpontos, kontrasztot teremt, mintegy visszajára fordítja a vers fő vonalát, ám ez a visszajá éppen a fájdalom, a szenvedés, az üldözöttség és idegenség színeit mutatja meg. A két dalbetét József Attila hatásának nyoma ismerhető fel, akár az is mondható, hogy a tiszta költészet nyoma.

Eppen a dalbetétek jelzik a *Yu-Hu-Rap* hagyományba ágyazottságát, és ebben közel áll a *Kormányeltörésben*hez, bár minden másban eltér attól. A *Yu-Hu-Rap* líraibb amannál, de líraibb a két *Kuplé*-versnél is, gazdagabb érzelmi szinteket hoz mozgásba, érzékenyebben fogad el és utasít vissza élményeket és történéseket, hangsúlyosabb szerephez juttatja a versmondó lírai ént. Ennek alapján akár az is megkockáztatható, hogy a *Yu-Hu-Rap* valójában versciklus, több önállóan is létező versből font versfüzér. Függetlenül attól, hogy van narratív vonala, nem a narráció folyamatossága vagy töredezettsége fogja össze a vers részeit, hanem éppenséggel a vers nyitányának jól kivethető poétikai és tematikus kontrasztja. Ezen túlmenően pedig Domonkos István költői megszólalásának spontaneitása, egész költészetét meghatározó valamiféle *akaratlan poétika*. Domonkos István költészete a lírai hagyomány mellett magából a nyelvből, a nyelv rejtett lehetőségeiből épül fel.

BÁNYAI JÁNOS

Domonkos Domi István: *Yu-Hu-Rap*. Kaiser Ottó Illusztrációival. Noran Kiadó, Bp., 2008

a látványt. Az egész kép a maga teljességében csak a gerinc felől látszana. A könyv eme második, vizuális rétege mindenképpen bővíti a versek jelentéssíkjaikat, de úgy, hogy egyben lehetetlenné teszi azoknak teljes befogadását. A vizuális rész „hozáférhetlenségé” mindig titkot, részjelentést, hiányt hoz magával. Ezek a képek tehát semmiképpen sem tekinthetők illusztrációknak, még akkor sem, ha néhol szoros kapcsolat van a szöveg és a mögötte-alatta húzódozó kép között, mint például a *Nagyanyám nagyapámmal beszélget* című vers esetében. A vizuális jelentések „bezártsága” inkább a megismerés nehézségére hívja fel a figyelmet, egy olyan külön mozgó, rejtett értelemre, amely korántsem ragadható meg pusztán a megismerés eszközeivel.

Ezen a ponton tudunk kapcsolódni a kötet harmadik ciklusához a *Fides quaerens intellectum*hoz. Ez a ciklus, amely egyben önálló vers is, tíz négysoros strofát foglal magába. A cím Canterbury Anselm filozófiai-teológiai rendszerére utal, amely a skolasztikus filozófia egyik megalapozása volt. Anselm számára a hit és a megértés igazsága nemhogy nem álltak egymással ellentétben, hanem éppen egyeztethetők, sőt összefüggők voltak. A világ megismerését célul tűző nézetrendszerek egy része ezért is fordult vissza szívesen a középkori mester axiómáikhoz. A tíz négysoros is eme szemléletrendszer jegyében mutatja meg a megértés határait, illetve ennek a területnek és a megértésen túlnak a szimbolizását. Az Újszövetségből vett motívumok – például Márk evangéliumából a vak Bartimeus – olyan szöveggörnyezetbe kerülnek, amelyek átértelmezik azok jelentéseit, de nem a hit, hanem a megértési lehetőségek, a megértés alakzatai felől szemlélve, és a megértés a művészi befogadás színimájává válik. A hit, az Isten-élmény alapja nem módosul, csak az élmény befogadási-megértési-feldolgozási módja alakul át.

Mindezeket megfontolva újból visszatérhetünk a kiinduló kérdéshez, mennyiben jelent folytonosságot és mennyiben fordulatot ez a kötet L. Simon pályáján? A *Japán hajtás* – azt hiszem éppen a címadó vers adja kezünkbe a kulcsot: „Félbe, majd négyrét hajt bennünket az idő, / szigorú keretbe zárt szavakat / hajtogat egy fonnyadt kéz, / mozdulatai elrejtik / a margótól margóig tartó életet” – egy határátlépés. A korábbi kötetek a művészi alkotások – köztük a versek – megértését külön, autonóm területként kezelték, az új kötet viszont nem tesz különbséget a műalkotás, illetve bármilyen más, az életből származó jelenség megértése között. Más nézőpontból mondva: a művészet teljes mértékben áthatja az élet minden apró zugát, olyannyira, hogy nem is lehet a kettő között különbséget tenni. Egyik sem előbbre való, hatalmasabb a másikkal. Ezt azonban csak olyan párhuzamosságokban lehet kifejezni, mint a *Japán hajtás* zárása: „Felvágatlan valóság ez, / kérdések sora, / összecsukott / és ellapozható darabja valaminek, / ami sosem volt a mienk, / ami olyan mint a festett szőlő / gyümölcsös illata.”

THIMÁR ATTILA

A ki olvasta Borbély Szilárd *Halotti Pompa* című verseskötényét, megrázó élményben volt része. A költő rendkívül súlyos kérdésekkel szembesült, és szembesítette befogadóját. Érthető tehát, hogy nehezen szabadult anyagától, és volt mit továbbgondolnia, továbbbírnia. Az újabb töprengésekhez az esszé és az interjú kínált megfelelő formát és nyelvet. A Vigília Kiadó Vigília/Esszék című könyvsorozatában látott napvilágot Borbély új kötete, az *Egy gyilkosság mellékszálai*, amellyel a szerző esszé kategóriában elnyerte a Szépirok Társaság irodalmi díját. A könyv többnyire már folyóiratokban megjelent, felkérésre, külső ösztönzésre íródott szövegeket kö-

„Én nem tudom a válaszokat...”

zöl, ám szeretném előrebocsátani, hogy szó sincs a fiókban megbújó írásközösségre, Borbély ugyanis rendkívül gondosan, tudatosan komponálta meg a kötetét, miként tette azt korábban verseskötényeivel.

Már a borítón látható festmény, Holbein *Halott Krisztusa* (amely felidéz bennünk Mantegna azonos című alkotását a *Halotti Pompa* borítójáról, ezzel is erősítve a két könyv közötti kapcsolatot), a magára hagyott, meggyőzött, a stigmák jeleit magán viselő test látványa, valamint a képről töprengő Julia Kristeva mottóként kiemelt gondolata ráirányítja figyelmünket a kötet főszólámára, amely a halállal, az édesanya elvesztésével való szembenézés, a gyászunk folyamatát tapogató körút. Az alapötlet az indító írás (*Töredékek a gyilkosságról*) mondja ki, miszerint a gyilkosság istenjel, és „minden testben Krisztust ölik meg, ugyanakkor minden test Krisztusba veti reményességét. Aki gyilkol, az a test által, amelyet elpusztít, Krisztust is megöli.” Innen pedig már csak egy lépés (Pillinszky gondolatára utalva, aki a gyilkosság mozzanatában „egyszerre látja Krisztus és a táborok lakóinak legyilkolását”), hogy eljussunk az „állami méreteket öltött gyilkosság” említéséig, ahhoz a botrányhoz és bűnhöz, amit a holokauszt tapasztalata jelent. Egy faji sajátosságok alapján elkülönített embercsoport módszeres kiirtásával, a megsemmisítendő test pusztá anyaggá történő lefokozásával „a gyilkosság kikertült a metafizikai összefüggéseket megérintő fogalmak köréből”. Borbély több ponton teszi szavá a kulturális emlékezet hiányát, azt a folyamatot, ahogyan sorozatosan elmarad a szembenézés Auschwitz tényleges tapasztalatával, valamint arra kérdez rá, hogy „vajon miért nem vált Auschwitz a keresztények és a zsidók közös ügyévé? Miért nem érinti mélyen a holokausztról való gondolkodás a krisztológia megfontolásait, holott akár meg is rendíthetné.” Mégpedig azért – mondja a szerző –, mert „a zsidó-keresztény kultúra felől nézve a holokauszt végső megoldása a zsidó Jézus utólagos kitörlésére is irányult. Másként fogalmazva: Auschwitz létrehozása megkísérelte a humán

genomból kitörölni az üdvtörténet által az időbe alászálló és a történelemből belépő isteni részt.”

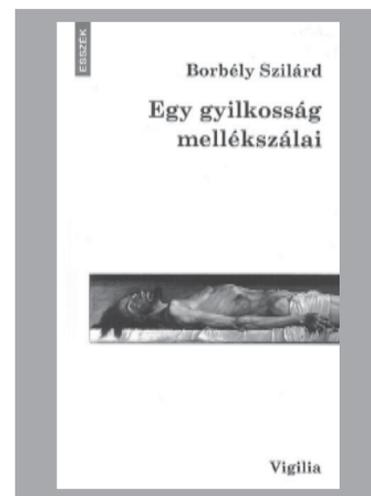
Észrevehettük, hogy az utóbbi években az interjú a szerzői önértelmezés igen fontos terepévé vált Borbély számára. Ezt mutatja, hogy a kötet nagyjából egyharmadát teszik ki ezek a szövegek, egészen pontosan négy beszélgetés, melyeknek korábbi változatát irodalmi folyóiratokban olvashattuk. Akkor is rendkívül izgalmasnak bizonyultak, most azonban, a kötet kontextusába kerülve, tudatos elhelyezésük által, szerepük még inkább felértékelődött. Az interjúkban sok mindenről szó esik, többek között Borbély irodalomtörténeti tevékenységének visszatérő figuráiról, Csokonairól, Vörösmartyról és Aranyról, a kulturális emlékezetéről, számmazásról, a megbélyegzettségről, Kafkáról és Kirkegaardról, haszidizmusról és felvilágosodásról, a versek keletkezésének hátteréről, a szülők elvesztéséről. A szerző számára fontos viszonyítási pont Kertész Imre életműve, különösen a *Kaddis a meg nem született gyermekért*, amelyről külön esszét olvashatunk. Ferenc Győző Radnóti-monográfiájának főhősét az életszentség megnyilvánulása felől közelíti meg. Az említettek mellett a többi írás is kivétel nélkül illeszkedik a kötet koncepciójába, egy irányba mutatnak, miközben egymást értelmezik és erősítik. Nagyon szép ívet alakít ki Borbély, ahogyan a kötetet keretező két esszé, a *Töredékek a gyilkosságról* és az *Egy bűntény mellékszálai*, valamint az általuk közrefogott írások elvezetik az olvasót a gyilkosság krisztusi megnyilvánulásától, Auschwitz tapasztalatán át, a személyes tragédiáig, felvetve az emberi lét nagy kérdéseit, a halállal, gyásszal, bűnnel, szenvedéssel, az ember esendőségével kapcsolatban.

A *Halotti Pompa* költője a kulturális hagyományban rögzült tapasztalatok előhívásával próbálta megszólítani a némaságot, és szavakba önteni az elmondhatatlant. A verseskötény függelékében található szentviten tudósításból már értesülhettünk arról a brutális rablőgyilkosságról, melyet a vád szerint négy fiatalember követett el karácsony vigiliáján, 2000. december 24-én hajnalban. Az asszony, akire baltával támadtak, belehalt sérüléseibe, az idős férfi csupán néhány évvel élte túl felesége halálát. Végül a vádlottakat bizonyíték hiányában felmentették. Mint közben megtudtuk, az áldozatok, Ilona és Mihály, a költő szülei voltak, aki a Fodor Péterrel készült interjúban így fogalmaz: „A személyes tragédia a dolog természetéből és specialitásából adódóan körül volt véve további megalázó részletekkel. A tragédia ezáltal nem volt pátosszal megélhető, és nem hordozta, illetve hordozza magában a feloldódás lehetőségét. Ezért nem kínálkozott más kiút, mint a távolságtartás, és a személyesből kinyerhető személytelen kontempláció.” Nádás Péter *Saját halálát vizsgáló „szabálytalan kritikájában”* ugyancsak az foglalkoztatja, egyúttal saját alkotói problémáin is töprengve, hogyan történik „a saját idegenné tétele”, hogyan tesz kísérletet a szöveg „a saját, természete szerint megoszthatatlan, megosztására”. A személyes tragédia poétikai megközelítése tehát a távolságtartás eszközével lehetséges, amely a *Halotti Pompa* esetében a barokk és középkori szövegek beszédmódjának kölcsönzésével valósult meg. Az *Egy bűntény mellékszálai* című kötet záró esszé (melyet joggal értékelték többen is az utóbbi évek egyik

legjelentősebb esszételjesítményeként) beszélője szintén ezekkel a dilemmákkal szembesül, miközben a valóság minél pontosabb megértéséhez megfelelő nyelvet és formát keres. Mindezt úgy próbálja feloldani, hogy önmagát kívülről szemlélve egy látszólag szentviten nézőpontot erőltet magára, és a lecsupaszított nyelven megformált szövegbe beleíródnak a boncolási jegyzőkönyvből, a szakértői jelentésből és a rendőrségi kihallgatásokból vett idézetek. Az esszében tehát különböző regiszterek keverednek, és a beszélő az iszonyatos büntényt, valamint a róla szóló beszámolókat és vallomásokat irodalmi szöveggé kezeli, és értelmezésüket az irodalomtudományos beszédmód segítségével kísérli meg. „Egy bűntény, akár egy szöveg, mindig csak értelmezéseiben létezik” – olvashatjuk. Ezáltal még inkább kihangsúlyozza az egész folyamat megsemmisítő voltát, nemcsak a gyilkosság brutalitását, hanem azt is, ahogyan a nyomozás során Ilona és Mihály voltaképpen tárggyá vált, emberi arcukat fokozatosan tüntette el az eljárás személytelensége, a jegyzőkönyvek, kihallgatások monoton nyelvi gépezete. A halálnak ilyen fajta, megalázó átélése – a gyilkosság által, történjen az egy rablás során vagy haláltáborban – pedig éppen a szenvedésre válasz adó jó halált teszi semmissé, mert „akiket megaláznak a szenvedés által, azoktól elveszik a testet. A testtel együtt attól fosztják meg az embert, ami a test krisztusi vonatkozása a keresztény világban: a boldogsággal vállalt, áldozati életet lezáró haláltól.”

„Én nem tudom a válaszokat, én csak verseket írok” – mondja az egyik interjú végén Borbély. Valóban feltűnik a kötetben a kérdő mondatok sokasága. Kérdések, melyekre az olvasó sem tudja a választ, ám amikor a végére érve becsukja a könyvet, csak a csöndnek, a befelé fordulásnak, a töprengésnek, az önmagunkkal való szembenézésnek marad helye.

MÉNESI GÁBOR

Borbély Szilárd: *Egy gyilkosság mellékszálai*. Vigília Kiadó, Bp., 2008

Aprózáirói indulásnak létezik egy elterjedt, szokásosnak tekinthető menete. A szerzők többnyire folyóiratokban publikálnak először (alkalomszerűen, később rendszeresen), aztán egy-két novelláskötettel jelentkeznek, majd (kvázi beérkezéséig) jöhet a regény, lehetőleg jó nevű kiadónál.

Az idén érettségizett, Szarvason élő Kakuk Móni pályája biztosan nem fogja követni ezt a sémát, élete első komoly közlése (talán élete első irodalmi szövege) máris egy százhusz oldalas regény, ráadásul a mű a budapesti Noran Kiadó gondozásában jelent meg. A hazai könyvtámogatási és könyvterjesztési viszonyokat ismerve (a kortárs irodalmi kötetek állami támo-

Szerepek, játék, illúziók

gatás nélkül csak kivételes esetekben képesek megtermelni az előállítási költségeiket), azt kell feltételeznünk, hogy a kiadó olyan kivételes tehetségnek gondolja a kötet szerzőjét, hogy a dotációk nélkül is hajlandó pénzt fektetni egy pillanatnyilag még nyilvánvalóan deficités vállalkozásba.

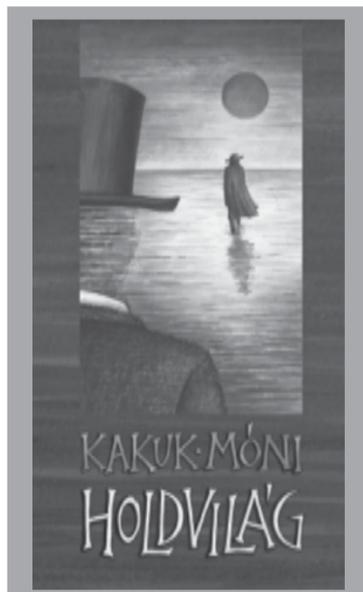
A *Holdvilág* című regény mozaikos cselekményszerkezete tulajdonképpen egy filozófiai tanmesét ad olvasói elé. Don Antoniót, a szöveg főhősét egy emberfeletti képességekkel és hatalommal rendelkező kísértő (tanító?), Werter hét csodálatos utazásra viszi, olyan kirándulásokra, amelyekben Don Antonio az emberi élet szempontjából lényeges sorhelyzeteket tapasztalhatja meg. Az utazások mindegyikére jellemző, hogy a főhős eredeti identitását elveszíti az út idejére, szerepekbe kényszerül, mások életét éli, miközben feladata az, hogy a számára kiosztott, modellszerű életszituációkban felismeréseket, igazságokat gyűjtson az emberi létezés természetéről. Budapesten vendégeskedő karmesterként, párizsi festőművészként, vidéki kislánként, szabadon szárnyaló madárként, egy kiégett életművészként (aki, ha jól értem, rájön, hogy ő valójában Attila, a hunok vezére), fiatal indiánként, névtelen középkori angol lovagként, végül pedig önmaga identitásához visszatérve, Don Antonióként próbálja megérteni a hős, hogy mi végre van a világon, és minden utazás alkalmával szembesül azzal, hogy a tapasztalati valóság (minden, amit átél), valójában csak illúzió. A regény azt a (védkus gyökerű, de a szolipszizmusban teljessé váló) bölcséleti tételt bontja ki, hogy a tudat csupán egy vetített, imaginárius képet ad elénk létező világgal és énként, hogy identitásunk valójában hamis egő, illetve azt, hogy a történelem mint olyan tulajdonképpen az örökéletű, de folyton más testben-sorsban szerepben reinkarnálódó hamis egők játéka csupán. Arra azonban (számomra) nem ad választ a *Holdvilág*, hogy az illúziók

mögötti valóság – az milyen is. Ha abszolút minden illúzió, akkor semmi sem az. Elvesznek a tétek.

A regény koncepciója több klasszikus előképet is felidéz, leginkább talán *Az ember tragédiája* és az *Orlando* újrairásaként lehet értelmezni. Érdekes, izgalmas próbálkozás, hogy a szerző nem alkot művéhez sem egységes, azonosítható teret, sem időt, a főhősnek nincs múltja, nem jön sehonnan, nem tart sehova mint ember. A *Holdvilág* ennek köszönhetően kizárólag parabolaként olvasható, szereplői nem gondolhatók el létezőként, amely jellegzetesség szerencsésnek mondható, tekintve, hogy a regény legerőteljesebb üzenete éppen az, hogy a létező igazából nem létezik.

A szöveg esztétikai ereje nagyon erősen hullámzó, egyes fejezetek működnek, jelentéseket generálnak, bevonják az olvasót a mű univerzumába (tipikusan ilyenek látom a *Vadrózsza* és *Az esthajnalcsillag* címűeket), más fejezetek viszont bántóan szétesők, hamisak, történetként sem hitelesek (számomra zavaró volt a *Madártárlat* didaktikussága, és teljesen elhibáztattak, széttartónak érzem *Az agancsos tündér* című utazást, amely annyira zavaros, hogy a primer jelentését követni sem könnyű).

Egy regény hitelét alapvetően befolyásolja, hogy az írója miféle világtudással rendelkezik, és hogy ezt képes-e érvényes módon beágyazni művébe. A *Holdvilág* ebből a szempontból meglehetősen problémás, Kakuk Móninak mintha még nem len-

Kakuk Móni: *Holdvilág*. Noran Kiadó, Bp., 2008

ne elég tapasztalata egy ilyen történet elmeséléséhez, sok helyen érezhető, hogy olyan eseményeket ábrázol, amelyeket ő maga sem ismer (az *Élet-szimfónia* című fejezetben ez direkt módon is kibukik, egy zenekari próbafejezet, a premierre készülődés egyszerűen nem olyan, mint amilyennek azt a szerző leírja, például nem elképzelhető, hogy a bemutatott napjáig a zenészek nem találkoznak a dirigenssel).

Miközben a regény karakterábrázolása is instabil, a szereplők sokszor váltanak (akár egy párbeszédben belül is) attitűdöt, a megjelenő figurák csapongók, permanensen (és indokolatlanul) felindultak, ami rontja a jellemeik szerkesztését, egészként értelmezhetőségét. Ehhez társul, hogy a cselekmény váratlan fordulatai mintha a szappanoperák dramaturgiáját követné. A kettő együtt veszélyes kombináció, a lektűrök világa felé mozdítja el a művet (ugyanakkor elmélyült témája idegen azok felszínességétől, alkalmatlan arra, hogy ponyvairodalom tartalmává váljon).

A *Holdvilág* jobb helyein érvényesülni tudó atmoszférateremtő erő talán a legnagyobb erénye a regénynek. Kakuk Móni romantikus miszticizmusa egyedi, mással össze nem teveszthető hangulatot kölcsönöz az elmesélt történeteknek, a valóság mögé tételezett csodavilág élővé, szóragoztatóvá válik egy-egy jelenetben, és már attól, hogy a szövegben áttű a szerzői vágyakozás, hogy a másik világot nem egyszerűen Don Antonio megvilágosodása miatt kellett létrehozni, hanem azért, mert Kakuk Móni maga vágyódik a megtapasztalható mögötti értékesebb (szellemi tartalmakkal telítettebb) után. Ez teszi kiválóvá a harmadik fejezetben Guvkoszkij Tamás történetét, amelynek bármelyik irodalmi folyóiratban helye lehetne önálló novellaként is.

Kakuk Móni rutintalansága legerősebben a regényben mozgatott prózanyelven érződik. Hogy ennek a szövegnek nincs önálló, csak rá jellemző megjelenési formája. Túlhúzott, funkciótlan képiség, nem megfelelően láttató leírások jellemzik a prózaszöveget, nyelvi karakterét tekintve a *Holdvilág* a Szilvási-Berkesi kettőst idézi, párbeszédei itt-ott (a mai magyar prózában szokatlanul) a közhelyesség határát súrolják.

Nehéz egységes véleményt formálni erről a könyvről. Saját jögon, a szöveg alapján sem könnyű, és nem lehet tudni, milyen szándék vezérelte a kiadót, amikor vállalta a kötet gondozását. A *Holdvilág* (szigorúan véve) az, ami: egy ifjúkori zsenge. Néhány jó ötlet, kellemesen olvasmányos részletek, de összességében mégis dőcögős próza, nem kellően átgondolt üzenetekkel. Talán szerencsésebb lett volna, ha ez még kiadatlan marad. Vagy ki tudja. Első könyve alapján könnyen elképzelhető, hogy Kakuk Móniból egy új Szepesi Mária születik (fejlődik ki), hogy az ő történetein keresztül látnak majd rá az olvasók az ezoterikus világgépre. Ez is egy lehetséges cél. Bár abban nem vagyok teljesen biztos, hogy egy ilyen irányultságú életmű tartós hatást gyakorolhatna a mindenkori kortárs irodalmi áramlatokra.

SZABÓ TIBOR

Beke Zsolt *Az irónia hurka* című tanulmánykötete a Nap Kiadó felvállaltan vegyes, forgács, potyadék, turkáló vagy csalamádé (válassza ki-ki meg maga a szükséges metaforát) alapkarakteréről elhíresült Kaleidoszkóp könyvek sorozatában jelent meg. A munka rendhagyóságát már az is kiemeli, hogy szakít a „nemes” tradícióval, és megkísérli egységben láttatni a közreadott szövegeket, azaz megkísérel párbeszédet létrehozni szövegei között, és ehhez az irónia tétjeinek latolgatását teszi meg alapul, pontosabban szólva azt a komplex kérdezéstechnikát, melynek lényege az irónia lelepleződéséből fakadó olvasati, értelmezési lehetőségek felvonultatása. Megszokhattuk már, hogy a kortárs irodalomtudományi beszédmód egyik ked-

Uroborosz, Libérc, public art

venc foglalatossága, hogy egy-egy bevett retorikai alapfogalmat átstrukturál, egyetemesebb jelentéssel ruház fel, úgymond finomítás címén végtelenít vagy akár önmaga ellenében végzetlen transzformációk folyamán (valóságos uroborosszá – lásd a Farnbauer-tanulmányt) teszi. Az irónia definiálhatatlansága is történeti létmódot kap, hiszen a Beke által használt fogalom inkább radikálisan szétartó, mintsem egyértelműsítő. Quintilianus még az allegória egyik fajtájaként ismertette, s a tudatlanságot mímelő kérdezgetés, az álszerénykedés, a kertelés önmaga ellenkező értelmébe való átfordulását értette rajta, ám ma már a szöveggenerálás praxisz jellegét háttérbe szorította a befogadás túlhangsúlyozása, s ez a fogalom is ontológiai dimenziót nyert, és itt nem csak a megidézett Foucault, Paul de Man-féle felfogások lenyűgöző intellektuális kalandjára gondolok, hanem a morális dimenziókat érintő Rorty liberális ironikus emberére is. Ez a játékba hozott, ám tovább nem fejlesztett termékeny sokféleség azonban nem pusztán a vizsgált szövegek felforgató olvasatára ad lehetőséget, de véleményem szerint olykor magát az értelmezői nyelvet is kijátssza önmaga ellen.

Beke Zsolt könyvének jelentős része a határok, az összeérő élek, az illeszkedő peremek viszonyrendszerét fűrkészi: György Norbert (illetve Norbert György) *Klára* című regényének nyelvi, műfaji és stílusi ambivalenciái jól mutatják, míg a egyedi szubjektumok összjátéka hozza létre a megismerés trópusaként is elgondolható irónia elbeszélői identitásait. Parti Nagy Lajos, Hizsnay Zoltán vagy Vida Gergely hasonló belső logikai szépségen alapuló prosopopeikus játéktárgyainak analízise szintén a ki nem mondott identitásválság ironikus kényszerűségét leplezi le. Az *én* itt is, ott is valóságos kényszerűbony, s

tettekben és nyelvi cselekvésekben mozgó entitások számára az autentikusság megőrzéséhez egyedül az irónia gesztusrendszere nyújthat segédelmet. A nyelv önműködő és öngerjesztő mechanizmusai épp az irónia sikerének köszönhetik a homogenizálódás veszélyének elkerülését akár egy-egy életművön (lásd pl. Tózsér Árpád *Finnegan halála* című kötetének újra-felhasználta vagy „önismétlő” szövegeiről szóló részt), akár egy-egy irányzaton, nyelvfelfogáson vagy létesztétikán belül. Beke elemzései rendszerint alaposan összegzik az adott szöveg recepciótörténetét, az íráskor premisszarendszere szinte mindig ezekből fakad, s az így kibomló öröndetes párbeszéd különös ritmust ad az értelmezést felkínáló szövegeknek.

A könyv másik központi tárgya az intermedialitás, a mutáció kérdésköre, mely ismét gyakorlati dimenziót kap. Az említett fogalmak tudományos töltete itt sem definitív, hanem – jobb szó híján mondva – inspiratív és kellőképpen tágítható.

A vizualitás problémája kerül itt előtérbe az avantgárd örökség klasszicizáló (van ilyen!) alkotásainak beható elemzésekor (lásd pl. Papp Tibor *Libérc* című alkotásának kiváló elemzését), illetve a továbbgondolt avantgárd performance karakterű és public art dimenzióit játékba hozva. Babits *Vakok a hídon* című alkotásai is a fenti szempontok miatt kerül Beke látószövegébe. Csak sajnálhatjuk, hogy a vizuális lehetőségek számbavétele mellé nem vállalkozott a szöveg zenei, metrikai vonatkozásainak feltárására, hiszen a bacchiosok és a palimbacchiosok játéka antik referenciái pontosan modellezik magának az iróniának a mechanizmusait is, a minduntalan az önmaga ellentétébe forduló ritmus és nyelvzene hangulatfestő ereje talán, meg merem kockáztatni, sokkal többet kínál a vizuális illúzió kínálta többletjelentések jelenleg láttatott, pazar erudícióval dokumentált kiaknázhatóságánál.

Különös figyelmet érdemelnek Beke Zsolt ezZámbó István, Szirtes János és feLugossy László, valamint Németh Ilona műveivel, illetve a *Vásznunk a női test* című performance-szal foglalkozó szövegei, melyek az avantgárd gesztusok elleni határozottan érezhető posztmodern ellenállással szállnak szembe, még hozzá úgy, hogy a szerző részint a maguk elméleti kontextusába ágyazva, másrészt a szerző a kortársibbnak vélt paradigmák bomlasztóiként, kikezdőiként mutatja be ezeket a job-bára multimediális (számomra olykor, megvallom, egész egyszerűen triviálisnak ható) produkciókat. Németh Ilona public artjának (aki egy szociológiai teszt kérdéseit függesztette ki nyilvánosan, s ezáltal az internetikus vagy az ún. multikulturális létezés alapkérdéseire irányította rá a közönség figyelmét kíméletlen, sokak, például a budapestiek számára egyenesen elviselhetetlen tárgyilagossággal) elemzése tovább gyarapította a könyv dimenzióit. Németh nem a műalkotásra bízta a sugalmazást, az üzenet közvetítését nem bízta a befogatói kreativitás felismerés-pillanataira, hanem egyenesen a kínos kérdést sze-

gezte közönségének, s ezt demonstrálta művészetként. A retorika belesimulása a szociokulturális térbe egyszersmind a művészet feloldódását is jelenti, s a retorika hordozója (a különféle nyelven teleirt táblák) teljesen antiesztétikus karakterű, azaz közben maga az alkotás mégis kívül marad önmagán, anyagi-ságát megőrzi a szituáltság kényszerében. A vizuális költészet avatott kutatójaként is ismert szerző („jel”-en lét című monográfiája ezt ékesen bizonyítja) sajátos érzékenysége a szociokulturális létezés aspektusait iránt amúgy is eklektikus (a strukturális kulcsfogalmaitól kezdődően a hermeneutikáig valamennyire találunk az elemzett helyhez adekvát módon illeszkedő példát) terminológiahazsnálatát és művészetszemléletét tovább színezi. A jel nem pusztán a nyelv és a retorika valósága, hanem a mindenkori léttérben zajló művészi kommunikáció eszköze is. Az artefaktum eredendő kommunikatív tulajdonsága, hogy túl akar nőni és jutni önnön anyagságán, s szinte minden egyes irodalmi alkotásról elmondható, hogy befogadása a művészetek köztes terében eredményesebb lehet a gyakorlattá vált homogenizáló következetességgel szemben. Ehhez azonban széles látókörű, nyitott gondolkodású, következetesen vaslogikájú interpretátorokra van szükség, mint ahogy esetünkben ez adott.

Az irónia hurka gondolkodó és gondolkodtató könyv, korántsem melléktermékek tára, a Petőcz András által egykor a jelben létezés méltóságának nevezett nyelvi-retorikai-vizuális szabadság öröndetes szószólója.

CSEHY ZOLTÁN

Beke Zsolt: *Az irónia hurka*. Nap Kiadó, Dunaszerdahely, 2007

Irodalomtörténet-írásunknak még mindig ingoványos terep az ötvenes évek feltárása. A kutatás gyakran lektüzdhetetlen akadályokba ütközik, amikor egy-egy szerző életművének monografikus feldolgozása során szembekerül a személyi kultusz idején írt „antológiadarabok”-kal, a „muszaj”-ból, vagy ami népi származás esetén gyakran előfordult, tájékozatlanság miatti lelkesedésből született szövegekkel, mely esetenként később dühöd és őszinte ellenkezésbe és megtagadásba fordult az életművön belül. A jó szándékú kutató ezeket elhallgatja, megkerüli az egész kérdéskört, nem foglalkozik a személyi kultusz időszakával, vagy, s ez a rosszabbik eset, foglalkozik vele, de a „saját” szerzőjének szerepét meg sem említi, vagy elbagatelizálja. Netán,

A feltárás öröme és szomorúsága

ez a „harmadik út”, felületes és sommás, semmitmondó mondatokkal lép túl az egészen. Epp ezért rendkívül üdvös, hogy az utóbbi időben egyre-másra jelennek meg a zömmel fiatal kutatók által jegyzett, kimondottan a korszakkal foglalkozó munkák. Ide tartozik az L. Simon László szerkesztette *Munkás, paraszt, értelmiség munkaverseny lázában ég* című kötet, vagy a Menyhért Anna és Kisantal Tamás szerkesztette *Művészet és hatalom. A Kádár-korszak művészete* című gyűjtemény mellett a jelen munka is, mely nem csak a megelőzőkre, de román párdarabjaira is hivatkozik sűrűn. A kötet tétje ráadásul többszörös, hiszen nem pusztán az osztályharc, de a formálódó-mélyülő nacionalista elnyomás miatt is „kisebbségi” magyar közösség szellemi mozgásterének alakulását figyeli a tágan értelmezett sztálini időszakban. Tágan, mert, a kutatómunka eredeti programjának megfelelően, a Gheorghie Gheorghiu-Dej nevével „fémjelzett” időszak (1948–1965) egészét vizsgálja, vagyis Sztálin halálán éppen jóval túllépve is. Ahogy Balázs Imre József előszavában arra kitér, nemcsak irodalommal foglalkoznak a tanulmányok, hanem a társadalomkép alakulása is tárgya valamelyest a vizsgá-lódásoknak, viszont mindenből csakis a magyar nemzetiségre vonatkozó tények érdeklík: vagyis, ahogy B. I. J. írja, a munka címe többet is, kevesebbet is ígér, mint amennyit a kötet nyújt.

Öt kutató hat tanulmányát bocsátja közre a gyűjtemény. Ezek a korszak lírai antológiáit, prózai termését, legfontosabb irodalmi lapjainak kritikai és teoretikai tájékozódását, valamint a nő- és a gyermek/ifjúság-képet tárgyalják. A kutatók között ismert irodalmár (Vallasek Júlia és Balázs Imre József) épp úgy van, mint a kutatás során még egyetemi hallgató (Sütő-Egeressy Zsuzsa, Gyulai Levente), vagy az azóta költőként kötetben is bemutatkozó Vári Csaba. Ennek megfelelően az íráskor színvonalra sem egységes, de a kutatómunka eredménye világosan kirajzolódik mindegyik írásban. Ami a szépirodalmi és a kritikai vizsgálódásokból talán legszembetűnőbb, hogy a kutatók tar-

tózkodnak a kommentároktól, látványosan igyekeznek távol tartani magukat az ítélethozataltól – tudván, hogy a korszak képe rendkívül összetett, s hogy folyóiratok és kötetek átolvasásával ugyan sokat meg lehet tudni, de mindent nem. Nem állítják, hogy az élet teljességét, a tettek motivációit biztosan és teljes körűen ismernék. Ez az alapállás különösen szimpatikus vonulata a fiatal kutatók munkájának.

Már Balázs Imre József első, *A hatalmi beszéd az erdélyi magyar irodalomban a második világháború után* című írásában szóba kerül a korszak kultúrpolitikájának azon törekvése, hogy felszámolja az irodalmi „osztálykülönbségeket” a munkásírók-költők antológiái, vagy ahogyan arra majd a későbbi tanulmányok rámutatnak, beleszólásuk a kritika-rovatokba a „profí” irodalmárok mint jellegzetes reakciós-egyedek kioktatását is célozza, másrészt a „proletkultus” jellegű íráskor jelenlétét erősíti. A példa persze azt is mutatja, hogy idővel az értékvizonyok helyreálltak, hiszen az antológiák szerzői közül, akik megmaradtak, nem azokkal a darabokkal maradtak meg. De például a *Proletárköltők versei* című 1945-ös gyűjteményből, ahogy B. I. J. megjegyzi, csak a szerkesztőt s (a kötetben versekkel szereplő) feleségét ismeri a RoMIL is. A szerző számot vet a kötetek dichotomikus szerkesztésmódjával, amelyben az ellenségkép megkonstruálása, a tervekultusz, a személyi kultusz megnyilvánulási formái erősebben, míg a személyesség vagy a humor formái nyilván gyengébben, vagy egyenesen sehogy sem kaphatnak teret – így például Bajor Andor *Kerek perecét* 1955-ben a „szellemi felszabadulás ujjongásával” fogadták a kortársak (52). Másféle megközelítésből tekint Balázs Imre József a korszak rövidprózájára. Ez esetben már nem antológiadarabokkal, hanem szuverén életművek autonóm darabjaival foglalkozik. Szabó Gyula, Sütő András, Pusztai János vagy Szilágyi István vizsgált novellásköteteiben a munkás-szereplők társa-

A sztálinizmus irodalma Romániában. Tanulmányok. Szerkesztette Balázs Imre József, Korunk – Kompp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2007

dalmi viszonyai, környezetábrázolása, világszemlélete érdeklík a kutatót. Felveti mintegy hipotézisként, hogy az erdélyi magyar irodalom az 1948 és 1953 közötti időszakban integrálódik leg-egyértelműbben a romániai kultúrába, merthogy a későbbiekben a nyilvánosság, a kollektív helyzetek felől az individuum erősödő jelenléte és artikulálása felé is eltolódhat a próza, így megindul annak részleges felszabadulása – mint ahogy a tárgyalt kötetekben is kitapintható ez az iv Szabó Gyulától Szilágyi István felé közeledve.

Ahogy B. I. J. két írása párdarab, párdarab a többi is. Mert míg Gyulai Levente az *Utunk* kritikai gondolkodását vizsgálta, Vári Csaba az *Irodalmi Almanach* vonatkozó rovatát vette nagytó alá. Gondolkodását, írom, pedig pontosabb lehetne talán a lehetőségét szó. Hiszen egy olyan, többféleképpen terhelt ideológia korszakáról van szó, amikor a kritika gyakran a mű immamens értékartományától eltérő dimenziókat kér számon a szövegektől. Gyulai Levente fejezetémben is emeli, hogy a kritikai gyakorlat (legalábbis annak egy része) az ideológia szolgáltatában állott volna – Vári Csaba tanulmányának pedig főcímében szerepel, hogy *az irodalomkritika, mint hatalmi médium* [...] tétéleződik a korszakban. Kommunizmus-építés, termelési mutatók, és természetesen a román–magyar közeledés a sulykolt és elvárt tematika a vizsgált kritikarovatokban. Mindkét lap esetében gyakoriak a politikai-propaganda közlemények, gyakran terjedelmesebben, mint az irodalmiak. S ahogy Vári Csaba megjegyzi, a „Szojvetunion által működtetett hatalmi konstalláció és kultúrmodell politikai elveihez kapcsolódott” a kritikaeszmény.

Sütő-Egeressy Zsuzsa és Vallasek Júlia tanulmányaikban arra tesznek kísérletet, hogy feltárják a korszak nőknék, illetve gyermekeknek, fiataloknak szóló lapjaiban a közvetített értékszemléletek, magatartásminták és ideológiák változásait-változatait. A nőkép plasztikus alakulása a házimunkából való kitöréstől, a traktoros- és bányászlányokon át vezet el a sport, a tanulás, az értelmiségi szakmák preferálásáig a *Dolgozó Nő* hasábjain, míg a *Pionír* és a *Napsugár* logokratikus jellege folytán, a jelszavak beteges, állandó ismételtetésével vélte kifejteni hatását – és merítette ki olvasóját. Mind Sütő-Egeressy Zsuzsa, mind Vallasek Júlia az ötvenes évek közepére teszi a dogmatikus képiség fellazulását, a radikális változást – ahogyan az a többi tanulmány konklúziójából is kiolvasható.

A kötet írásai a hasonló kutatások buktató rákfenéjét, az, úgymond, „listázást” teljes mértékben elkerülik. Szinte másodlagos, hogy a kritikákat, antológiadarabokat kik jegyzik, és miért, vagy hogy később mit nyilatkoztak akkor szerepükről. Mert a kutatókat a jelenség érdekelte: nem a magyarázat, hanem a sztálinizmus korszakának komplex társadalomfikciója, utópiája. Mely, tudjuk jól, szomorú és sötét disztópiába fordult. A kötet alapos, mélyreható bemutatását adja a korszak kultúrája egy jelentős szeletének, mely a nem erdélyi, de legfőképpen, természetesen, a magyarországi olvasó számára tartalmazza a legtöbb újdonasgot. A kötettel a munka egy része kész van, más része viszont éppen ezzel kezdődik.

ANTAL BALÁZS

Lázár Ervin már életében klasszikussá vált, történetei nemedékek számára nyújtanak vigaszt és menedéket a valóság nehézségei ellen. Életművét azonban eddig átfogó koncepció nélkül, két irányból, a felnőtt- és gyermekirodalom távcsövén keresztül vizsgálták. Pompor Zoltán, aki a Károli Gáspár Református Egyetemen gyermekirodalmat is oktat, arra vállalkozott, hogy hidat képezzen a két szemléletmód között, egységes, értékorientált olvasatát nyújtva Lázár Ervin prózaművészetének. Könyvében egyforma súlyal szerepel kisregény és elbeszélés, hangjáték és mese, s a szövegekre jellemző játékoság szabályszerűségeinek sokoldalú feltárása során iroda-

lomtudósi alaposággal és pedagógusi közérthetőséggel vezet végig a lázári univerzumon.

Varázslatos társasjátékra invitál a szerző, hiszen a Lázár-prózát „olvasva mi is részesei lehetünk a közös játéknak, megtapasztalhatjuk a szeretet különböző arcait”. A könyv bemutatóján Fenyő D. György, a Magyarantárok Egyesületének alelnöke hangsúlyozta, hogy a kötet szerencsére nem ragaszkodik görcsösen az előszóban programszerűen kifejtett szerzetmódokat kibontásához, a szeretet hét fejének, hét fokozatának felvillantása inkább a cím játékos magyarázatoként fogható fel. A lázári szeretetmorál értelmezése valóban központi témája a kötetnek, ám ugyanilyen hangsúlyos pozícióban szerepelnek az elbeszélés-technikai sajátosságok, az emlékezés folyamatának írói megvalósítása, a gyermekkorhoz, a gyermeki gondolkodáshoz és nyelvhasználathoz fűződő viszony, illetve ezek módosulásai, kölcsönhatásai Lázár Ervin munkásságában. Fenyő felhívta a figyelmet a lázári „pávárbevezetvé” meghall(gat)ásának fontosságára is, hiszen e titkos nyelv elsajátítása nélkül nem tudunk eljutni a szövegek lényegéhez. A játéksabályok ismertetése közben a szerző maga is belemelegedik Lázár nyelvi, gondolati játékaiba, és az ahhoz elengedhetetlen kellő komolysággal viszonyul témájához a felnőtt-gyermek-dialógusok bolondozásaitól kezdve a kínai dobozhoz hasonlítható narratológiai trükkök, „kibontásán” és vizuális ábrázolásán keresztül Berzsián jobbladának műelemzéséig.

A kötetbemutató szövege továbbá a pedagógus és a gyermekirodalom-kutató konfliktusáról, amelyet Pompor Zoltánnak a lehető legerősebben sikerül feloldania: a tudományos szakszerűség különösen a meseszövegek kapcsán azért jelentős, hiszen máig hatóan a pedagógia eszköztárával, az oktatásban való alkalmazhatóság felől szokás közelíteni a gyermekirodalmi szövegekhez, ezzel szemben a szerző egybetartozó irodalmi korpuszként vizsgálja a teljes életművet. Másrészt az egész könyvet átlengi a tanári habitus, a szó legnemesebb értelmében:

nam pusztán analizálni, tanítani is akar, útmutatást kíván nyújtani a szövegek lehetséges megközelítésmódjaihoz. Jól felépített, könnyen befogadható, egyre bővülő értelmezési szinteken keresztül halad végig először a „szépirói”, utána a meseszövegek egyes álmásain. Ahogy a bemutatott életmű kitérjed, úgy gazdagodik az elemzés is egymásra épülő, új szempontok bevonásával.

Látszólagos ellentmondás az életművet végig egységes egészként tételezve két nagy részre különválasztani, ám ez egyfelől megkönnyíti az eligazodást az egyes korszakok és stílus-határok között, másfelől folyamatos előre- és visszautalások hálózatából áll össze az elemzés szövege. Pompor kerül ki a populáris fogásokat, az életrajz csak a legszükségesebb motívumok magyarázatok villan elő a szövegek mögött, illetve a kötet végén egy rövid életrajz segít abban, hogy a kettős mérce szerint végigkövetett kronológia után összeálljon a kép. A 2007-ben megjelent Lázár-Napló kimaradt az elemzésből, de nem is illt volna a szövegközpontú olvasatba.

A logikusan strukturált, rövid alfejezetek címei ötletességről árulkodnak, nem hívalkodóak, de nem is szárazak. A fejezetvégekről nem hiányozhat az eddigi tapasztalatok átismétlése, összefoglalása, illetve a következő témába való átvezetés sem. Az elemzések stílusának komolyságát a szokásosnál több idézet oldja, amelyek akár többször is visszatérnek más-más kontextusban, a rövid tartalomismertetésekkel pedig a szerző gondolatmenete követhetővé válik azok számára is, akik egyes írásokat nem ismernek. A kötet szellemiségéhez idomul a borító meszeszerűsége, és a minden tekintetben igényes kiadvány ismeretterjesztő jellegét fokozza az egyes Lázár Ervin-kötetek címlapjának az elemzésből kiragadott, rövid jellemzésekkel ellátott szerepeltetése. Nagy kár, hogy a Lázár-lexikonként is fogatható könyv nem keményfedele kiadásban jelent meg, hiszen a rendszeres használatlól könnyen a „szamárfülező manó” áldozatául eshet.

Pompor a bevezetőben összefoglalja és értékeli a szakirodalom eddigi eredményeit, illetve saját elméleti pozícióit is rögzíti (narratológiai sajátosságok, a történetek morális dimenziója, a mesélés művészet, a lázári világmagyarázat értelmezése, a népmesei, pusztai és keresztény szerzetfelfogás kölcsönhatásai), majd a prózai hagyomány újításával foglalkozó részben az első elbeszélések realista stílusától jut el a *Csillagmajorban* tükélyre fejlesztett mágikus realista látásmódig. Külön fejezetet szentel az Illés Ézsaiás-történetek prófétai értelmezésére, a hangjátékok multimedialis stratégiáira, a *Fehér tigris* szimbolikájára, illetve főhősének álprófétai státuszára, a *Tivudsz ivigy?*-ben kikristályosodó felnőtt-gyermek párbeszédgyökereire, vagy a *Csillagmajor* mítikus, kultikus mivoltára. Emellett alapvető problémakörnek bizonyul az emlékezés nyelvének kialakítása, illetve a mágikus realizmussal párhuzamosan a gyermeki, mesei világba történő átjárás, majd átlépés aktuusa.

A mesemondói hagyomány (újra)értelmezésekor a szerző korszakolja a lázári mesekincset, amely első közelítésben túlzottan általánosító jellegűnek, sőt, ellentmondásosnak bizonyul. Az első korszakba sorolt *A kisfiú meg az oroszánokat* és *A hétfelű tündért* például a népmesei hagyomány hangsúlyos meg-

léte és a puritánabb nyelvhasználat jellemzi Pompor szerint, ám az előbbi sokkal kevésbé népmesei, mint számos, a második és harmadik korszakba tartozó mese, míg az utóbbi nyelvzset néhol felülmúlja mind szójátékokban, mind ötletességben a későbbi életmű jelentős részét. A korszakhatárokat egyébként nem kezeli szigorúan, inkább tendenciákat igyekszik elkülöníteni, s az egyes kötetek elemzésekor a lázári szerzetfilozófiában kimutatott változások rendkívül konzekvensen és meggyőzően jelennek meg.

A szerző (szerencsére) némileg megszegi ígértétét, hiszen az alcímében Lázár Ervin elbeszélő művészetének bemutatására vállalkozik, ám a mesékben megjelenő lírai betétek kapcsán is számos érvényes megállapításra jut. A versek „céljaként” a játékoság mellett intenciójukat jelöli meg: „Lázár Ervin számára a költészet az ember legbensőbb lényegéből fakadó varázslat, mely nem feltétlenül a szavakon múlik, sokkal inkább a szándékon.”

A kötet befejező fejezete bravúros összefoglaló az író világnézetéről, amelyben együtt kavargó a legkülönbözőbb korszakok motívumainak szintézise. A könyv egyik mottóját is újra olvashatjuk, amely a Vérengző Alfréd ellen menekülő embereken keresztül bemutatott értékmentés allegóriájának tekinthető.

Pompor Zoltán is értékmentésre, egyik legnagyobb meseírónk szellemi hagyományának ápolására vállalkozott magas szakmai színvonalon. A célközönséget ennek ellenére nem szűkíteném a témával tudományos szinten foglalkozók körére, hiszen a szerzőnek pedagógiai jártassága révén sikerül fejtegetéseit közérthető és élvezetes stílusban tálnia. Tehát mind az irodalomkritikusoknak, mind a mesekutatóknak, de elsősorban a Lázár Ervint szerető közönségnek lehet hasznos, sőt pótolhatatlan olvasmány.

DAVID ADÁM

Pompor Zoltán: *A hétfelű szeretet. Lázár Ervin elbeszélő művészetéről.* Kiss József Könyvkiadó, Bp., 2008

Árpási Zoltán, az ismert újságíró (korábban a Békés Megyei Hírlap, jelenleg a Somogyi Hírlap főszerkesztője), aki évtizedeken keresztül jó viszonyban volt a kiváló gyulai költővel, Simonyi Imrével (1920–1994), húsz év után elővette a fiókból, s témánként összerakosgatta, gondosan megszerkesztette a költővel 1987-ben, többszöri nekirugaszkodás után készített terjedelmes interjúját, *Költő, az innenső parton* címmel.

A Simonyi körüli nagy csendet az *Eső* neki szentelt 2000. őszi száma (III. évf., 3. sz.) törte meg, s 2003-ban megjelent a költőről és munkásságáról az első kismonográfia is (Csibra István: *Simonyi Imre pályaképe*). Aztán megszaporodtak a vele foglalkozó művek, tanulmányok: 2005-ben Békés Ferenc szer-

kesztésében *Rajongás vagy szereptévesztés* címmel kötet jelent meg Simonyi és Márai kapcsolatáról, pillanatnyilag fellelhető teljes levelezésükkel együtt. Majd részletes tanulmányt közölt az *ES* Bod Péter és Bod Tamás tollából a költő több évtizedes állambiztonsági megfigyeléséről és besúgóiról (*Élet és Irodalom*, 2008. január 18.); és a sort még folytathatnánk. A legfontosabb azonban az, hogy 2006-ban Krasznahorkai Géza válogatásában és szerkesztésében, Alföldy Jenő utószavával új válogatott kötet látott napvilágot Simonyitól *Szemközt s háttal* címmel.

Ma sem mondhatjuk persze, hogy teljességében ismerjük Simonyi extravagáns életét, sajátos világszemléletét és érdekes-értékes költészetét. Eppen ezért örülnünk kell minden egyes újabb dokumentumnak, hiteles adaléknak, vagy akár adomának, legendának – miként e húszéves lappangás után közzétett interjújának és egyéb írásoknak is –, hogy közelebb férközzünk Simonyi Imre markáns személyiségéhez és életművéhez. Egyetérthetünk a szerzővel, hogy ezek a költő szeszélyei miatt végül is nagyrészt torzóban maradt beszélgetések árnyalhatják és kiélessíthetik, gazdagíthatják az eddig ismert Simonyi-portrét.

A költő szokásos csapongó fejtegetései ellenére most is Márai Sándor kerül a középpontba, s összefoglalóan nyilatkozik róla, hiszen már levelezésük is a vége felé jár. Erős túlzásokra, végtelen megfogalmazásokra hajlamos stílusa miatt kapcsolatuk makacs kérdőjeleit persze ezúttal sem sikerül feloldani; például megismerkedésüket, találkozásait, viszonyukat, Márai véleményét a költészetéről stb. egyes időszakokban legalább három-négyféleképpen adja elő. Viszont a végkifejlethez közeledve talán itt a legkritikusabb a szerzetre tisztelt Mesterrel szemben. De még keményebben nyilatkozik Németh Lászlóról, jöllehet a Máraival való szűk két évtizedes levelezésük megkezdése, 1971 előtt Németh László volt számára a középpont, s Márai halála után ismét ő került vissza a pedesztálra.

Csavaros észjárása ellenére meggyőzően árnyalja ezt a képet a költőnek az őt magyarságtudatra okító Szabó Dezső üdvös határsáról szóló fejtegetése. Ez már csak azért is pikáns dolog, mert szerinte Márai írástudatlan hözöngőnek tartotta és megvetette Szabó Dezsőt, aki viszont nyafka nagypolgárnak tekintette Márait. A fiatalokrában szorgalmasan Szabó Dezsőt olvasó Simonyi felismerte, hogy az író „kórosan magyar fajvédő”, de azt is látta, hogy – ugyancsak faji alapon – utálja, gyűlöli a náciakat, s erősen kötődik a magyar parasztsághoz. Ezért vitatja Simonyi azt a vádat, hogy Szabó Dezső a „világtörténelem első fasisztája” volt. Hangsúlyozza, hogy az író lassan kigyógyult az antiszemitizmusából, és a „hitleraj” idején elítélte a zsidókkal szembeni gaztetteket. Simonyi szerint Szabó Dezső, ez a „szent örült” éppen a korabeli nenedékek magyarságtudatának élesztgetésével mentett meg sokakat, s köztük őt magát is, attól, hogy náciává, nyilassá váljon, az író ugyanis nagy hatású publicisztikájával „egyszemélyes antinácizmus” volt akkoriban. És, mint tudjuk, egy másféle indíttatású antifasisztaként Simonyi Imre szépen felnövekedett melléje.

Aztán Gyula és a költő hűséges „gyulaisága” kerül terítékre a kötetben, s gazdagodik újabb apró részletekkel. Amennyire Simonyi örök visszatérőként hűséges volt a városhoz, a város éppoly makacsul ellenállt, idegennek tekintette, kirekesztette, megbelegezte a hat éves kora óta ott élő, s közben újságíróvá-költővé váló Simonyi Imrét. A város „illetékesei” évtizedekig ott tettek neki keresztbe, ahol csak tudtak, valójában tartottak tőle, zavarta őket a jelenléte, és sokkal dogmatikusabban viszonyultak hozzá, mint akár a fővárosi „illetékesei”. A legbeszédesebb példa erre, hogy a gyulaiak az MSZMP központi napilapját, a *Népszabadságot*

is följelentették a Pártközpontban, hogy rendszeresen közli egy ilyen nacionalista, reakciós költő verseit. Közben pedig szorgalmasan dolgoztak a besúgók, és Simonyit be-becitálták a rendőrségre, s meg-meglátogatták szerény kis hajlékát a kopók, hekusok.

Külön fejezetet kap a kötetben 1956 népfelkelése, amely persze a szocializmusnak nevezett rendszer csődjéből ágazik ki, s oda kanyarodik vissza. Simonyi – Bibó Istvánra és Németh Lászlóra hivatkozva – kikéri magának a forradalmárok „csőcseléknek” minősítését, mondván, hogy a forradalmat a magyar nép csinálta, és nem a csőcselék. 1987-ben megjósolja, hogy a „becsületlen dunántúli parasz” Nagy Imrét, aki ugyanakkor az utolsó leheletéig kommunista volt, egyszer majd még rehabilitálják. Továbbá megjegyzi azt is, hogy Gorbacsov a szabadságjogok korlátainak felemás lebontásával vagy „óriási szemfényvesztést” csinál, vagy beletörhet a bicskája. Mintha már akkor a mai politikai közbeszéd darázsféskéibe nyúlt volna bele!

Az Írószövetség 1986. novemberi közgyűlésén történekekkel kapcsolatban a hatalom képviselőiről, illetve a hatalommal szembe fordulókról, valamint a hozzá lecsatlakozókról, a meghunyászkodókról mondja el Simonyi keresetlen véleményét. Kérlelhetetlen azokkal szemben, akik megtagadják 1956-os múltjukat, s most egy követ fújnak azokkal, akik a düledező „szocialista rendszert” próbálják megmenteni. A legérdekesebb talán az, hogy az ötvenes évek modorában kioktató pártbürokratikához képest még mindig Aczél Györgyöt tartja legelfogadhatóbbnak, mert ő „képes volt megkülönböztetni a jó íróat a rossz írótól”, s ellavírozgatott a szovjet ortodoxoknak a gorbacsovi reformokat is elfojtó kulturális-ideológiai nyomásával szemben. Mindenesetre furcsa ilyesmiket hallani Simonyi szájából: „Sose hittem volna, hogy valaha is Aczél oldaláról fogom nézni a világot.” „Nem nagyon szerettem Aczél, de azért ő volt valaki.”

Tanulságos olvasmány ma is, az először az *Eső* Simonyi-számában már megjelent beszélgetés arról, hogyan szembesült a költő 1992 nyarán egykori ügyészével. Érdekes egy 1992-es riport botrányos története is, amellyel kapcsolatban még az Írószövetség is megszólalt a költő védelmében. Simonyi persze csak jó heccnek tekintette az egészet, s úgy ráncba szedte a vele újjat húzó szereplőket, hogy végül egyenként bocsánatot kértek tőle. Itt olvashatjuk a legdurvább túlzásokat és elírásokat is (például, hogy Simonyi már negyven éve levelez Máraival), melyekről nem tudható, hogy a költőtől vagy az illető újságíróktól származnak-e.

Aztán a már ismert vallomás a fociról, a megyében felejthetetlen Pásztor Józseftről, majd a Reinhardt cukrászda sorsáról, egy elveszett Simonyi-kéziratról és... meglepően szó sem esik a költő kis lelki támaszáról, Heurékáról, igaz, kapcsolatuk ekkor már a vége felé tart!

Árpási Zoltán példás munkát végzett a szerzteágó dokumentumok kötetbe rendezésével, szerkesztésével, jegyzetelésével és közreadásával, de... mi lehet még a fiókokban?

CSIBRA ISTVÁN

Árpási Zoltán: *Költő az innenső parton.* Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2008

A Gyulai Várszínház idén már negyedik alkalommal adott otthont a Shakespeare Fesztiválnak. A 2008. június 30. és július 12. között lebonyolított rendezvénysorozat most sem csupán különböző teátrumoknak biztosított fellépési lehetőséget. Az összművészeti jegyében kiállítás (*Shakespeare a plakátokon*), filmvetítés (operák és színházi bemutatók felvételei, művész- és dokumentumfilmek), koncert (a Simply English együttes *Shakespeare dalokkal* érkezett a fürdővárosba), gasztronómia (két étteremben is fogyaszthattunk Shakespeare korabeli ételeket) és szakmai konferencia (a shakespeare-i térről érkeztek díszlettervezők és elméleti szakemberek) is szerepelt a programban. Persze a habot a tortán maguk az előadások jelentették, melyek – a kiegészítő rendezvényekhez hasonlóan – szintén többféle közönségrétegnek szóltak. Volt itt „bábel-előadás gyermekeknek és felnőtteknek”, balett (a zágrábi Ballet Troupe Croatia lépett fel a *Hamlettel*), no-színház, komédia és tragédia, a játékosságot előnyben részesítő, valamint a színháziasságra hangsúlyt fektető, elitista, illetve a szélesebb közönségrétegnek szóló, fiatalosabb produkció egyaránt. Vendégszerepelt a londoni Globe a Romeo és Júliával, valamint a Krétakör a lecsupasított, szerepösszevonásokra, -váltásokra építő *Hamletjével* (ez utóbbiról Varga Anikó írt az Irodalmi Jelen 2007/10-es számában), cikkemben azonban a terjedelmi korlátok miatt most csupán a főprogram néhány előadásáról írok részletesebben.

A Craiovai Marin Sorescu Nemzeti Színház – mely 2005-ben már szerepelt itt a *Vízkereszttel* – a *Szeget szeggel*-c. produkcióját hozta el Gyulára. Silviu Purcărete (sokadik Shakespeare-) rendezése nem fukarkodik a hatásos elemekben. Már a nyitókép is vízióterű: miközben egy sztalon vad közösülés zajlik, arrébb férfiak és nők mosakodnak, de mintha valamilyen szexuális úton terjedő betegség áldozataivá váltak volna, olyannyira a nemi szervükre koncentrálnak. Nem ez az egyetlen atmoszférikus, apokaliptikus kép: az emlékeinkben ugyanígy megőrzük az elgyötört udvartartás tablóját, az imádságaikkal az ég felé törő, létra tetején álló [!] apácákat angyali duruzsolásukkal, és a kínzásokat is. Az erős vizualitást segíti elő a füst alkalmazása, a szereplők maszkirozása, akárcsak a díszlet. A tér első ránézésre roppant egyszerű, hiszen mindösszesen néhány vízszintes falból áll, ezeket azonban előre-hátra, jobbra-balra mozgatják, így szűkítve vagy tágítva a játék helyszínét. Zaklatott hangulatot teremt a visszatérő zene, pontosabban a leginkább vonatkoztatógára asszociáltató monoton zörejek együttese, mely a szereplők lelkiállapotának metaforájaként is értelmezhető. Purcărete majdhogynem tragédiát rendezett a vígjátéki színekkel ékeskedő színműből. Egy velejég romlott, sötét világot állít elénk, s csupán néha-néha enged a szabadjára a játékosságot: Lucio olykor egy zenélő távirányítóval vezérli a többieket, de a szerepjátszást hangsúlyozza az a gesztus is, amikor a terhes Júliát alakító színésznő az egyik jelenete után, dolga végeztével kivieszi a tömést ruhája alól. De a *Szeget szeggel*, hangsúlyozom, alapvetően tragikus színeket nyer a craioviaiaknál. A humor, az ironia mellékszereplők csupán, hiányukban az erős képek (például a megkínzott Lucio, akinek testét a fejétől a hasáig vér borítja) kissé hatásvadásznak bizonyulnak. Az interpretáció legkegyetlenebb pontja a zárlat. Korábban is sokan elgondolkodtak már azon a kérdésen, hogyan lehetséges, hogy az apácai esküre készülő Izabellának a nővéri fogadalomnál többet ér a herceg nászánya. Purcărete kiábrándultnak tűnő rendezésében úgy oldja meg ezt a problémát, hogy a herceg, miután nagyjából igazságot szolgáltatva rendet tett birodalmában, erőszakkal veszi el az ifjú hölgyet, mert az máskülönben nem menne hozzá. Ennél negatívabb nem is lehetne a végkifejlet. Nem elég, hogy Angelo ugyanazt a bűnt követi el, mint Claudio, csak aljasabb módon, itt a herceg is elköveti azt a tettet, és ha lehet, még aljasabb

A IV. Shakespeare Fesztiválról

módon, amelyért Angelót megleckéztette. Mindenki csalódunk, a craioviaiak víziója sötét és reménytelen.

A Szabadkai Népszínház Magyar Társulata a *Vízkereszttel* hozta el a fürdővárosba. A vajdasági fiatal előadással jelentkeztek, amelyhez kiválóan passzolt Nádasdy Ádám a klasszikust leporoló fordítása. Bár a két produkció egészen más szemléletmódról árulkodik, Purcărete és Telihay Péter rendezésének is a magával ragadó hangulat a legfőbb erénye. Telihay érezhetően szabadjára engedte színészeit, hagyta komédiázni őket. A játsszók a népszínművek, a vásári komédiák eszközeit felidézve, olykor szándékoltan vaskos poénokat bevetve szórakoztatják a közönséget. Szélsőségekig eltúlzott jellemeket mutatnak be, szélsőségekig eltúlzott szituációkban. Már Shakespeare is ezt teszi, a szabadkaiak pedig felfrissítik, maiá formálják alakjait. Nem kétséges, hogy a szélesebb publikumnak szól ez az előadás, mely mindvégig borotvaélen táncol: akaratlanul is azt keresgéli, meddig lehet elmenni a komédiázásban és a túlzásokban úgy, hogy az színészilag érvényesen, és azért a kínos ripacskodást elkerülve szólaljon meg. Túlnyomórészt jól szórakozunk, a frappáns helyzeteknek, megoldásoknak hála. Látszik, hogy pontos szövegelemzés előzte meg a bemutatót. De azért néha olcsó eszközöket is bevettnek a játsszók. Különösen olyankor feltűnő ez, amikor egy-egy elem ismétlődik a repertoárból: elég Malvolio szögletes mozgására, vagy Vitéz Fonyadi Abris készakarva idélen táncmozgására gondolnunk. A kisebb problémák ellenére azonban elégedetten távozhatunk a *Vízkeresztről*, melynek minden egyes pillanatán látszik a befektetett energia. A színészek a nézőkkel is incselkednek, néhol őket is bevonják a bemutatóba. Igyekeznék minél inkább élővé tenni az estét. Ezt segítik elő azok a többnyire Metallica-, U2-, Kispál-dalok is, amelyek a szövegbe fűztek, s ők maguk énekelnek el saját zenei kíséret mellett, valamely szituációra aktualizáltak. Ezekből a betétekből, ha úgy tetszik, a szabadkaiak szerelemről és életről alkotott felfogását is megismerhetjük, ezáltal igazán bensőséges, vallomásossá válik *Vízkereszti*jük. Telihay rendezése még annyiban nyújt újat, meglepőt, hogy a fő hangsúlyt nem az udvarbeliek vaskos komédiázására, de még csak nem is a herceg, a grófnő szerelmére helyezi. Bár mind a kettőnek tág teret szentel, szinte észrevétlenül kúszik elő ezek mögül a részeges, ámde szerethető Vitéz Bőfőgyh Tóbi, és a kifelé cserfesnek tűnő, valójában szemérmes Mária vonzalmának házassággal végződő története – ez a plusz szál a szabadkaiak vígjátékának valódi újítása.

A Meno Fortas harmadjára vendégszerepelt a Shakespeare Fesztiválon. 2006-ban a *Hamletet*, tavaly az *Othellót*, idén a *Macbethet* hozták el Gyulára. Nekrosius több szereplőt is elhagy az utóbbi darabban. Csupán a boszorkák, Macbeth és a Lady, Banquo és Duncan, illetve a katonák szerepelnek nála, a többiek a szöveg alapján kell elképzelnünk. A vilniusiak előadásában a címszereplő egy álmatlanságban szenvedő férfi, akinek életét immáron végérvényesen a vészbannyák irányítják. Ők a tulajdonképpeni főszereplők, szinte minden egyes jelenetben fent vannak a színpadon. A háttérben sutyorognak, kommentálják az eseményeket, és gyakran bele is avatkoznak, maguk irányítják azokat. Incselkedve játszanak Macbethtel és a többiekkel. A véreskezű uralkodó az ő akaratuk foglya. Olyannyira ők irányítanak, hogy a végén nem is Macduff végez Macbethtel, hanem az egyik boszorka fejezi le őt, egy hatásos jelenet betetőzésékként, fejszével. Hatásos, (számomra néhol túlzottan is) teatrális (olykor majdhogynem patetikus) jelenetekben egyébként sem szűkülökdi az előadás. Filmszerűen kimerevített képek, a történeteket lírai színekkel ellátó zenék, továbbá újra és újra felbukkanó szimbólumok váltják, illetve egészítik ki egymást ebben az elsősorban az érzelmekre, érzékekre ható Macbethben, mely rendezői színház a javából: Nekrosius korlátokat nem ismerő képzeletének terméke. Ha a szabadkaiakról azt mondtam, hogy *Vízkereszti*jük az igényes komédiázás határait feszegeti (és lépi néha túl), a litvánok újabb Shakespeare-feldolgozása úgy is felfogható, mint egy nagyszabású sikeres kísérlet: hogyan lehetséges az emóciókra, a gondolkodáson, racionálisan túli területekre úgy hatni, érzéki módon, hogy a fogalmazásmód ne váljon giccsessé, patetikusá, hatásvadásszá?

A japán Niigata városából érkező Ryutopia előadása a no-színház hagyományait eleveníti fel. *Téli reggék*ük szimbolikus kellékek között játszódik. A tér négy sarkában meghúzódó, alig-

alig mozduló, fehér ruhás alakok az időt, az évszakokat jelzik, a földre helyezett tizenkét, gyertyafénnyel megvilágított búra a hónapokat. A háttérben – amíg szól a mese – hull a hó. A színpadon minimális díszlet, zenei betéteket is csak elvétve hallunk. Kevés mozgást láthatunk, a szituációk – szántsándékkal – statikusak, kimerevítettek, a helyzetek színezése helyett a jellemek kibontására törekszik a társulat. Európai szemmel nézve az is furcsa, de a távol-keletiek gondolkodásmódját figyelembe véve érthető, hogy a rendező nem kívánja markánsan saját interpretációját nyújtani a darabnak, amely – az interpretáció – így kevés izgalmat rejt magában. A szövegcentrikus előadásban alig egy-két szituáció van, amely nem követi szorosan Shakespeare-t: ezek egyike az a kiváló ötlet, amikor a halott Antigonus a lepel alatt átváltozik az Öreg Pásztorrá. Yoshihiro Kurita értelmezésében Hermione és Polixenes viszonya valóban kétértelmű: túllontúl közel engedik a másikat magukhoz, és túllontúl sokáig fogják egymás kezét ahhoz, hogy Hermione férje, Leontes ne kezdjen el gyanakodni. De a Ryutopia előadásában nem a rendezői darabértelmezés, hanem a színészi játék az érdekesebb. A szereplők nagy beleélő képességgel, intenzíven, a szerepekkel jelentős mértékben azonosulva hozzák figuráikat, s az ábrázolni kívánt érzelmeiknek megfelelően kiválóan változtatják hangjukat.

A Shakespeare Fesztiválon a vendéglőadások mellett minden évben bemutatnak egy saját produkciót is. Idén a Gyulai Várszínház a Kolozsvári Allami Magyar Színházzal karöltve hozta létre a házi premiert, a *III. Richárdot*. A kolozsváriak le sem tagadhatnák, hogy sokat merítettek a román színházi iskolából: királydrámájuk érzelmes, atmoszférikus, erősen látomásos képekben gazdag; könnyen hasonlíthatjuk ezekben a tulajdonságaiban Purcărete és a craioviaiak vendégjátékához. Van azonban egy nagy különbség a két rendező gondolkodásmódjában. Purcărete a sok-sok komikus elemből építkező *Szeget szeggel*-t tragikusra festi, teljességgel sötétnek mutatva a világot. Erre Tompa Gábornak még nagyobb lehetősége lenne, hiszen a *III. Richárdnál* szinte egyetlen dráma sem mélyed el jobban a gonoszág bugyraiban. Ő azonban nem elégszik meg a tragikus színekkel, próbál játékos, ironikus pillanatokat is becsempészni az előadásba. Értelmezésében nem csupán a címszereplő lelkivilága zavaros, hanem a többi szereplőé is. Cinikusok gyülekezését látjuk, mindenkinek megvan a saját problémája, halottja, ami vagy aki miatt résztlen a másikkal szemben. A bűn nem Glosterrel kezdődik, mindenkinek megvan a saját problémája, halottja, ami vagy aki miatt résztlen a másikkal szemben. A bűn nem Glosterrel kezdődik, mindenkinek megvan a saját problémája, halottja, ami vagy aki miatt résztlen a másikkal szemben. A bűn nem Glosterrel kezdődik, mindenkinek megvan a saját problémája, halottja, ami vagy aki miatt résztlen a másikkal szemben.

A Shakespeare Fesztivál kiváló alkalmat teremt a különböző kultúrák találkozására, hiszen az anyaországi színpadokon némiképp, bár nem teljesen szokatlan az a craioviaiak, kolozsváriak és a litvánok (és valamelyest a szabadkaiak) által képviselt szemléletmód, amely elsősorban az atmoszférateremtést, a hatásos képeket, az érzelmességet, az összművészetiiséget állítja egy előadás középpontjába. És a gyulai *Szeget szeggel*, *Macbeth* és *III. Richárd* előadásokhoz képest is másabb, különlegesebb volt magyar szemmel nézve a Ryutopia produkciója.

A Shakespeare Fesztivál újra dicséretet érdemel. Apró dolgokon még lehetne változtatni (nem ártana egy igényesebb honlap, szívesen látnánk szakmai beszélgetéseket a bemutatók után, és ügyelni kellene rá, hogy a Kamarateremben zajló filmvetítéseknek mindig legyen vége az esti előadás kezdetéig, és át lehessen érni az egyik programról a másikra), de összességében jóval több pozitív hozadéka van a rendezvénynek, mely idén is változatos, színes programokkal várta az érdeklődőket.

DARVASI FERENC

Csíky András 55 éve színész, 55 éve jelent állandó színpadi jelenléte a neve. Talán ez az évforduló volt az apropója annak, hogy Köllő Katalin „életútinterjú” készítsen vele a Prospero Könyvek jeles erdélyi színészeket bemutató sorozatában, ami immár a Komp-Press Kiadó égisze alatt jelenik meg.

A borítóról Csíky András néz ki az olvasóra. Kinéz, ahogy a kolozsvári magyar társulat színpadáról szokott, néha olyan erősen, annyira intenzíven, hogy a pillantás áthalad a nézőtérre, kilép a színházból és valahol a Sétatér fái között áll meg, ha egyáltalán megáll, ha egyáltalán véget érhet egy-egy ilyen mélyreható pillantás.

Mert Csíky András: néző színész. Ha létezik ilyen fogalom a világon, akkor ő az. A tekintet villanásai, a pillantás fellángolása, a már-már kihunyni készülő szembogár újbóli, és ezeregyszer való feltámadása ezt látszik alátámasztani. A színészi láttatást olyan széles skálán tudja végigvinni már csak szemének egyetlen rezdülése által is, hogy kevés olyan ember akad, aki képes kivonni magát e színpadról sugárzó erőforrás hatása alól. Erre a tényre, a kötet függelékében közölt kritika-részletek közül több is felhívja a figyelmet, ám korántsem azért, hogy Csíky András egyéb színészi kvalitásait háttérbe szorítsa. Egy-egy gesztusáról, hangsúlyáról számos bővített mondatot, rövidebb esszét is lehetne írni, ám itt megállok és visszatérek magához az interjúkötethez, ami annak ellenére, hogy Csíky Andrásról szól, mégis egészen más műfaj. Itt az olvasó azzal szembesülhet, ami a nézőtérrel általában nem volt látható, a színházi, színészi munka háttéréről, és arról a személyes életanyagról, ami mindig is ott volt valamilyen úton-módon a szerepformálások háttérében is. Amellett, hogy a színészi alkotott kép is új árnyalatokkal gazdagodik, az olvasó megpillanthatja a színész mögötti „civil” hasonmást is.

Olyan könyv ez, amely mindenképpen ott lesz, eljövendő színháztörténeti munkák bibliográfiai lajstromában, hiszen a második világháború utáni erdélyi magyar színházi számos színháztörténeti jelentőségű pillanata elevenedik fel a kötet lapjain, mint a nagybányai magyar színház megalakulása, a társulat Szatmárnémetibe költözése, vagy a kommunista időszak műsorpolitikájának színházi, apró kulisszatitkai.

Az előszóban Horváth Andor így jellemzi a kötet lapjain megszólaló színészt és a kort, amelyhez Csíky pályájának jelentős része kapcsolódik: „A történelem nem volt különösen kegyes azokhoz, akik jó ötven éve színművészetre adták fejüket. Jószert a rendszer követelményei ellen kellett kiállniuk a művészet valódi rangjáért – ám az is igaz, hogy a közönség rokonszenvező lelkesedése mellett. Ebben a közegben lett Csíky András színművészetünk egyik elismert nagysága, megannyi színháztörténeti jelentőségű előadás főszereplője. Olyan társulatok élenjáró színésze, amelyek művészi – és sokszor közéleti – eseménynek számító előadások sorával maradnak emlékeztetésekként kultúránkban.”

Csíky András 23 éves, amikor a Nagybányai Állami Színház magyar tagozatának alapító tagja lesz, ám eddig a pillanatig számos fontos, meghatározó szakasza van az életútnak.

Az interjúkötetet olvasva meglepve tapasztalom, hogy válaszaiban mennyire könnyed, mégis szikár és pontos stílusban beszél el a világban zajló történeteket, kerek, jól felépített történeteket mondva el Budapest ostromáról, vagy arról, ahogy szinte véletlenül színésztanonccá lesz, egy tehetségkutató akció következtében... Az olvasó szinte maga előtt látja a strandra készülő gimnazistát, aki belebotlik a tehetségkutatók (Tompai Miklós, Kórmány Lajos, Szentimrei Jenő) hálójába, és innen már egyenes út vezet a kolozsvári felvételiig, melynek következményeként hamarabb lesz egyetemista, mint érettségizett diák. Néhány mondat elég ahhoz, hogy a szülőváros Székelyudvarhely akkori hangulatát is jellemezze, azzal, ahogy az iskolaváltás (Kolozsváron fejezi be középiskolai tanulmányait) kisebb botrányt kavart a székely iskolavárosban.

A gyermekkor néhány jelenetének felvillantását követően, például amikor túlságosan is rövidnek bizonyuló ruhában találkozik nagyapjával a háború után, és az nem ismeri fel; az olvasó szeme előtt kibomlik annak a korszaknak a története, ami napi konfliktusai, veszélyes helyzetei ellenére az erdélyi színház történetének egyik legforrongóbb időszakává vált, s amelynek a nagybányai színházalapítás szerves része volt.

Csíky András derűs komolysággal sorolja a fontosabb eseményeket. Az alapítási engedélyt kieszközölő bukaresti utat épp olyan nyugodt távolságtartással részletezve, mint azt az apró, személyesebb történetet, amikor egyetlen törülköző megvásárlása elég volt ahhoz, hogy nem túl fényes gazdasági helyzetét hosszabb időre megingassa.

Aszerény, csak a színészi munkára figyelő alkotó határozott arcú azonban nem ezekben az apró, személyes történetekben mutatkozik meg igazán, sokkal inkább ott, ahol a színházi hétköznapokat eleveníti fel, mint a *Dühöngő ifjúság* című előadás létrejöttének történetét, vagy a Harag György Szatmárnémetiből való távozása utáni igazgatóváltás körüli eseményeket: „Nem váltottam át soha igazgatói posztra, színészi beosztásban maradtam és kaptam egy fél igazgatói fizetést. Azt mondtam magamban, az igazgatás múltó betegség.”

Figyelemre méltók e kötet lapjai közül azok, amelyek arról számolnak be, hogy a Nagybányán alapított és később Szatmárnémetibe költözött színház milyen nagyra becsülték az adott időszak román színházi emberei – fontos ez az információ azért is, mert rávilágít, hogy az erdélyi magyar színházi történetében mindig akadtak olyan társulatok, amelyek nem csupán az erdélyi magyarság figyelmét érdemelték ki, de a romániai, vagy akár még tágabb értelemben vett nagyközönség érdeklődését is.

Önálló fejezetet foglalnak el a kötetben a Harag Györgyre való visszaemlékezések, és a filmszínészi emlékek. Ez utóbbi kapcsán jegyzi meg: „alig kóstoltam bele itt vagy ott, valamilyen oknál fogva mindig megszakadt a folytatás”. Horváth Andor is megállapítja az előszóban: „Kiváló színpadi arc, és kétségtelenül

A színész szeme

Fotók: www.huntheater.ro

jó film-arc. Moziszerepei – többet érdemelt volna – különösen képpen bizonyítják ezt.”

Am a kötetnyi interjú is azt bizonyítja, hogy ha filmszínészként nem is, de színészként mindenképpen sikerült teljes, változatos színészi pályát befutnia, amelyben minden bizonylat nagy szerepet játszott, hogy több mint húsz évi szatmári tartózkodás után Kolozsvárra szerződött, ahol később a kolozsvári magyar színészképzés újraindításában is szerepet játszott. Volt mit átadni, miként ez a kötet talán legizgalmasabb részéből, a színészi mesterség számos műhelytitkáról szóló fejezetből is kiderül.

Szó esik e kötetben a rendezői jelenlét fontosságáról épp úgy, mint a bukásokból levonható tanulságokról. Az interjúkészítő – Köllő Katalin – megpróbálja úgy irányítani a beszélgetést, hogy a próbafolyamat különböző részeiről a lehető legrészletesebben számoljon be az interjúalany – Csíky András. Ezeknél a részeken egyértelműen érezni, hogy Csíky András egy belsőbb, színházi nyelven szól: „Miután az asztalnál kimerültünk és már több történetünk nincs, akkor fel kell menni a deszkákra, és el kell kezdeni a helyzeteket fölírni a térben.”

– Száraznak tűnő, komoly mondatok, de itt, a legmélyebb komolyság terében érezni, hogy Csíky kapcsán éppen ezen a helyen lehet legkevésbé szót ejteni lelki vagy szellemi szárazságról, hiszen a kötetben csak nagy ritkán felbukkanó

komorabb, rezignált mondatokban is ott bujkál valamiféle reménység, hogy a csoda, amiről az életútinterjú elején szó esik – újra és újra megtörténhet.

A csodákról, a nehézségekről, a találkozásokról és az elmúlt fél évszázad jelentős színházi személyiségeiről szól ez a könyv. Régi és újabb hányattatásokról, csalódásokról, örömeiről kapunk hírt e kötetben, amelynek főszereplője már most, még korántsem a végén (csak 78 éves!), olyan színészi pályát tudhat a háta mögött, ami mindenképpen helyet biztosít számára a legnagyobbak között.

Mert akkor is ránk néz, amikor nincs a színpadon. Most is érzem azt a tekintet nélküli pillantást, amellyel a semmibe, a seholba réved a Doktor Faustusban. Ha éppen nincs jelen, a jelenléte ott van.

KARÁCSONYI ZSOLT

Köllő Katalin: *Csíky András*. Prospero Könyvek, Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2008

axel springer

25-Benyedek 08,
1100 Budapest, Prokösztör 02,
Tel: 1-800-100-100, Fax: 1-800-100-100
E-mail: szekelyudvarhely@springer.com
www.springer.com

LAPNYOMÓ CENTRUM

A és B formátumú díjelt, rovatok, gyűjtemények:
- teljes napi és hetilapok
- képek, az interneten elérhető
- Függetlenség
- Hírek

JÓ HÍRŐRŐSI PONTOSÍTÁSI
RUCALMÁSI

alkalmazza, a szembenálló táborokat az udvari ruhákon díszítő sárga, piros és barna Adidas-csikok jelzik. A Báthory Zsigmondot alakító Schruff Milán először a *Párnaemberben* tűnt ki, és itt is megragadó a fiatalságához képest érett, sokszínű szerepértelmezése.

Térey János a hazai színházban ritka gyakorlatot követve, a Radnóti Színház felkérésére írt drámát a mai magyar helyzetről. A minimalizált történet egy White Box nevű budai étteremben játszódik, ahol viszonylag jól kereső, művészekből, orvosokból, ügyvédekkel álló társaság verődik össze egy téli este. Térey szövege a beszélgetés könnyed, önmagát alakító formáját használja a drámaiság ellenpontosítására: a csipkelődéstől a mélyen sértő megjegyzésekig skálázó fecserészek a kapcsolati válságok viszonyrendszerét világítják be kíméletlen fényvel. Bagossy Levente háromszintes emelvényből álló díszlete – amit a szakmai zsűri a legjobbnak ítél –, egyszerre étterem és a budai polgárok felsőbbrendűségére asszociáló tér. Kiválóan lehet rá alkalmazni a helyzeteként változó hatalmi hierarchiát a szereplők közt (az étteremtulajdonos Csányi Sándor áll a piramis magaslatán, míg a Schneider Zoltán alakította Henrik, az Erdélyből átszármazott frusztrált operakritikus végtelen magányába temetkezve ücsörög a legalsó szinten), de a szöveg zeneiségét is kiemeli. Bagossy László rendezése átgondoltan érzékeny, a színészek is kiválóak, egy pillanattig sem unatkozunk, ami sokban Térey tehetségének, a szöveg minőségének köszönhető. Ugyanis egy adott ponton a díszlet színházi lehetőségei kimerülnek, a stílizáció statikussá válik, bemerévell, akárcsak *A Nagyratör*ben.

Ha már kortárs magyar, akkor a KoMa; ritka öröm, hogy ez a kezdeményezés is helyt kapott a válogatásban, a fiatal színészek alakította társulat nevében is megfogalmazott célja, hogy a kortárs magyar drámairodalmat vigyük színre. Garaczi László *Plazmájából* az együttes közös munkája révén jött létre az előadás, rendező nélkül, azt is példázva, hogy csupán a színészi játékra hagyatkozva miként lehet bravúros színházi előadást csinálni.

Hogy mennyire nem tud diktatórikus szempont lenni a kortárs szöveg igénye, mi sem bizonyítja jobban, mint a debreceni Csokonai Színház előadása. A Vidnyánszky Attila rendezte *Úri muri* nem Móricz színdarabján, hanem a regény saját adaptációján alapul, ennek dramaturgiai alapelve, hogy a színpadi világ alapállapotává teszi az „úri murit”, egyetlen hatalmas panorámába sűrítve a történet minden mulatozási-jelenetét. A monumentális álomszerű vízió kibontásának időt hagyott a rendező: közel 4 órá előadásban terül ki a színpadon a móríci világ. Nézőként végigkövetjük a buli hullámzásait, a féktelenül eufórikus italozást, a részegség mélypontjain megújuló mulatozási kedvet, a dzsentrí önpusztítás és értelmetlen nagyvonalúság minden ostoba (ám komikus) poénját. E fővonalba szövődik bele párhuzamosan a főszereplő feleségével és szeretőjével való viszonya. Szakmáry Zoltán (Trill Zsolt) két végpont közt ingadozik: sem a marcona, pénzes feleség (Zsücs Nelli), sem a tanyán elrejtett szőke, törékeny szépségű szerető (Tenki Réka) nem teheti boldoggá, ahogyan a gazdaságát megreformáló ötletei is végtelenül elrugaszkodottak saját erejéhez, tőkájához és a közeg kultúrájához képest.

A Nézőpont Színház *Love&Money*, és a szombathelyi Kamara Savaria *Czukurshow* című előadásai a kibeszélő műsorok átírásai miatt, de a civil, mindennapi beszéd- és magatartásmódok eltérő stílizációján alapuló színészi játék miatt is társíthatók. Dennis Kelly kortárs angol drámaíró *Love&Money* című szövegét Göttinger Pál rendezte meg Udvarhelyen, és bár a dráma egy, a feleség öngyilkosságával véget érő házasság történetén keresztül ad nem túl revelatív korrajzot a fogyasztói társadalom problémáiról, a színészi játék formátumos kísérletet teszi az előadást. Göttinger rendezése érdekes viszonyba állítja egymással a művit és a természetet: a nézőtér felé táguló fehér és multifunkcionális szobadíszlet, valamint az operazenei betétek a színháziasságot emelik ki, ám ebben a közegben a szereplők megnyilatkozásai hétköznapien közvetlenek. A természetes nem a művi direkt ellentéte az előadásban, hanem maga is önreflexíven megalkotott: Bartsch Kata darabvégi monológja épp ezért hiteles és több egy nem túl érdekes lány konyhafilozófiai stíliben való fecserészsénél a végtelen univerzumról és benne az ember helyéről. A házasság történetét különálló és a sztorihoz közvetlenül nem kapcsolódó mozzanatok is alkotják: a feleséget alakító Bartsch utolsó monológja olyan visszapörgetés a film boldog elejére, ami a

Az évente megrendezett Pécsi Országos Színházi Találkozó jelentőségét tekintve a legfontosabb magyar színházi esemény, olyan, akár a filmes szakmának a Filmszemle: egy évad „termésének” legjobb előadásai kerülnek be a programba. Persze a „legjobbságot” sok tényező határozza meg: az egyszemélyes válogató ízlése, koncepciója; de nem csupán esztétikai megfontolások, mint például a fesztivál technikai lehetőségei – utóbbi miatt nem tudták vállalni a szervezők a Kolozsvári Állami Magyar Színház Andrei Șerban rendezte *Ványa bácsiját* vagy a Kovalik Balázs rendezte *Elektrá*. Hagyományosan két részből tevődik össze a POSzT: a szakma kiemelt figyelmét élvező versenyprogramból és az OFF (Országos Fesztiválmelletti Fesztivál) eseményeiből, amelyek nagy része szintén színházi előadásokból áll, de emellett felolvasóestek, koncertek, kiállítások, performanszok, könyvbemutatók, közönségtalálkozók garmadája hozza döntéshelyzetbe a résztvevőt. A döntéshelyzet nem formálisan értendő, az OFF-sávban is izgalmas, a színházi nyelvhasználat tekintetében sokszor a fesztív főgerinc produkcióinál is autentikusabb előadásokkal találkozhat a néző.

Idén több mint 260 esemény tette lehetővé, hogy azokból szemelgetve mindenki a saját érdeklődésének megfelelően rajzolja meg a fesztivál térképét. Írásomban a versenyprogramra térek ki, bár igazságtalan volna említés nélkül hagyni olyan OFF-os előadásokat, mint a TÁP Színház produkciója (remélem, egyszer bátran beválogatja valaki ennek az üdítően ellen-színházi truppnak a munkáját), vagy Szabó Réka Tünet Együttésének *Alibi* című előadását, amely valóban autentikus produkció a tánc- és prózaí színház határánál. Az idei versenyprogramot Kukorelly Endre író állította össze. A fesztivál-szervezők részéről bevett dolog, hogy más művészeti ág alkotóit kéri fel a munkás feladatra, Kukorelly válogatása mégis azért kiemelkedő, mert nagy vonalakban a színházi kultúrához való viszonyt problematizálja. Kukorelly a *Jelenkor* folyóirat júniusi számában megjelent írását, amely egy évnnyi tömény színház-nézés esszéisztikus lenyomata, érdemes a hagyományosan rögzített színházi kommunikációra épülő színházi szocializációknak, másrészt a különböző művészeti ágak össze(nem)-játszásának hagyománya felől olvasni. „Ismer engem *régről*, közli, írtam valami *Hölderlin* című könyvet, neki megvan, de be van dobozolva. A különböző diskurzusokhoz tartozók egyszerűen nem ismerik egymást. Ezért vállaltam el ezt a föl-kérést. Ezért is.” – olvassuk, majd máshol: „Rendezők ismerik a kortársikaikat a Spirón, Egressyn, Forgáchon, Háyon és Kárpátn kívül? Meg még max. 5?”

A fesztiválózóknak nagy részéhez hasonlóan magam is Kukorelly heterogén, néhol esetlegesnek tűnő és megkérdőjelezhető, ám összességében provokatív válogatásának legkisebb közös többszörösén gondolkodtam. Ilyenkor az ember kikerülhetetlenül fogódzókat keres, ha pedig megtalálja, hajlamos olyan rendszert építeni rájuk, amelynek hálóját – egyszerre szükségszerű és mesterkéltn eljárás-ként – kivetheti minden előadásműnyére. A fesztiválértékelő kritikák meghatározó része ilyen fogódzóként értelmezte a kortárs magyar szerzők preferálását a válogató részéről. Garaczi László *Plazma*, Térey János *Asztalízene*, valamint Márton László *Nagyratör* című drámáinak megvalósításait tekintve ez az egyébként irodalmi és színháziidegen szempont is úgy minősül át színházivá, hogy együtt kell látnunk a Pintér Béla Társulat *A démon gyermekei*, Bodó Viktor – Vinnai András *Fotel*, vagy az Urbán András rendezte *Urbi et Orbi* előadások szövegeivel, amelyek a bevett színházi alkotási rendtől eltérően az előadás során, részben színészi improvizációkból születtek, „egyszerhasználatos” forgatókönyvekként. Azaz a kortársak preferálása felszínes olvasatban csupán külső szempont, inkább volna arról szó – mint Kukorelly szakmai beszélgetéseken való felszólalásaiban annyiszor –, hogy színházi kultúránkat mennyire 19. századi poétikák működtetik, és hogy egy ilyen válogatás a klasszikus repertoár-mentalitástól eltérve egy átfogó értékrendet problematizál. A kortárs (dráma)irodalmisság kritériumával izzasztó munka lefedni a válogatás egészét, amely láthatóan az autentikus színházi látásmódot értékelte, mind a fiatal, mind az idősebb rendezőgeneráció alkotásai esetében.

A Gárdonyi Géza Színház és a Radnóti Színház előadásai a kortárs drámahasználatnál relevánsabban kapcsolódnak egymáshoz a költői szöveghez való rendezői viszonyulásban. Márton László *A nagyratör* című történelmi drámájának és Térey János *Asztalízene* című társalgási drámájának verses, kötött zeneiségű szövegét a stílizált díszletek emelik el a realista megjelenítéstől. A Csizmadia Tibor rendezte *Nagyratör*höz Csanádi Judit egy meredek háztető-díszletet talált ki, ezen mászkálnak – mindvégig bokatorést reszkírozva – az Erdély sorsát irányító nagyurak. A hatalmi érdekeltségek mentén történő csatározásokat a jelmez ironikusan a focimérkőzésekre

POSzT-roll

Legjobb előadás:
Mundruczó Kornél és Bíró Yvette:
Frankenstein terv
Rendező: Mundruczó Kornél
Bárka Színház, Budapest

Legjobb rendezés:
Zsótér Sándor
Friedrich Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása
József Attila Színház, Budapest

Legjobb női főszereplő:
Monori Lili
Mundruczó Kornél és Bíró Yvette: Frankenstein terv
Bárka Színház, Budapest

Legjobb férfi főszereplő:
Pintér Béla
Pintér Béla: A démon gyermekei
Pintér Béla és Társulata, Budapest

Legjobb női epizódszereplő:
Vasvári Emese
Dömötör Tamás: CzukurShow
Kamara Savaria – Szombathelyi Színházbarátok
Egyesülete, Szombathely

Legjobb férfi epizódszereplő:
Pálffy Tibor
Witold Gombrowicz: Yvonne, burgundi hercegnő
Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy

Legjobb díszlet:
Bagossy Levente
Térey János: Asztalízene
Radnóti Színház, Budapest

Legjobb jelmez díjat a zsűri nem adott ki, helyette különdíjban részesült:
Béres Márta, Erdélyi Andrea, Mikes Imre Elek,
Mészáros Árpád
Urbán András Társulata: Urbi et Orbi
Kosztolányi Dezső Színház, Szabadka

Küöldíj a legjobb együttes munkáért:
Vinnai András – Bodó Viktor: Fotel
Móricz Zsigmond Színház, Nyíregyháza

A MASZK Országos Színészegyesület színész zsűri díjai:

Legjobb férfi alakítás:
Anger Zsolt
Dömötör Tamás: CzukurShow
Kamara Savaria – Szombathelyi Színházbarátok
Egyesülete, Szombathely

Legjobb női alakítás:
Ladányi Andrea
Friedrich Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása
József Attila Színház, Budapest

A Fidelio-Súgó díjai:
Legjobb 30 év alatti színésznő:
Bartsch Kata
Dennis Kelly: Love & Money
Nézőpont Színház, Székelyudvarhely

Legjobb 30 év alatti színésznek járó díj megosztva:
Ötvös András, Jaskó Bálint, Zrínyi Gál Vince, Jelinek
Erzsébet, Lass Bea
a KoMa tagjai
Garaczi László: Plazma
KoMa, Budapest

A közönség zsűri díja:
Mundruczó Kornél és Bíró Yvette: Frankenstein terv
Rendező: Mundruczó Kornél
Bárka Színház, Budapest

Fotó: www.jozsefatillaszinhaz.hu/Az öreg hölgy látogatása

tragédia visszavonásának gesztusával rendezi újra ezeket a momentumokat – a megrázó épp az esetlegesen, tétlenül leélt, kiüresedett életék felmutatása. Bartsch nem véletlenül kapta meg a Fidelio-Súgó 30 év alatti színésznőnek járó díját.

A Dömötör András rendezte *Cukorshow* Füst Milán *Boldogtalanok*-sztoriját ültette át a Balázs és Mónika show-k debil műfajába, remek iróniával. Az előadásnak ez a kerete a nézők helyzetét is átfőmálja: mintha egy TV-felvétel közönsége lennénk, úgy tanít be minket a kötelező nevetések, tapsrend, fűtyölés és püjözés alkalmazásába a felvételvezetőt játszó színész. Amellett, hogy ez végtelenül szórakoztató, nem öncélú: a nézés többféle pozicionálásával megingatják a média által lebegtetett emberi gyarlóságához való megvető leereszkedést, miáltal a paródiába magunk is benne foglaltatunk. A tévés műfaj eleve öndekonstruktív (a „rendezés” lólábai folyamatosan kilátszanak, a megnyilatkozások őszintesége, hitelessége ingatag) jellegét élesíti tovább az előadás úgy, hogy „megállítja a felvételt”, előttünk instruálja a sután civil szereplőket. A TV-műsorok díszletére hajazó színpadkép fő eleme az öt szék, ahol a szereplők érkezési sorrendben foglalják el helyüket, jelentés persze, hogy ki kitől ül le távolabb. A történet kibontásának dramaturgiai elve pont a show-műsorokét követi. A szereplők sérelmei szerint megfogalmazott szerelmi sokszög-történet folyamatosan átalakul és továbbíródik: eleinte csak az a vád a báty ellen, hogy hátat fordított beteg édesanyjának, ám ez azonnal elfelejtődik, amikor kiderül, hogy a férfi két nővel él együtt, ráadásul a fiatalabbat az idősebb szerezte. A boldogtalanság komikuma fokozódik, amikor kiderül, hogy a férfi már más nővel kavar, az első élettárs terhes, a főbőrő szerelmet vall neki, ráadásul a kórházban haldokló édesanyját bekapcsolják az élő műsorba. Minden színész remekül játszik, de Vasvári Emese és Anger Zsolt alakításai a legmarkánsabbak. Mindketten túllépnek az elvárt durva egyszerűsége: Anger az önfelmentő határozatlanságot a félrecsúszott intellektüel szerepből fogalmazza meg, az első élettársat alakító feketeruhás Vasvári sértődötten motyog magában, többnyire ignorálva a választ váró műsorvezetőt. A szakmai zsűri a legjobb női epizódszereplő díját ítélte Vasvári Emesének, a színész-zsűri pedig Anger Zsoltot díjazta a legjobb férfi-alakításért.

Bodó Viktor *Fotelje* az örület asszociatív, sodró logikájára építő alkotás, amely a világ és a színház metaforájává teszi a laza szövésű történet helyszínét, az elmeegőgyintézet-színpadot. A játék jellemzője, hogy nem kerekíti, zárja le a fiktiiv helyzeteket: az örülteket játszó színészek folyamatosan utalnak színészi státuszukra, a magamutogatás szakmaszerűen kényszerű és exhibicionista helyzetében élő – ahogyan szólítják egymást – „színészmajmökként”. Valódi társulati munka, a szakmai zsűri a legjobb együttes munkáért járó díjjal jutalmazta a nyíregyháziakat.

Zsótér Sándor kivételes színházi gondolkodó, a válogató nem tudta megkerülni őt, de a szakmai zsűri sem a Dürrenmatt-dramából készült előadást, amelyet a legjobb rendezés díjával ért el. A Zsótér-előadásokban mindig izgalmas az alapanyaghoz való merészen interpretatív viszonyulás – *Az öreg hölgy látogatásának* dürenmattian tipikus morális dilemmája helyett itt magára a moralitás problémájára kérdezznek rá az alkotók. Ehhez az kell, hogy Ladányi Andrea játssza Claire Zachanassian szerepét (amiért a legjobb női alakítás díjával illette a színész zsűrit). Kárpáti Péter pontosan írta le Ladányi alakítását: egy protézisekből összerakott, minden ízében mű-asszony, akit csak az egész életén keresztül magában hordott gyűlölet tart össze. Nem lehet empatikusan viszonyulni hozzá, ahogyan az Alfred Illt alakító Méhes Lászlónak sem lehet maradéktalanul drukkolni a túlélésért. Az előadás a brecht bevonás-elidegenítés dialektikájára épít, ám itt nincs semmiféle értelmezhető tanulság, helyette a művészien megragadott humánológiai mechanizmusok kerülnek előtérbe: ahogyan az emberek csoportosan felvállalnak egy gyilkosságot, és ehhez morális legitimitációt találnak.

Pintér Béla és Társulata *A démon gyermekei* című előadással vett részt a POSZT-on. Pintér előadásai nem függetleníthetők egymástól, egyéni stílusukkal és alkotói módszerükkel sziget-szerű jelenségei a magyar színházi életnek, és aki egyszer bekerült rajongói táborukba, nem alhat nyugodtan, ha elszalasztja új előadásukat. *A démon gyermekei* szociografikus paródia a magyar családkultúráról és a társadalom politikai egészségéről, az aktuális kiszólásokot a színpadképben, mozgásban, jelmezben megvalósított japán kontextus kitétsége élesíti humorossá. A sztori egy házasság kapcsán kibontakozó konfliktust teatralizál, a színpadi esemény a két család ismerkedő vacsorájá kőre szövődik, akik társadalmi státusz és politikai orientáció szerint is más világba tartoznak, a személyiségek súlyosan deficités – ki alkoholista, ki narkomán, frigid vagy zsarnok – jellege azonban közös. A Budán élő, értelmiségi családfő-nő, Yamamoto Kovács Gézáné Faragó Zsuzsa (Pintér Béla) lányát, Yamamoto Mónikát (Friedenthal Zoltán) jegyezte el Zoli (Szamosi Zsófia), aki kispolgári szüleit, az alkoholista és kommunista Lajost (Szalontay Tünde) és Erzsit alias Baba-szánt (Thüröczy Szabolcs) hozza egy fedél alá az orientaliztika professzor-asszonyával. Az ismerkedő estén a szaké hatására elszabadulnak a nemzeti („ki az igazabb japán?”) és szexuális indulatok, és Yamamoto asszonyt a gyerekei teszik el láb alól, hogy megjelenhessen a színen a nyomozást vezető tipikus japán-magyar rendőr (Pintér Béla). A nemszere csak egy a kijátszott humorforrások közül a pintérbélai színház minden módszerét felvonultató előadásban, amelyből a szakmai hozzászólók hiányolták az *Anyám orrához* hasonló mélységet, de inkább oly módon, ahogy Kukorelly is írja rövid ajánlójában: „Egyik PintérBéla jobb, mint a másik, ami nyilván azt jelenti, hogy (bár) a másik nem olyan jó (még mindig meglepően az).” A szakmai zsűri a legjobb férfi főszereplő díját ítélte Pintér Bélának.

Fotó: www.tamasitheatre.hu/Yvonne, burgundi hercegnő

Legjobb jelmez díjat a zsűri nem adott, helyette különdíjban részesítette a szabadkai Koszólányi Dezső Színház előadásának színészeit. Az Urbán András rendezte *Urbi et Orbi* ellentmondásaival együtt is zsigeri hatású előadás, amely a performansz-színház rituális hagyományából építkezik. Az előadás a bűnösség és morál fogalmainak vizsgálatát a keresztény

Fotó: Dusa Gábor/A démon gyermekei

vallások értékrendjének kontextusába helyezi. Az első rész a színészek nyilvános, színházilag is kijátszott gyónás-jeleneteiből áll, ami egyszerre hatalmi és önként választott helyzet; a második rész a rituális színház zártabb nyelvén beszél.

Kukorelly a Maladype Társulat *Viharját* is beválogatta a 16 előadás közé. Balázs Zoltán Osztrovszkij drámájából az orosz konstruktivista hagyománnyal dialogizálva készített látványos prózaoperát: a félkörű díszlet felfutó csigavonal-ösvényén megjelenő színészek mintha kétdimenziós figurái lennének a drámai történésnek, amely a patriarchátus szigorú rendjében élő feleséges tragikus alakjára fókuszál – Tompos Kátya játéka átszellemíti a titkon szerelmes és szerelmében csalódott női lélek rezdüléseit.

A három határon túli produkció közé tartozik a Bocsárdi László által rendezett *Yvonne, burgundi hercegnő*. A talányos Yvonne homokszemként állítja meg az udvari gépezet működését, mindenkinek saját leplezendő titkát és bűnét juttatva eszébe. Kicsid Gizella torz, sáros, nemtelenített figurája egyszerre animális és gondolkodó lény, ez a végigvitt eldöntetlenség teszi érdekessé az alakítását, amely alap ahhoz, hogy a drámában erőteljes lehessen a szereplők önmagukkal való szembesülése és az össznépi megegyezésen alapuló gyilkosság. Kiváló színészi munka eredménye az előadás: Kicsid, Mátray László, Nemes Levente, Gajzágó Zsuzsa és a – legjobb férfi epizódszereplő díjában részesített – Pálffy Tibor.

Kukorelly válogatásából pár előadást szűrös szemmel fogadott a szakma, jó pár esetben jogosan. A Pécsi Nemzeti Színház a fesztivál nyitóelőadásaként játszotta *Ivanov*-ját, amelyet a nemrég végzett Funk Iván rendezett, improduktív hagyománytisztelése miatt váltott ki értetlenkedést. Funk merészségét, tehetségét mintha ez esetben megbénították volna az előképek: a csehovi dráma bonyolult emberi viszonyrendszerének végiggondolásán megspórolt energia a nagy, de az előadás egészébe nem szervesülő megoldásokban – mint a megkomponált színpadi látvány – robbant ki. Ellentmondásos helye volt a válogatásban a Pesti Magyar Színház előadásának is, amelyet Guelmino Sándor rendezett. A Lars von Trier *Hullámtörés* című filmjéből készült színházi adaptáció, bár érzékeny színészi alakítások által jelenítette meg Trier filmjének megrázó emberi drámáját, nem lépett túl az illusztratív játékmódon.

Nem véletlenül hagytam utoljára a fődíjas *Frankenstein* tervét. A POSZT előadásai közül a megtekinthetőség szempontjából ez volt a legproblémásabb, hiába játszották kétszer – mint a versenyprogram összes darabját –, a kis létszámú nézőközönségre kalibrált produkcióra lehetetlen volt bejutni, így csak a kivülmaradás szorongató érzéséről tudnék számot adni. A Mundruczó Kornél rendezte előadás – amit rendszeren a Bárka Színház mellett felállított mobil konténerben játszottak; Pécsen egy üres tüzeltelhelyiségben találtak erre alkalmas teret – vázlatát Mary Shelley regényéből vették át, a töredékes elemekből összeálló történetet szociohorrorrá változtatva. Az előadás már csak a színészek miatt is különleges ígéret – Monori Lilit ritkán látni (a szakmai zsűri neki ítélte a legjobb női főszereplőnek járó díjat), Derzsi János, Rába Roland mellett civilek, talált szereplők is részt vesznek a játékban, mint például Frecska Rudolf, aki állami gondozásban nevelkedett.

Talán nem a legsikeresebb egy szervezést illető megjegyzéssel zárnám a fesztivál-beszámolót, de bosszantó volt a stúdióelőadásokra való körülményes be(nem)jutás, hiába kárpóolták fiatal rendezőhallgatók ötletes mini-performanszokkal a hoppon maradt nézőket. Nem hinném, hogy erre a problémára a gördülékeny lebonyolításon túl adekvát megoldás volna a szervezők határozata – ti. hogy ezentúl csak 100-as nézőszám fölötti előadások válogathatók be a versenyprogramba –, hiszen a legizgalmasabb előadások nagy része stúdiókörülményekre épül, így ezek kimaradnának. A POSZT identitását remélhetőleg nem a formális elgondolások, hanem a szakmai szempontok elsőbbsége határozza majd meg – egy év múlva, Janisch Attila filmrendező válogatásában derül ki, hogyan írja tovább magát a fesztivál.

VARGA ANIKÓ

Bogdan Tzigan – Fiatalos lendület és akarat

Az 1985-ben Aradon született Bogdan Tzigan eredetileg nem készült képzőművésznak. Középiskolai tanulmányai közben kezdett el járni az Aradi Művészeti Népiskolára, ahol Kettő Groza János keze alatt tanult, majd jórészt Takács Mihály hatására iratkozott be a Nagyvárad Művészeti Főiskola festészeti szakára, amelyet idén végzett el sikeresen. Kezdetben főként csoportos kiállításokon vett részt, aztán egyéni bemutatkozásokra is vállalkozott. Főiskolai tanulmányai idején számos témakört próbált ki a táj- és városképektől kezdve a portrékon és csendéleteken keresztül egészen az aktokig.

Áprilisban az aradi Jelen Galériában pasztell akképekkel jelentkezett. Az akkor elhangzott méltatásokból érdemes kiemelni: „A kiállító művész alkotásai egy fiatal alkotó személyiségi és stílusbeli útkereséséről, másrészt fiatalos lendületről, markáns akaratról tanúskodnak, bizonyos eszűsásokkal a groteszk felé.”

MAGYAR NAPLÓ

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

A MAGYAR NAPLÓ KIADÓ ÚJDONSÁGAI

Az év novellái 2008, szerk. Bíró Gergely (antológia)

Az év versei 2008, szerk. Szentmártoni János (antológia)

Az év esszéi 2008, szerk. Ekler Andrea és Rosonczy Ildikó (antológia)

Az év műfordításai 2008, szerk. Turczi István (antológia)

Dobozi Eszter: Túl a rákbarakkon (regény)
Ferdinandy György: Csak egy nap a világ (regény)

Horváth Jenő: Versidő (versek)

Kelemen Erzsébet: Happy Birthday! (monodráma)

Kiss Judit Ágnes: A keresztanya (regény)

Kondor László: Csak néhány év (regény)

Luzi, Mario: Fenn égő, sötét láng (vál. versek)

Mezey Katalin: Válogatott versei

Nagy Gábor: Álmatlanok és álmodozók (regény)

Nagy Gáspár – Szokolczay Lajos: Ameddig temetetlen holtak lesznek... (Interjú, versek, fotók, CD melléklettel)

Végh Attila: Hamuszáj (versek)

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc krt. 14. I/5., tel.: (1)413-6672), valamint megtekinthetők és megrendelhetők internetes könyvtárházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Revista apare cu sprijinul

Administrației

Fondului

Cultural

Național

U-barátaink

Aradon

Szálláshelyek

Fehér Kereszt Szálloda (**)
és vendéglő (Hotel Ardealul)
– B-dul Revoluției nr. 98. – a Szentháromság-szobor és a színház szomszédságában.

www.hotelardealul.ro
Tel.: +40-257-280-840,
fax: +40-257-281-845

Hotel Central (***)
– szálloda, vendéglő, catering, konferencia és reptéri transzfer –
Str. Horia 8., a belvárosban.

www.bwcentral.ro
e-mail: hotel@bwcentral.ro
Tel.: +40-257-256-636,
fax: +40-257-256-629

Hotel Coandi (***)
– szálloda, vendéglő, szabadidős sportlehetőség, konferenciaközpont a Maros partján, panorámás környezetben –
Str. Romanilor nr. 47.

www.hotelcoandi.ro
e-mail: contact@hotelcoandi.ro
Tel.: +40-257-287-777,
fax: +40-257-287-775
Reptéri transzfer!

Wine Princess Kft.
Arad–Hegyalja–Ménés, borturizmus dr. Balla Géza pincészeténél, borkóstolás, szálláslehetőség.

„Mi szép vagy Kolna Ménés oldalán!
Borod setét mint a cigány leány...”
(Vörösmarty)

www.wineprincess.ro
Tel.: +40-257-251-000
+40-744-702-892

Galériák

Takács Gallery – képtár –
Str. Lucian Blaga 3.

Tel.: +40-(0)357-43-606;
+40-(0)740-641-235,
e-mail: mihaitakacs@yahoo.com

Jelen Galéria
Str. M. Eminescu nr. 55–57.

Szabadidő központ

Maros Tájvédelmi Park (Parcul Natural Lunca Muresului, Romsilva)

– látogató és információs központ, természetvédelmi nevelési központ, vadállomány-megfigyelő és -követő lehetőség, tudományos konferenciák színhelye, erdei szállás lehetősége, vízi- és kerékpáros túra lehetősége –

www.luncamuresului.ro
e-mail: parc@luncamuresului.ro
Tel.: +40-257-258-010

Kiadja az Irodalmi Jelen Kft. és az Occident Média Kft.

Igazgató: Szóke L. Mária

Szerkesztőség és kiadó:
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5
310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
tel.: 0040/257/280-751, 0040/257/280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Előfizetés hat hónapra:
2490 Ft/ 20 RON/ 10 € + kézbesítési díj
egy évre: 4980 Ft/ 36 RON/ 20 € + kézbesítési díj

Nyomda: AS-Nyomda Kft. (Szilády Üzem), 6000 Kecskemét, Mindszenti krt. 63.
Tel.: 76/481-401, Fax: 76/481-204,
e-mail: szilady@axelspringer.hu, www.as-nyomda.hu, www.szilady.hu

Munkatársak: Böszörményi Zoltán főszerkesztő, Orbán János Dénes (Vers), Szócs Géza, Gáll Attila (Próza), Elek Tibor (Kritika), Karácsonyi Zsolt (Film, Színház, Interjú), Pongrácz P. Mária, Márton László, L. Simon László (Főmunkatársak).

A lap kertésze: Weiner Sennyey Tibor
Olvasószerkesztő: Gáll Attila, Jámbor Gyula
Lapszerkesztő: Bege Magdolna

Magyarországon előfizethetnek, illetve információt kérhetnek a következő telefonszámon: 0036-1 3033443, vagy a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail címen.

Megrendelhető Romániában a következő postai katalógusszámok szerint:

Temesvári Regionális Postaigazgatóság – 13215; Kolozsvári Regionális Postaigazgatóság – 14128; Brassói Regionális Postaigazgatóság – 1 hónapra: 15034, 6 hónapra: 215034, 1 évre: 315034.

Anyagaik utánkölése csak a forrás megjelölésével. Eddig nem közölt írásokat fogadunk csak el. Hirdetéseket a kiadó címén vesszünk fel.

HIRDESSZEN az Irodalmi Jelenben!

Megrendeléseket a kiadó címén vesszünk fel.
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5; Irodalmi Jelen Kft.

310085 Arad, Eminescu utca 55–57. szám,
e-mail: ij@irodalmijelen.hu, tel.: 0040/257/280-751, fax: 0040/257/280-596, Occident Média Kft.

Lapszámunk szerzői

Antal Balázs – 1977-ben született Ózdon. A nyíregyházi Vörös Postakocsi című folyóirat főmunkatársa, a Babeş–Bolyai Tudományegyetem PhD-hallgatója. Kötete: *Öreg* (2003).

Barna T. Attila – 1971-ben született Vácott, költő, kritikus, újságíró. Legutóbbi kötete: *Valami jön* (2005).

Bányai János – 1939-ben született Szabadkán, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő, tanár, az Újvidéki Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének vezetője. Számátalan tanulmány- és kritika-gyűjtemény szerzője. Legutóbbi kötete: *Egyre kevesebb talán* (2003).

Beck Tamás – 1976-ban született Zalaegerszegen, költő.

Csehy Zoltán – 1973-ban született Pozsonyban, költő, műfordító, irodalomtörténész. Jelenleg a pozsonyi Comenius Egyetem oktatója. Legutóbbi kötete: *Parnassus biceps* (2007).

Csibra István – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, esztéta, kritikus. Legutóbbi kötete: *Simonyi Imre pályaképe* (2003).

Czegő Zoltán – 1938-ban született Bukarestben, költő, író. Legutóbbi kötete: *Időrianás* (2007).

Danyi Zoltán – 1972-ben született Zentán, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Pszichoszomatikus életrajzok* (2004).

Darvasi Ferenc – 1978-ban született Gyomán. A nyíregyházi főiskolán végzett magyar–könyvtár szakon. A Bárka Színház Hajónapló Műhely tagja.

Dávid Ádám – 1985-ben született Budapesten, újságíró, mesekutató, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem kommunikáció–német szakos hallgatója. Meséi többek között a *Ma Andersen Óbudán* c. antológiában (2005) jelentek meg.

Dimény Lóránt – 1981-ben született Marosvásárhelyen, költő. Kötete: *Menta* (2005).

Farkas Wellmann Endre – 1975-ben született Marosvásárhelyen, költő. Legutóbbi kötete: *Az Anna-ézés, avagy a bérnyikos éjszakája* (2004).

Fekete J. József – 1957-ben született Bácskossuthfalván, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötete: *Teremtett világok* (2006).

Gángoly Attila – 1968-ban született Budapesten, író, szerkesztő, tanár. Legutóbbi kötete: *Zsír Balázs útra kel* (2004).

Gömöri György – 1934-ben született Budapesten, költő. Legutóbbi kötete: *Ez, és nem más* (2007).

Hartay Csaba – 1977-ben született Gyulán, költő, újságíró. Legutóbbi kötete: *Nyúlzug* (2008).

Józsa Péter – 1952-ben született Budapesten, író, műfordító, hajóskapitány. Legutóbbi kötete: *Látóhatár* (2007).

Kálnay Adél – 1952-ben született Ózdon, költő, író, tanár. Legutóbbi kötete: *Az igazi ajándék* (2008).

Kertész Dániel – 1963-ban született Budapesten, grafikus, fotográfus, festő.

Kőrösi Zoltán – 1962-ben született Budapesten, író. Legutóbbi kötete: *Milyen egy női mell?* (2006).

Magyar Csaba – 1963-ban született Győrben, tanár, író.

Marno János – 1949-ben született, író, költő. Legutóbbi kötete: *Nárcisz készül* (2007).

Ménesi Gábor – 1977-ben született Hódmezővásárhelyen, kritikus.

Oláh András – 1959-ben született Hajdúnánáson, tanár, költő. Legutóbbi kötete: *Fagyöngy és jégcsapok* (2005).

Onagy Zoltán – 1952-ben született Budapesten, író, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Sötétkapu* (2006).

Petró János – 1958-ban született, szabadúszó újságíró, szerkesztő.

Pósa Zoltán – 1948-ban született Debrecenben, író, kritikus, költő, szerkesztő, irodalomtörténész. Legutóbbi kötete: *Alászállás* (2006).

Sárközi Mátyás – 1937-ben született Budapesten, szerkesztő, író. Legutóbbi kötete: *Pesten, Londonban és a nyílalágban* (2007).

Szabó Tibor – 1976-ban született Gyulán, író, kritikus, szerkesztő. Kötete: *A lányos apák puskája* (2007).

Szedes Katalin – 1940-ben született Budapesten, költő, író. Kötete: *Padló és önérték* (1981).

Tarján Tamás – 1949-ben született Budapesten, kritikus, irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi kötete: *Esti Szindbád* (2005).

Thimár Attila – 1969-ben született Budapesten, irodalomtörténész, tanár, a Szépirodalmi Figyelő főszerkesztője.

Tóth Erzsébet – 1951-ben született Tatabányán, szabadfoglalkozású újságíró. Legutóbbi kötete: *Rossz környék* (2004).

Tóth Krisztina – 1967-ben született Budapesten, költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Kerge ABC* (2008).

Varga Anikó – 1981-ben született Besztercén, színháztörténész, kritikus.

Varga László – 1985-ben született, Margittán. A Perspektíva nevű diáklap szerkesztője.

Végh Attila – 1962-ben született Budapesten, költő, esszéíró, kritikus. Legutóbbi kötete: *Mindennapi bölcselmek – haiku-versek* (2007).

■ **FRANKFURTI KÖNYVVÁSÁR.** A jubileumi, 60. Frankfurti Könyvvásár diszvendége Törökország, a török kultúra lesz. „Törökország minden színben” mottójuk is alátámasztja, hogy bemutatkozásuk alatt gazdag, sokszínű programsorozattal készülnek, így a tervezett 265 rendezvény között lesznek kiállítások, kulturális események, szemináriumok és irodalmi workshopok, felolvasások, hangversenyek, filmvetítések és színpadi produkciók is – nemcsak Frankfurtban, hanem Berlinben és számos más németországi városban.

A földkerekség legnagyobb léptékű és a világ könyvszakmai trendjét alapvetően meghatározó Frankfurti Könyvvásár idén október 14-én, kedden, 11 órakor a Book Fair Cinema-ban (Messe Frankfurt Forum) tartandó sajtótájékoztatóval kezdődik. Az ünnepélyes megnyitóra 2008. október 14-én, délután 5 órakor kerül sor a Congress Center-ben (Harmonie Hall, Exhibition site), amelyen Jürgen Boos, a Frankfurti Könyvvásár igazgatója, dr. Petra Roth, Frankfurt város polgármester asszonya, dr. Frank-Walter Steinmeier német külügyminiszter, dr. Abdullah Gül, Törökország köztársasági elnöke, Orham Pamuk Nobel-díjas török író és dr. Gottfried Honnefelder, a Börsenverein igazgatója mond ünnepi beszédet. Maga a vásár október 15. és 19. között, szerdától szombatig a szakmai résztvevők és a sajtó részére 9 és 18.30 között, vasárnap 9 és 17.30 között tart nyitva. Idén is szombaton és vasárnap teszik lehetővé, hogy a nagyközönség is megtekintse a vásárt, szombaton 9 és 18.30 között, vasárnap 9 és 17.30 között.

A Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése a vásár központjában lévő 5.0 számú csarnok földszintjén, a szokásos helyen, az egyik főbejáratnál szemben, a C 902-es helyrajzi számon állítja fel a 120 m² alapterületű magyar nemzeti standot. A tavaly elkészített installációból álló stand középső, átriumos tere alkalmas helyszínt kínál a friss magyar könyvtermés bemutatkozásának, s egyúttal irodalmi és kulturális programoknak is helyet biztosít.

A Magyar Köztársaság Stuttgarti Kulturális Intézete az Oktatási és Kulturális Minisztérium, valamint a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének támogatásával a magyar stand programsorozatban Földényi F. Lászlót, Dragomán Györgyöt, Harcos Bálintot, Kemény Istvánt, Kalász Orsolyát és Dalos Györgyöt mutatják be.

■ **SZÉPIRÓI MESTERKURZUS.** A Magyar Író Akadémia írói mesterkurzusa államilag akkreditált képzés, az itt végzett hallgatók a Munkaügyi Központnál bejegyzett irodalmi és alkalmazott írói referens végzettséget kapnak.

A *szépirói mesterkurzus*, mely szeptember 27-én indul, két szemeszterből áll, míg az elsőre inkább az elméleti jellegű előadások jellemzőek, addig a második szemeszter gyakorlati jellegű képzést nyújt, kisebb csoportos szemináriumok keretében, egy-egy író vezetésével.

Fontos körülmény, hogy csupán azok számára áll módunkban kiállítani a képzés elvégzéséről szóló FAT-tanúsítványt, akik mindkét szemesztert sikeresen elvégezték.

A www.iroakademia.hu honlap *Jelentkezés* menüpontjára kattintva, kitöltve az ott található kérdőívet, részletes információkat kaphat képzésünk indulásával, tandíjjával kapcsolatban, valamint küldünk Önnek jelentkezési lapot is.

■ **ÍRÓ A SZEKRÉNYBEN.** Salman Rushdie indiai születésű brit író annyira feldühítette az őt védő biztonsági embereket, hogy bezárták egy szekrénybe, majd elmentek inni a kocsmába – derül ki Ron Evans könyvéből, aki hosszú éveket töltött kiemelt személyek őrzésével, most megjelent könyvében pedig eddigi bizarr tapasztalatait osztja meg az olvasókkal.

Evans 3 évig védte Rushdie-t, aki *Sátáni versek* című műve megjelenése után halálos fenyegetéseket kapott, az iráni

ajatollah pedig a fatvát is meghirdette az Angliában élő alkotó ellen. A könyvet Indiában, Pakisztánban, Egyiptomban és Szaúd-Arábiában is betiltották.

A testőr nem festett túl pozitív képet az íróról, akit szűkmarkú, goromba, arrogáns és ápolatlan embernek ír le. Rushdie-t a könyv megjelenése után, 1989-ben rögtön „házi őrizet” alá vették délnyugat-londoni házában, ahova senki sem tehetette be a lábát, még kislfia sem.

■ **DÍJAZTÁK AZ ALEXANDRÁT.** Immáron második alkalommal nyerte el az Alexandra a Superbrands-díjat, melyet minden évben egy szakmai zsűri ítél oda az arra érdemes márkáknak, illetve cégeknek.

A Superbrands egy 1995-ben Nagy-Britanniában, a márkaépítés díjazására létrehozott független szervezet. Mára a világ 57 országában működik. A Superbrands-státuszt független szakértői bizottság adományozza az általa a cím viselésére méltónak ítélt márkáknak, melyek ezáltal elnyerik a jogot, hogy részt vegyenek a Superbrands Programban.

■ **ÍROISKOLA.** A Magyar Írószövetség íróiskolát indít 2008 őszétől. Céljuk, olyan magas színvonalú, összetett képzést nyújtani, amely korábban nem volt még Magyarországon. A hallgatók szemináriumok keretében sajátíthatják el az írói mesterség fogásait, illetve előadásokat hallgatnak a huszadik századi magyar- és világirodalomról, valamint az irodalomtudomány legalapvetőbb kérdéseiről. A gyakorlat és a tehetség mellett ugyanis ugyanolyan fontos az is, hogy egy leendő író ismerje azt a területet, ahová írásával belép, tisztában legyen a kortárs irodalom aktuális folyamataival éppúgy, mint a kortárs irodalmat meghatározó hagyományokkal – az irodalom történetével.

A kurzusok mindenki számára nyitottak.

A tanfolyam felnőttképzési akkreditációja folyamatban van.

Hallgatóink a képzés első, alapoó és második éve után is oklevelet kapnak. A képzés kétéves, négy féléves, félévenként 64 óras. A kurzusok 2008. szeptember végén indulnak, és félévenként 12 héten keresztül zajlanak.

Jelentkezési határidő: 2008. szeptember 20.

Az órák helyszíne a Magyar Írószövetség épülete, Budapest, 1062 Bajza u. 18.

Érdeklődni lehet: a 06 20 294 81 32-es telefonszámon és a titkarsag@iroiskola.hu e-mailcímen.

■ **ELHUNY MAHMOUD DARWISH.** Augusztus 8-án Houstonban, szívmitűt közben elhunyt Mahmoud Darwish, az egyik legismertebb palesztin költő. A palesztin nacionalizmus szimbólumaként is tisztelt 67 éves szerző verseinek központi témája hazájának sorsa és jövője volt. Születése után nem sokkal az izraeli hadsereg elfoglalta a falujukat és Darwish családjával menekülni kényszerült. A gyökértelenség érzése mélyen meghatározta későbbi életét és művészetét.

A Palesztin Felszabadítási Szevezet tagjaként 1988-ban ő fogalmazta meg a palesztin függetlenségi nyilatkozatot, de öt év után lemondott tisztségeiről, mivel nem értett egyet az 1993-as Oslói Egyezményrel.

Középiskolás kora óta írt verseket, első kötete 19 éves korában jelent meg, és már igen fiatalon elismert költő volt. Pályája során folyamatosan díjakkal ismerték el munkásságát. Huszonhat év után, 1996-ban tért vissza Izraelbe, és haláláig Ramallahban élt.

■ **ROTARY-DÍJ.** Rotary Irodalmi díjat alapított a Rotary Magyarország; a jelentős összeggel járó elismeréssel az irodalom területén tevékenykedő tehetséges, a Rotary alapszámját hirdető alkotókat jutalmazza. A díjazott alkotás a 2007. július 1. és 2008. június 30. között megjelent, magyar nyelven írott művek – verses- és novelláskötetek, regények – közül kerül majd ki. A zsűrinek hét tagja van. Ők az írott sajtóban, rádióban, televízióban dolgozó, az irodalommal hivatászerűen foglalkozó szerkesztők közül kerültek ki, és a nekik legjobban tetsző 5-5 alkotást egytől ötig tartó skálán osztályozzák. Az október 9-i díjátadó gálára, amelyet a budapesti New York Kávéházban tartanak, a három legtöbb pontszámot kapott mű alkotóját hívják meg.

A nyertes csak ezen az estén tudja meg, hogy ő kapja a jelentős pénzüsszeggel járó Rotary Irodalmi díjat, azt azonban, hogy pontosan mekkora is ez az összeg, még nem lehet tudni. A Rotary Magyarország az irodalmi díj alapításával két nemes célt szeretne szolgálni, egyrészt, hogy ismét értéke legyen a papírra vetett gondolatnak, a könyvnek, másrészt, hogy ráirányítsa a figyelmet a nehéz anyagi körülmények között élő, tehetséges fiatalokat támogató programra.

■ **ISMÉT ERDÉLYBEN AZ EUROPA NOSTRA DÍJ.** Europa Nostra Nagydíjjal jutalmazták a Transylvania Trust és a brit Institute of Historic Building Conservation-nel partnerségben működtetett Nemzetközi Építettörökség-helyreállító Szakképző Programot, amely a bonchidai várkastély épületegyüttesének restaurálását és funkcióbba helyezését tűzte ki célul. A romániai épített örökség szerves részét képező kastélyrestaurálás 2001-ben kezdődött: először a Művész-kávézót alakították ki a régi konyhaépületben, majd a Miklós-szárnyban létesítettek konferenciatermet, irodákat, könyvtárat és tanári lakásokat, és a katolikus vendégeknek kialakított kápolna épületét is helyreállították. Jelenleg az istálló restaurálásán dolgoznak, ezután következhetnek a főépület munkálatai. A Bánffy-kastélyt nemrég szolgáltatott vissza jogos tulajdonosának, de a Transylvania Trust ugyanolyan 49 éves haszonbérleti szerződést kötött velük is, mint korábban a román állammal, annak fejében, hogy lakhatóvá tesz számukra egy épületrészt.

